

พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่

พระธรรมปิฎก
(ป. อ. ปยุตฺโต)

พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่

พระธรรมปิฎก

(ป. อ. ปยุตฺโต)

พระธรรมทูตไทย

เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN : 974-85809-0-3

จัดพิมพ์โดย

กองทุนรักษัธรรม

เพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

- ปก - เซว้ อัสว
พิมพ์ที่ - บริษัท ธรรมสาร จำกัด
ดำเนินการพิมพ์ - พิมพ์อ่ำไพ

สนใจหนังสือนี้ติดต่อได้ที่

- กองทุนรักษัธรรม โทร. ๕๒๖ - ๕๐๐๘
- บริษัท เคล็ดไทย จำกัด โทร. ๒๒๕ - ๔๕๓๖

๘๐ บาท

กองทุนรักษัธรรม เพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ชาวพุทธตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบในการรักษาพระธรรมวินัย อันเป็นแกนกลางของพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์

รายได้จากการจัดพิมพ์หนังสือของกองทุน จะนำไปใช้ในการส่งเสริมกิจกรรมฟื้นฟูพระพุทธศาสนา อาทิ การปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ และการปฏิรูปการปกครองของคณะสงฆ์ รวมทั้งการรักษัพระธรรมวินัย

คำนำ

โลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศต่างๆ ในโลกโยงเข้าหากันจนแทบจะเป็นหนึ่งเดียวกัน สิ่งที่มีหรือเกิดในประเทศหนึ่งสามารถแพร่ขยายหรือส่งผลกระทบไปยังประเทศอื่นๆ ทั่วทั้งโลกได้อย่างง่ายดายกว่าแต่ก่อน เปรียบดังกระแสลมที่สามารถพัดจากจุดหนึ่งไปยังส่วนอื่นๆ ของโลกได้อย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตามคนไทยโดยทั่วไปมักเข้าใจ“ต้นลม”ของกระแสโลกาภิวัตน์ต่างๆ นั้น อยู่ที่ตะวันตกเท่านั้น ส่วนประเทศไทยนั้นอยู่“ปลายลม” คือเป็นฝ่ายรับอิทธิพลต่างๆ จากตะวันตกอยู่ฝ่ายเดียว ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องแต่งกาย สื่อบันเทิง วัฒนธรรม รวมทั้งวิชาความรู้ต่างๆ ทักษะคิดเช่นนี้ทำให้คนไทยรอแต่จะเป็นผู้เสียอย่างเดียว

แท้ที่จริงในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ประเทศไทยก็สามารถเป็นต้นลมหรือต้นกระแสโลกาภิวัตน์ต่างๆ ได้ด้วย และสิ่งที่เราจะมอบให้แก่โลกนั้นก็ได้มีได้มีแค่ต้มยำกุ้งหรือมวยไทยเท่านั้น เรายังมีสิ่งดีงามยิ่งกว่านั้นอีกหลายสิ่ง สิ่งหนึ่งที่เราควรภาคภูมิใจก็คือพุทธศาสนา

ทุกวันนี้มีวัดในพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมายในประเทศต่างๆ ทั่วโลก จำเพาะวัดไทยในสหรัฐอเมริกาก็มีร่วมร้อยวัด การแพร่ขยายของวัดไทยเป็นส่วนหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ในแง่ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการที่คนไทยเดินทางไปทำงานหรืออยู่ในต่างประเทศกันมากขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน บทบาทของวัดดังกล่าวส่วนใหญ่ในปัจจุบันมุ่งตอบสนองความต้องการของคนไทย และมักจะเน้นพิธีกรรมมากกว่าคำสอนหรือสาระ

ทางพุทธศาสนา ทั้งๆ ที่การมีวัดไทยเป็นจำนวนมากน่าจะเป็นโอกาส
ให้ผู้คนในประเทศเหล่านั้นรู้จักพุทธศาสนามากขึ้นด้วย เพื่อนำไปใช้
แก้ปัญหาวีรติและสังคม

โลกกำลังต้องการพุทธศาสนามากขึ้น เพราะอารยธรรมตะวันตก
ซึ่งเป็นอารยธรรมกระแสหลักในปัจจุบันกำลังมาถึงจุดติดตัน นอกจาก
จะแก้ปัญหาวีรติต่างๆ ไม่ได้แล้ว ยังกลับจะเป็นต้นตอหรือซ้ำเติม
ปัญหาด้วยซ้ำ โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อม และการแบ่งแยกทาง
เชื้อชาติ ผิวพรรณ ศาสนา ซึ่งยังเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตก ปัญหาเหล่านี้
เกิดจากการมีทัศนคติที่คับแคบ มองความจริงอย่างไม่เชื่อมโยงกัน และ
มุ่งตอบสนองกิเลส

พุทธศาสนาสามารถเป็นทางเลือกให้แก่โลกในการเข้าใจความ
เป็นจริงของชีวิตและโลกได้ลุ่มลึกขึ้น อีกทั้งมีแนวทางการปฏิบัติเพื่อลด
ความเห็นแก่ตัว และเพื่ออยู่ร่วมกันกับสรรพชีวิตอย่างสันติ การช่วย
ให้โลกรับรู้ความเป็นจริงในแนวนี้นี้มากขึ้นจะช่วยให้โลกมีสันติภาพมากขึ้น

หนังสือเล่มนี้แม้จะมาจากปาฐกถาในการฝึกอบรมพระธรรม
ทูตไทย แต่ก็มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านทั่วไป ไม่เพียงแต่
จะช่วยให้เข้าใจปัญหาที่เกิดจากอารยธรรมตะวันตกเท่านั้น หากยังเสนอ
แนวทางในการสร้างอารยธรรมที่แท้โดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนา
ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองไทยหรือต่างประเทศ และไม่ว่าจะเป็นพระธรรมทูต
หรือไม่ ชาวพุทธทุกคนล้วนมีความรับผิดชอบในการทำโลกให้น่าอยู่
กว่าเดิมด้วย นี่เป็นวิสัยทัศน์อย่างหนึ่งที่เราควรมีในโลกยุคโลกาภิวัตน์

ด้วยความปรารถนาดี

กองทุนรักษัธรรม

เพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

อนุโมทนา

กองทุนรักษัธรรม เพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา มีกุศล
ฉันทะในการพิมพ์หนังสือธรรมเผยแพร่ เพื่อเสริมสร้างประโยชน์
สุขที่เป็นแก่นสารแก่ชีวิตและสังคม

บัดนี้ คุณอำไพ พรหมบัญญัติ ในนามของกองทุนดังกล่าว
ได้ติดต่อแจ้งความประสงค์ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ “พระธรรมทูต-
ไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่” เพื่อเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์แก่
ประชาชนกว้างขวางออกไป อาตมาขออนุโมทนา โดยมอบสิทธิใน
การพิมพ์เฉพาะครั้งนี้ให้เปล่า เช่นเดียวกับที่ได้ปฏิบัติมาในทุก
ครั้งทุกโอกาส

การจัดพิมพ์หนังสือธรรมครั้งนี้ นับว่าเป็นกุศลจริยาที่จะ
ช่วยเผยแพร่สัมมาทัศนะให้ขยายกว้างขวางออกไป อันจะเป็น
รากฐานแห่งสัมมาปฏิบัติที่นำไปสู่สันติสุขอันแท้จริง หวังว่ากุศล
กรณียที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญนี้ จะอำนวยผลเพื่อความเจริญมั่นคง
แห่งพระสังฆธรรม และประโยชน์สุขของมหาชน ตลอดกาลนาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓

สารบัญ

อนุโมทนา	(๑)
พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่	๑
๑ คุณสมบัติและหน้าที่ของพระธรรมทูต	๒
มีภูมิปัญญาที่มั่นคงและรู้ว่าเขาต้องการอะไร	๒
ตั้งมั่นในแบบแผนหนักแน่นไม่หวั่นไหว	๗
ทำงานเพื่อชุมชนไทย และเพื่อถิ่นที่ไป	
เพื่อทั้งโลก แต่ไม่ทิ้งสังคมไทย	๑๗
๒ ความติดตันของอารยธรรมปัจจุบัน	๒๓
มองมนุษย์แยกจากธรรมชาติ	
วิทยาศาสตร์มุ่งพิชิตเป็นเจ้านาย	๒๔
มองมนุษย์ด้วยกันแยกเป็นฝ่าย	
ศาสนายิ่งซ้ำให้คนรวมกันไม่ได้	๓๐
เมื่อโลกต้องการความเป็นสากล	
ทำไมศาสนาสนองความต้องการนั้นไม่ได้	๓๖
สากลเป็นสภาพธรรมดาดูอยู่แล้ว	
เมื่อว่าไปตามธรรมดา สันติภาพสากลก็ตามมาเอง	๓๔

๓ สภาพโทรมของสังคมอเมริกัน	๔๕
ความหวั่นใจว่าใกล้สิ้นยุคอเมริกา	๔๖
เมื่อเข้าหลอมแตกไป จะเอาอะไรมาสร้างรูปร่างใหม่	๔๘
เรื่องเก่า: ทั้งคนแก่อยู่กับความเจ็บเหงา	๕๒
เรื่องใหม่: เด็กกลายเป็นคูเวรกับพ่อแม่	๕๔
เมื่อยุคอุตสาหกรรมผ่านพ้น	
คนก็เลิกขยันหมั่นเพียร	๕๗
กฎหมาย: เครื่องธำรงที่กลายเป็นเครื่องทำร้ายสังคม	๖๒
หนึ่งกับหนึ่งเป็นสอง กลายเป็นหนึ่งกับหนึ่งเป็นสูญ	๖๗
หนึ่งต่อด้วยอะไร จึงจะไปถึงสิบ	๗๐
ภูมิปัญญาที่สร้างความเจริญน่าตื่นตาในเมืองต้น	
แต่นำสู่ความอับจนในเบื้องสุด	๗๔
เมื่ออับจนจะแก้ปัญหาด้วยวิธีจำใจ	
ก็ยิ่งติดตันทั้งข้างนอกข้างใน	๘๑
เลิกเอียงสุดข้างนอก ระวังจะมาเอียงสุดข้างใน	๘๕
เมื่อตะวันตกดินหาทางออกใหม่	
ตะวันออกจะไปช่วยได้จริงหรือ	๘๘
๔ แนวทางวางฐานเพื่อสร้างสรรค์อารยธรรมที่แท้	๙๗
อะไรทำให้ฝรั่งเจริญก้าวหน้า	
ทำไมคนไทยนับถือพุทธศาสนาไม่เจริญ	๙๗
แรงบีบคั้นที่ทำให้ไม่ประมาทเร่งสร้างสรรค์	
แต่ความไม่ประมาทนั้น ยังต้องถามว่าเป็นอย่างแท้หรือเทียม	๑๐๓

ไทยสบายๆ แต่ตกอยู่ในความประมาท

ฝรั่งไม่ประมาทแต่ไม่แท้ ก็ไปสู่ความพินาศ ๑๐๖

ขัดแย้ง จำใจ ไม่ยั้งยั้ง

คือความติดตันของความเจริญยุคปัจจุบัน ๑๑๑

ความเจริญที่แท้ เริ่มจากคนตั้งต้นพัฒนาอย่างถูกทาง ๑๑๔

แสงสว่างช่วยส่องทางไปข้างหน้า

แต่แสงสีอาจพาให้หลงวน ๑๒๐

เครื่องกล่อมและปลอบใจ ต้องรู้จักใช้

เอาพอได้พักตั้งตัว เพื่อเดินหน้ากันต่อไป ๑๒๔

เมื่อมองธรรมแยกกระจาย ไม่อยู่ในระบบความสัมพันธ์

ความเข้าใจก็ผิด การปฏิบัติก็พลาด ผลคือความเสียหาย ๑๓๐

ในระบบสัมพันธ์ที่พอดีเพื่อให้สังคมนี้ยั่งยืน

ต้องให้มนุษย์อยู่กันดี โดยที่ธรรมก็ดำรงอยู่ได้ ๑๓๖

ถึงเวลาที่ต้องมองหลักให้ชัดปฏิบัติให้ครบ

เพื่อนำมวลมนุษย์หลุดทางตันสู่อารยธรรมที่แท้ ๑๔๓

เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ใหญ่

อารยธรรมเก่าก็เปลี่ยนไปเป็นอารยธรรมใหม่ ๑๔๗

พระธรรมทูตไทย^๗

เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่*

ท่านสพรหมจารีผู้จะปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมทูตทุกท่าน

วันนี้ผมได้รับมอบโอกาส ให้มาพบปะพูดคุยกับทุกท่านในที่นี้
ในรายการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การมาวันนี้คิดว่า
เป็นการมาแบบสบายๆ อาจจะเป็นการคุยกันโดยผมพูดข้างเดียว
หรือถ้ามีเวลาพอก็คุยแบบสนทนาถามตอบกัน สุดแต่โอกาส ตัว
ผมเองก็ไม่ได้มีอะไรมากที่จะพูดในที่นี้ ตัวเองก็ยังไม่ได้เป็นพระ
ธรรมทูตโดยแท้จริง แม้ว่าจะเคยไปสอนไปบรรยายในต่างประเทศ
ก็ไม่ได้อยู่ในฐานะเป็นพระธรรมทูต อาจจะได้ว่าเป็นพระธรรมทูต
อย่างไม่เป็นทางการ และที่ไปมาก็เป็นช่วงเวลาที่ไม่นานนัก ทั้ง
เวลานั้นก็ผ่านไปนานแล้ว สิ่งที่เคยคิดเคยสังเกตไว้บางทีก็ลืมๆ ไป
มาถึงตอนนี้ก็นึกออกบ้างนึกไม่ออกบ้าง เพราะฉะนั้นจึงบอกว่ามา
คุยกัน คือพูดเท่าที่นึกได้

* คำบรรยายในการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จัดโดย มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย ร่วมกับสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา และกองงานพระธรรมทูต
สายต่างประเทศ มหาเถรสมาคม ที่พุทธมณฑล ณ วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๓๘
เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๘.๐๐ น.

- ๑ -

คุณสมบัติและหน้าที่ของพระธรรมทูต

เริ่มต้นก็มานึกถึงฐานะของพระธรรมทูตก่อน เป็นธรรมดาว่าเราจะเป็นอะไร ทำหน้าที่อะไร ก็ต้องมีคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่เช่นนั้น สำหรับพระธรรมทูตนั้นต้องมีคุณสมบัติต่างๆ ที่ผมอยากจะย้ำ คือ

มีภูมิปัญญาที่มั่นใจและรู้ว่าเขาต้องการอะไร

ข้อที่ ๑ ต้องมั่นใจในคุณค่า ความดีงาม ความประเสริฐของพระพุทธศาสนา หรือแคบเข้ามาจะเรียกว่าพุทธธรรมก็ได้ ข้อนี้สำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าเมื่อเป็นพระธรรมทูต จะไปเผยแพร่ธรรม ก็ต้องมีความมั่นใจในธรรมที่ตนจะนำไปเผยแพร่ จะต้องมั่นใจว่าพระพุทธศาสนามีอะไรดีที่จะให้แก่โลก โดยเฉพาะแก่แผ่นดินที่เราจะไปทำงาน ซึ่งเท่าที่ผมเข้าใจ คงจะไปยังประเทศตะวันตกมาก เช่น ประเทศอเมริกาเป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงต้องมั่นใจว่า พระพุทธศาสนามีอะไรที่จะให้แก่ประเทศอเมริกา และเราต้องมีดีแน่ๆ ถ้ามองเห็นว่าเรามีดีที่จะให้แล้ว เราจะสามารถเป็นผู้ให้ อันนี้แหละจะเป็นฐานรองรับที่ทำให้เกิดความมั่นใจ แต่ถ้าเรามองตนเองเป็นผู้ด้อยแล้วจะไปรับเอา ถ้าอย่างนี้ก็รู้สึกว่าการจะอ่อนแอตั้งแต่ต้นแล้ว เพราะฉะนั้นข้อนี้คิดว่าสำคัญมาก

เมื่อมั่นใจในความจริง ความดีงาม และคุณค่าของพระพุทธศาสนาหรือพุทธธรรมแล้ว ความรู้อีกด้านหนึ่งนอกเหนือจากความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรม ก็คือความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมที่เราจะไปซึ่งโยงไปหาสภาพของโลกทั้งหมดในปัจจุบัน โดยเฉพาะถ้าเราไปประเทศที่เจริญมากอย่างอเมริกา สองอย่างที่ว่านั้นจะโยงกันได้ง่าย เพราะว่าสภาพปัญหาของโลกปัจจุบันนี้ ถือว่าประเทศอเมริกาเป็นผู้นำ หรือเป็นตัวแทนของความเป็นไปในโลกนี้ สภาพของสังคมอเมริกัน จึงแสดงถึงสภาพของโลกปัจจุบันที่เป็นอยู่ หรือมีแนวโน้มที่จะเป็นหรือจะถูกผลกระทบ เราต้องมีความรู้เข้าใจว่าเวลานี้โลกมีปัญหาอะไร มีความต้องการอะไรที่พระพุทธศาสนาจะไปสนองได้ อันนี้จะโยงกัน

การที่เราเห็นคุณค่าของพระศาสนาว่าพระพุทธศาสนามีอะไรจะให้ ย่อมโยงไปสู่คำถามต่อไปว่า จะให้อะไรอย่างไร ซึ่งต้องสัมพันธ์กับความต้องการของเขาว่า เวลานี้โลกกำลังต้องการอะไร การที่เขาต้องการก็เพราะเขาประสบปัญหา มีความขาดแคลนอะไรอยู่ ยิ่งประเทศผู้นำอย่างอเมริกานี้เราต้องเข้าใจชัดว่าเขาเป็นผู้นำของโลก เขามีปัญหาอะไร เขาขาดอะไร เขาต้องการอะไร เราจะทำอย่างไรที่จะนำเอาสิ่งที่เขาขาดแคลนนั่น ซึ่งมีอยู่ในพุทธธรรม ไปให้แก่เขา

ความเข้าใจสภาพสังคมอเมริกันมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้รวมไปถึงอารยธรรมตะวันตกทั้งหมดด้วย ทั้งปัจจุบันตามสภาพที่ปรากฏอยู่แล้ว และสืบสาวลงไปถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เขาเป็นมาอย่างนั้น ขอย้ำว่าต้องเข้าใจถึงเหตุปัจจัยของเขาเลยทีเดียว ไม่ใช่อยู่แค่สภาพที่เป็นปัญหา การรู้แค่ความต้องการปัจจุบันยังไม่พอ

เราต้องเข้าถึงเหตุปัจจัยว่า เพราะอะไร จึงทำให้เขามาประสบปัญหาอย่างที่เป็นอยู่

ลองมองดูทางตะวันตก ฝรั่งเศสอย่างอเมริกัน เมื่อเขาจะส่งคนของเขามาทำงานในประเทศไทย เขาศึกษาสังคมของเราอย่างจริงจังมาก มหาวิทยาลัยต่างๆ มีการตั้งคณะวิชาหรือโครงการต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับงานที่เขาจะส่งคนไปทำในต่างประเทศ

ในยุคที่ดินแดนแถบที่เรียกว่า อาเซียนอาคเนย์ หรืออาเซียน ตะวันออกเฉียงใต้ กำลังมีปัญหาหนัก เช่น ยุคสงครามเวียดนาม สงครามในลาว และในเขมร ตอนนั้นจะเห็นชัดว่า มหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศอเมริกา ตั้งภาควิชา ตลอดจนโครงการ Southeast Asian Studies กันเยอะไปหมด เพราะอะไร เพราะว่าฐานทางวิชาการต้องมารองรับการเมือง การศึกษาของเขาไม่ได้พรากจากเรื่อง การบ้านการเมือง เมื่อความต้องการทางการเมืองมีขึ้นมา ว่าจะต้องส่งคนมาทำงานในประเทศเหล่านี้ และจะต้องปฏิบัติงานโดยสัมพันธ์กับประเทศทางอาเซียนอาคเนย์ให้ได้ผลดี เขาก็ต้องวางฐานทางวิชาการให้คนของเขาได้ศึกษาค้นคว้าให้มีความชำนาญรู้เรื่องประเทศเหล่านั้นจริงจัง และคนของเขานอกจากเรียนที่โน่นก็ยิ่งส่งเข้ามาเรียนที่นี่ เข้ามาวิจัยกันใหญ่

แม้แต่คนไทยที่ไปเรียนที่เมืองเขา เขาก็อาจจะสนับสนุนให้ทำเรื่องวิจัยเกี่ยวกับประเทศของเราและสังคมของเรา เพื่อว่าเขาจะได้ข้อมูลเพิ่มเติม ตลอดจนข้อคิดความเห็นของพวกเราที่มีต่อประเทศหรืออารยธรรมของตนเอง จนกระทั่งบางทีเขามีความรู้เกี่ยวกับประเทศของเราดียิ่งกว่าคนไทย เราพูดกันว่ามหาวิทยาลัย

บางแห่งในอเมริกามีความชำนาญพิเศษในเรื่องของประเทศในย่านนี้ รวมทั้งประเทศไทยเราลึกซึ้งมาก ยกตัวอย่างมหาวิทยาลัยคอร์เนล ก็มีการศึกษาเกี่ยวกับประเทศไทยลงลึกละเอียดทีเดียว ต่อไปแม้แต่คนไทยจะเรียนประวัติศาสตร์ประเทศไทย ก็อาจจะต้องไปเรียนที่ประเทศอเมริกา คนไทยอาจจะได้ปริญญาทางด้านประวัติศาสตร์ที่ชำนาญพิเศษเกี่ยวกับประเทศไทย จากมหาวิทยาลัยคอร์เนลอย่างนี้เป็นต้น

นี่เป็นเพียงตัวอย่างที่ยกมาให้เห็นว่า ประเทศฝ่ายเขา เมื่อมีใครจะมาทำงานที่เรา เขาจะต้องเรียนรู้เข้าใจเราอย่างลงลึก มองในทางกลับกัน เมื่อคนไทยเราจะไปเรียนหรือจะไปทำงานในประเทศของเขา เราจะต้องเข้าใจสังคมของเขาให้ดีที่สุด แต่น่าเสียดายว่าเราไม่ได้เอาจริงเอาจังในเรื่องนี้ เราไม่ได้เตรียมคนของเราถึงขนาดนั้น ถึงเวลาเราก็ไปเลย ทั้งที่ยังไม่รู้เรื่องอะไรเกี่ยวกับสังคมของเขาลักนิด แสดงว่าเราทำงานกันผิวเผินหรือไม่ก็เลื่อนลอย

ขอย้อนไปพูดว่า แม้แต่ในวงการการศึกษาทั่วไป คนของเราที่ไปเรียนในประเทศอเมริกา สิ่งหนึ่งที่รัฐโดยเฉพาะผู้รับผิดชอบในการศึกษา ควรมีนโยบาย ก็คือ คนของเรานั้น นอกจากไปเรียนวิชาของเขา รับเอาวิชาที่เขารู้เหนือกว่าเราแล้ว เราต้องไปศึกษาสังคมอเมริกันด้วย วิเคราะห์วิจัยสังคมของเขาออกมาให้ถึงขนาดที่รู้ว่าเห็นในส่วนที่เขาเองยังมองไม่เห็น เหมือนอย่างเขามาศึกษาบ้านเมืองเราแล้วเห็นส่วนที่เราไม่เห็น เพราะเขาเป็นคนนอก สิ่งต่างจากเขา เขาจะเห็นชัด เราก็มองเหมือนกัน ถ้ามีความตั้งใจ มีแนวความคิด และมีหลักในการพิจารณาแยกแยะ เราอาจจะเห็นอะไร

ต่างๆ ที่คนของเขาไม่เห็น แล้วเราจะใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงานของเราได้

นักเรียนของเรา เราส่งไปเรียนต่างประเทศปีหนึ่งมากมาย และส่งกันมานานหลายสิบปี แต่น่าเสียดายว่า ไปเรียนในวิชานั้นๆ ได้วิชาชำนาญพิเศษ ซึ่งเป็นเรื่องของยุคสมัยมา พอเสร็จแล้ว ไม่ค่อยรู้สังคมของเขาเลย จึงมีความรู้จำกัด แค่มาก ยิ่งกว่านั้นก็คือ เราไปเรียนวิชาที่เขาใช้ในสังคมของเขาโดยไม่รู้สังคมของเขา และเอากลับมาใช้กับประเทศของเราซึ่งมีสภาพแวดล้อมต่างจากเขา จึงใช้กับสังคมของเราไม่ค่อยได้ วิชาการต่างๆ ที่เรียนกันมาจากต่างประเทศ เป็นหมันเสียมาก

ยิ่งกว่านั้นอีก ฝรั่งเศสได้โอกาสจากคนไทย คือ เวลาเราไปศึกษาต่อต่างประเทศ ทำปริญญาชั้นสูง โดยเฉพาะปริญญาเอก ก็เป็นธรรมดาจะต้องมีการทำวิทยานิพนธ์ เวลาทำวิทยานิพนธ์นั้นจะเป็นทางด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หรืออะไรก็ตาม เราก็มักจะทำในหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับประเทศของเรา ฝรั่งเศสชอบเพราะถ้าฝรั่งเศสจะมาศึกษาเรื่องของเรา และส่งคนของเขามา ค่าวิจัยแพงมาก คนของเขากินเปลือง ต้องลงทุนสูง ใช้เงินของเขา คิดเทียบเป็นเงินไทยแพงมาก แต่ที่นี้คนของเราไปศึกษาที่ประเทศของเขา เอาเงินไปให้เขาแล้ว ยังจะเอาความรู้ไปให้เขาอีก คือ วิจัยเรื่องของประเทศเราให้แก่เขา เขาประหยัดเงินเยอะ เขาก็ชอบ เขาก็สนับสนุน เราก็กลับมาค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับประเทศของเรา วิเคราะห์สังคมของเราไปให้เขา แถมยังได้ความคิดเห็นของพวกเราที่มองตัวเองอีกด้วย เขาก็ได้โดยไม่ต้องลงทุนเลย ฝรั่งเศสก็ยิ่งชอบใจ นี่เป็นการที่

เราเสียเปรียบทั้ง ๒ ด้าน

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์วิจัยทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสังคมของเรานี้ไม่ใช่ว่าจะเสีย คือเราได้ผล แต่ข้อเสียอยู่ที่ว่า เราไม่ได้วางนโยบายที่พร้อมทั้ง ๒ ด้าน คือเมื่อเราจะทำงานในสังคมของคนของเรา เราต้องรู้สังคมของตัวเองอย่างเต็มที่ จุดที่หนึ่งเราจะต้องตั้งไว้เลยว่า ต้องให้คนของเราส่วนหนึ่ง รู้จักสังคมของตัวเองให้เต็มที่ อันนี้เรายอมรับให้วิจัยสังคมของตัวเอง แต่อีกส่วนหนึ่งเราต้องวางไว้พร้อมกัน ต้องให้ไปศึกษาเขา ให้เข้าใจสังคมอเมริกันอย่างเต็มที่ เช่นเดียวกัน เอาสองส่วนนี้มาประกอบกัน เอามาเป็นส่วนร่วมเพื่อทำให้เกิดความสมบูรณ์ที่สุด จะช่วยเหลือสังคมของตนเองได้ดี อันนี้เป็นข้อสังเกต กลายเป็นพูดถึงเรื่องการศึกษาของประเทศชาติทั้งหมดกว้างๆ

หันกลับมาเรื่องของเรา เราจะไปทำงานในสังคมอเมริกัน เราก็ต้องเข้าใจสังคมของเขา ต้องเข้าใจอารยธรรมตะวันตกทั้งหมด เมื่อได้ความรู้ ๒ ด้าน คือความรู้ถึงหลักของเราเองในพระพุทธศาสนา หรือในพระพุทธธรรมและความรู้เรื่องของเขาด้วย ก็เท่ากับว่ารู้เขารู้เราจะเป็นฐานทำให้เกิดความมั่นใจในการทำงาน

ตั้งมั่นในแบบแผนหนักแน่นไม่หวั่นไหว

ข้อที่ ๒ นอกเหนือจากด้านภูมิปัญญาแล้ว เรื่องความประพฤติก็สำคัญแน่นอน พระนั้นมีหลักอยู่แล้ว คือมีวินัย เรื่องแบบแผนความประพฤติของเรานี้ เมื่อเราไปอยู่ต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่เจริญอย่างอเมริกา ถ้าเราไม่มีความมั่นใจในตัวเองตั้ง

แต่ต้น จะรู้สึก ว่า เราชักจะหวั่นไหวง่าย หวั่นไหวทั้งสภาพแวดล้อมที่ล้อมเรา คือความสับสนวุ่นวายต่างๆ และอีกอย่างหนึ่ง คือ ความรู้สึกคล้ายๆ ว่า เราไปอยู่ในประเทศที่เจริญ เขาไม่ได้ประพฤติกฎปฏิบัติอย่างนี้ เราทำอย่างนี้ มีระเบียบวินัยแบบแผนความประพฤติของพระอย่างนี้ ไม่สอดคล้องกับประเทศที่เจริญแล้ว รู้สึกตัวเองชักจะหวั่นไหว พาลจะเขวจากแนวทางการประพฤติของพระ อันนี้ก็เป็นจุดอ่อนสำคัญอย่างหนึ่ง

ในทางที่ถูกต้องเราต้องมีความมั่นใจในวินัยของพระสงฆ์ ซึ่งมีความผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย เราต้องยืนยันหนักแน่นในการที่จะประพฤติตามหลักพระวินัยของเรา ลองนึกถึงพวกคนยิว (Jews) ยิวนี้เป็นชาติที่มีอิทธิพลอย่างยิ่ง ครอบงำสังคมอเมริกันมากในทางเศรษฐกิจ ว่ากันว่าโรงพยาบาลเอกชนทุกโรงในนิวยอร์กเป็นของยิว และยิวก็น่าจะมีอิทธิพลทางการเมืองอย่างมากมาย เพราะฉะนั้น ยิวรบกันกับพวกอาหรับ ยิวแค่ ๓ ล้าน รบกับอาหรับตั้งมากมาย ยิวยังเอาชนะได้

ยกตัวอย่าง เมื่อยิวรบกับประเทศอียิปต์ประเทศเดียว ๘๐ ล้านคน หลายปีมาแล้ว เขาเรียกกันว่าสงคราม ๗ วัน ตอนนั้น นัสเซอร์ (Gamal Abdel Nasser) แห่งอียิปต์ (Egypt) เป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ อียิปต์นับถือเหลือเกิน พอนัสเซอร์มีกำลังเข้มแข็ง ก็คิดว่าเราจะต้องแก้แค้น ต้องทำลายประเทศอิสราเอล (Israel) ลงให้ได้เพราะพร้อมที่สุดแล้ว อาจจะไม่มีระยะไคสมัยใดที่พร้อมเท่านั้นสำหรับยุคสมัยใหม่ ก็ตกลงว่าจะทำสงครามบุกยิว กะว่าถล่มคราวนี้ให้ล้มจมหายไปเลย แต่พออียิปต์จะเอาเครื่องบินขึ้นไปรบ ยังไม่ทันเอา

เครื่องบินขึ้นเลย ยิวถึงตัวถล่มสนามบินอียิปต์หมดแล้ว ไม่มีสนามบินจะขึ้น ๗ วันเท่านั้น อียิปต์ยอมแพ้ อียิปต์ตอนนั้นมีพลเมืองประมาณ ๘๐ ล้าน ยิวมี ๓ ล้านคน สงครามคราวอื่นก็มีมาเรื่อยๆ แต่ยิวที่แสนเล็กสามารถที่จะรอดตัวอยู่ได้ท่ามกลางภัยอันตรายที่คุกคามตลอดเวลา

ไม่ต้องพูดถึงการสร้างความเข้มแข็งภายใน เช่น คนยิวจะมีการฝึกฝนอย่างดีมาก ชนิดที่ว่า ไม่ว่าหญิงหรือชาย ทุกคน เมื่อมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น จะทำทุกอย่างได้ทันที เขาถือว่าคนยิวทุกคน ขึ้นรถ ขับรถได้ ลงเรือ ขับเรือได้ ขึ้นเครื่องบิน ขับเครื่องบินได้ ทำอะไรได้ทุกอย่างพร้อมหมด เพราะฉะนั้น ๑ ต่อ ๑๐ นี้ไม่กลัว แต่อันนี้เป็นส่วนของเรื่องภายใน อีกส่วนหนึ่งที่น่าสังเกตภายนอกก็คือ คนยิวรักชาติของตัวเองมาก ไม่ว่าจะไปอยู่ในดินแดนไหนก็ตาม เขามีความยึดมั่นในชนชาติของเขา รวมทั้งศาสนาด้วย ฉะนั้น พวกยิวนี่ถ้ามองด้วยสายตาของคนภายนอกจะเห็นว่า เขายึดถือในข้อปฏิบัติตลอดจนถึงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมของเขามากมาย เครื่องเครามาก จนดูเหมือนเป็นเรื่องของความเหลวไหลลงมลาย แต่ไม่เห็นเขาจะไปหัวง้อใจเลย เขามีความมั่นใจ เขาปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หลักระเบียบของวัฒนธรรมของเขาอย่างมั่นคง เขาก็สามารถสร้างเกียรติภูมิหรือศักดิ์ศรีของเขาขึ้นมาได้ นี่เป็นตัวอย่างที่ให้เห็นว่าเราควรมีความมั่นใจในตัวเอง

คนไทยเราหรือชาวพุทธนี้ ไม่ค่อยมีความมั่นใจในตัวเอง เรื่องของรูปแบบ เช่นวัฒนธรรม ที่แสดงออกภายนอก คนไทยไปอยู่ในต่างประเทศแล้วรักษาไม่ค่อยอยู่ คนไทยชาวพุทธนี้ในแง่หนึ่ง

ก็เป็นคนที่มีลักษณะประสานกลมกลืน ปรับตัวได้เก่ง แต่อีกด้านหนึ่งขาดความมั่นใจในตัวเอง ต่างจากหลายประเทศอื่นที่เขามั่นคงมากในเรื่องของวัฒนธรรมและรูปแบบภายนอกต่างๆ ดังยิวนี้เป็นตัวอย่าง การแต่งตัวหรืออะไรก็ตามที่เป็นสัญลักษณ์ของเขา เขาไม่หวั่นใจว่าใครจะมองอย่างไร เขารักษาของเขาได้

จะดูชนชาติชาวอื่นบ้างก็ได้ เช่น เดียวนี้นักมุสลิม (Muslim) กำลังเข้าไปในอเมริกามาก จากสุเหร่าหรือมัสยิด (mosque) ที่มีจำนวนแค่อาจจะเป็นร้อยเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ขณะนี้มัสยิดในอเมริกาเพิ่มขึ้นมาก มีจำนวนเป็นหมื่น เข้าใจว่าขณะนี้คนอเมริกันกำลังหวั่นใจเรื่องนี้มาก ดังมีข่าวสารบทความต่างๆ ออกมาทางวิทยุเป็นต้นค่อนข้างบ่อย อาจเป็นเพราะว่า ประชากรมุสลิมเพิ่มขึ้นค่อนข้างรวดเร็ว แต่ประชากรเพิ่มก็ยังไม่เท่าไร ที่สำคัญก็คือลักษณะทางสังคมและกิจกรรมต่างๆ

คนมุสลิมจับกลุ่มกันอย่างมั่นคงเข้มแข็งมาก แล้วก็มีลักษณะอย่างที่ว่า คือ เขามีข้อวัตรปฏิบัติและรูปแบบวัฒนธรรมที่เขายึดมั่นเหลือเกิน ซึ่งมีทั้งผลดี และผลร้าย ถ้ามีเวลาจะได้พูดต่อไป ผลดี คือ เขาสามารถรักษาหมู่คณะของตัวเองไว้ได้แล้วก็ก้าวไปด้วยกันอย่างมีพลัง แต่ในแง่ไม่ดีก็คือ ความโน้มเอียงในทางที่จะแบ่งแยกขัดแย้งและทำลาย ในระยะที่แล้วมามีปัญหาเกี่ยวกับมุสลิมเยอะ โดยเฉพาะกลุ่มฟัณฑเมนตาลิสต์ (fundamentalists) ซึ่งไปดำเนินการก่อการร้ายวางระเบิดที่ World Trade Center เมื่อวันที่ ๒๖ ก.พ. ๒๕๓๒ (๑๙๙๓) ทำให้คนตาย ๖ คน บาดเจ็บกว่า ๑,๐๐๐ คน แล้วก็จะไปทำลายอาคารสำคัญอื่นๆ ในนิวยอร์กอีกเยอะ เช่น

ตึกสหประชาชาติ เป็นต้น แต่พอติจับได้ก่อน เป็นปัญหามาก

เวลานี้วิทยุอเมริกัน อย่าง V.O.A. ออกบทความเกี่ยวกับเรื่องศาสนาอิสลามถี่ขึ้น ซึ่งแต่ก่อนเขาไม่ค่อยสนใจ อันนี้เราจะต้องสังเกต เพราะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสังคมอเมริกัน มองกว้างออกไปอีก ตอนนี้ไปปหรือสันตะปาปา (Pope) พุดออกมาว่า ก่อนจะถึงปี ค.ศ. ๒๐๐๐ นี้ คนมุสลิมจะมีจำนวนมากกว่าชาวคาทอลิกทั้งโลกเป็นครั้งแรก แสดงว่าไปปก็มองความสำคัญของเรื่องนี้อยู่ อันนี้เป็นเรื่องของสถานการณ์ศาสนาซึ่งมีเรื่องให้พุดเยอะเหมือนกัน แต่พุดออกไปเรื่อยๆ เดี่ยวจะเลยไป

ขอย้อนกลับมาในแง่นี้ก็หมายความว่าให้เรามีความมั่นใจในศีล คือ ในระเบียบวินัยของเรา อย่าไปหวั่นไหวง่าย ๆ ถ้าเรารู้สึกว่าส่วนไหนในระเบียบแบบแผนข้อปฏิบัติของเรจะไม่สอดคล้องกับสังคมของเขา อาจจะทำให้ขัดขวางการปฏิบัติงาน ก็ต้องมองด้วยปัญญาจริงๆ ไม่ใช่มองด้วยความหวั่นใจหรือหวั่นไหวไปตามความรู้สึก ต้องพิจารณาว่าเรื่องนี้เราจะปรับตัว หรือจะอย่างไรดี และอย่าเริ่มด้วยบุคคล ต้องปรึกษากับหมู่คณะให้ไปด้วยกัน นี่เป็นหลักของการทำงาน ในสังคมที่เขาเจริญเขาทำอย่างนี้ทั้งนั้น

ถ้าเรารู้สึกตัวขึ้นมาว่าข้อปฏิบัติอย่างนี้จะขัดขวางเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานแล้วชักจะหวั่นไหว อันนั้นอาจจะเป็นการคิดในแง่ส่วนตัวของตนเอง ถ้าคิดในแง่ตัวเองอย่างเดียวก็ไม่ถูกต้อง นอกจากจะแสดงถึงความไม่มั่นคงแล้วยังก่อให้เกิดความขัดแย้งในหมู่คณะของเราด้วย จึงต้องปรึกษากัน เวลาในประเทศอเมริกาเราก็ดั้งสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา (The Council of Thai

Bhikkhus in the U.S.A.) ขึ้นมาแล้ว เมื่อมีเรื่องแบบนี้ วัดทั้งหลายก็ต้องปรึกษากัน ให้ไปด้วยกัน

มีข้อที่ควรทราบตระหนักในเรื่องนี้ว่า รูปแบบที่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีเฉพาะชุมชน หรือสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์และเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนหรือสังคมนั้น มีความหมายหรือสื่อความหมายต่างกันอย่างน้อยเป็น ๒ แบบใหญ่ๆ คือ

แบบที่หนึ่ง เป็นการใช้สิ่งเหล่านี้สำหรับยึดถือในการรวมพวก ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่พวกตน และแยกตัวต่างหากจากคนพวกอื่น บางพวกใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องรักษาชุมชนหรือกลุ่มของตัวเองไว้ให้คงอยู่ได้ แต่บางพวกก็ถือรุนแรงจนมีความหมายที่เด่นชัดในแง่การแบ่งแยกกับคนพวกอื่น อาจถึงกับใช้ยกตัวขึ้นและกีดกันกันคนพวกอื่น

ส่วนแบบที่สอง รูปแบบเหล่านั้นเป็นเพียงสิ่งที่แสดงลักษณะการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับวิถีทางและจุดมุ่งหมายที่เป็นอุดมคติ เช่น ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ความเสียสละ การกำจัดกิเลส การไม่ยึดติดถือมั่นในทางทรัพย์สินและอำนาจ การสละสถานะความสำคัญของตนเอง ตลอดจนการไม่ยึดติดในขอบเขตที่จำกัดก่อความแบ่งแยกใดๆ เป็นต้น ซึ่งตรงข้ามกับแบบที่หนึ่ง

มนุษย์ส่วนใหญ่ยึดถือรูปแบบชุมชนในความหมายแบบที่ ๑ แต่ของพระสงฆ์เราเป็นการปฏิบัติเพื่อความหมายในแบบที่ ๒ ที่ทวนกระแสกับแบบที่ ๑

ตอนที่มีการประชุมกันตั้งสมัชชาสงฆ์ไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ นั้น วัดไทยเพ็ญมีในอเมริกาไม่กี่แห่ง วัดแรกตั้งที่ลอสแอนเจลิส (Los

Angeles) ก่อน ต่อมาในปี ๒๕๑๘-๒๕๑๙ ก็มีวัดอื่นๆ เกิดผุดขึ้นอย่างรวดเร็ว ในเมืองนิวยอร์ก (New York) วอชิงตันดีซี (Washington D.C.) และในเมืองเดนเวอร์ (Denver) รัฐโคโลราโด

เวลานั้น วัดใหม่ๆ เหล่านี้ ต่างก็พบกับประสบการณ์และปัญหาต่างๆ ซึ่งทำให้เป็นห่วงกันว่า ในสภาพแวดล้อมที่ต่างออกไป และในวัฒนธรรมที่ต่างออกไป วัดทั้งหลายอยู่ห่างกัน อาจจะทำให้มีการปรับตัวไม่สม่ำเสมอ ถ้าไม่มีความร่วมใจกันก็จะประสบปัญหา ก็เลยคิดตั้งองค์กรร่วมกันที่จะเป็นที่ร่วมกันคิดพิจารณาแก้ปัญหาและร่วมกันทำงาน จึงนัดประชุมกัน แล้วก็ตั้งสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาขึ้น โดยมีจุดหมายอย่างที่กล่าวมานี้

ต่อมาวัดไทยในอเมริกาก็เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วมากจนกระทั่งปัจจุบัน ได้ทราบว่าเป็น ๕๐ วัด นับว่าเป็นประเทศพุทธศาสนาเถรวาทที่มีจำนวนวัดเพิ่มมากที่สุด แต่ก่อนนั้นตอนก่อนช่วง พ.ศ. ๒๕๒๐ ลังกายังนำเราอยู่ แต่หลังจากนั้นแล้วลังกาก็ไม่ติดเลย พวกเขาก็ไกลเรามาก แต่เมื่อมีวัดมากก็มีปัญหา เรื่องนี้แหละที่ว่าจะให้มีข้อปฏิบัติที่สม่ำเสมอและพรักพร้อมกันได้อย่างไร

แม้แต่ในยุค พ.ศ. ๒๕๒๐ ตอนแรกๆ นั้น ก็มีข้อวิตกกังวลเรื่องนี้กัน เช่นในวัดบางวัดก็เริ่มมีพระขับรถเอง เสียงตดินินทาก็แพร่กระจายไป เพราะมีญาติโยมเดินทางไปอเมริกา โดยเฉพาะญาติโยมที่ไปจากเมืองไทย เขาไปหลายรัฐ เทียวแบบทัวร์บ้าง ลูกหลานพาไปเที่ยวบ้าง ไปเมืองนี้ เยี่ยมวัดนี้แล้ว ก็ไปเมืองโน้น เยี่ยมวัดโน้น เมื่อไปเห็นสภาพวัดหนึ่งอย่างนี้แล้ว ก็เที่ยวเอาไปเล่าอีกวัดหนึ่งที่เมืองอื่น ตลอดจนกลับไปเล่าในเมืองไทย ถ้าไม่พอใจ

ก็เอาไปดิเตียน ฉะนั้น พระที่อื่นก็จะได้อินได้ฟัง เช่น มีญาติโยมคนหนึ่งจากเมืองไทยไปอเมริกา บางท่านไปทางนิวยอร์กก่อน บางท่านก็ไปทางแคลิฟอร์เนียก่อน ได้อินว่ามีวัด พอไปถึงก็ไปไหว้พระ เสร็จแล้วไปทราบจากญาติมิตรคนไทยที่อยู่ในเมืองนั้นเล่าว่า พระวัดนี้เป็นอย่างไร พอได้อินอย่างนี้แล้วโยมคนนั้นก็เดินทางต่อไป ชิคาโกบ้าง ไปวอชิงตันดีซีบ้าง ไปโคโลราโดบ้าง ไปที่ไหนก็เอาไปเล่าตลอด เสียงก็ไปทั่ว เสียงที่เป็นการดิเตียนก็แพร่ไปมาก

ยิ่งญาติโยมที่ไปจากเมืองไทยด้วยแล้ว ไปเห็นพระทำอะไรที่ไม่เหมือนในเมืองไทย ยิ่งสะดุดความรู้สึกมาก ก็เอาไปเล่าและพูดว่าดิเตียน กลับมาเมืองไทยก็มาเล่าที่เมืองไทยต่อ ภาพในทางลบก็เกิดขึ้นมากเหมือนกัน เป็นข้อที่ต้องคิดพิจารณา

อย่างที่ว่าแล้ว ตอนนั้นผมก็ไม่ได้เป็นพระธรรมทูต แต่ไปบรรยายที่สวอร์ทมอร์ คอลเลจ (Swarthmore College) แล้วทางวัดที่นิวยอร์ก ท่านทราบก็ไปนิมนต์มาในงานต่างๆ ที่วัด เสร็จแล้วบอกว่าจะมีประชุมก็เลยขอนิมนต์ให้เข้าประชุมด้วย

นี่ก็เล่าความเป็นมาเพื่อให้เห็นว่า ได้มีความเพียรพยายามมานานแล้วที่จะหาทางทำให้การทำงานต่างแดนในอเมริกาเป็นไปด้วยดี ด้วยการประสานร่วมมือกัน ซึ่งถ้าเป็นไปได้จะดีมาก แต่อย่างน้อย ถ้าจะเคลื่อนก็ให้เคลื่อนไปด้วยกัน และมีความมั่นใจในหลักของตน แม้ว่าข้อปฏิบัติต่างๆ จะดูแปลกไปบ้างก็อย่าเพิ่งไปหัวน้าว ไม่ต้องกลัว คนกลุ่มอื่นเขามีอะไรต่ออะไรแปลกประหลาดกว่าเยอะ เขายังดำรงอยู่ได้ อย่างชาวมุสลิมนี้ เขาทำอะไรแปลกๆ ต่อสายตาของคนภายนอก แต่เขาก็ยืนหยัดอยู่ได้ คนเกาหลีและ

คนประเทศอะไรต่างๆ เขาก็ยืนหยัดในแบบแผนของเขา และรวมตัวกันได้เข้มแข็ง

ขอพูดนอกเรื่องอีกอย่างหนึ่งคือคนไทยเรานี้จะทำงานเป็นคนๆ เวลาไปอยู่เมืองนอกเราอาจมีความเก่ง คนไทยก็เก่งมีใช้น้อย แต่เก่งเฉพาะคน รวมกลุ่มกันไปไม่ได้ คนไทยตั้งสมาคมไทยขึ้นในเมืองใหญ่ๆ อยู่ไม่ได้ก็ปักหลัก ต้องแยกเป็นชมรมย่อยๆ อย่างในกรุงนิวยอร์ก สมาคมไทยมีแล้วก็ล้มไปนานแล้ว แม้จะพยายามฟื้นก็ไม่สำเร็จ แต่มีชมรมย่อยเยอะ เช่น ชมรมจุฬาฯ ชมรมเกษตร ชมรมธรรมศาสตร์ ชมรมชาวเหนือ ชมรมทักษิณ ชมรมอีสาน เป็นต้น ที่เมืองชิคาโก ก็คล้ายกัน ตั้งสมาคมไทยขึ้นก็ล้มแล้วล้มอีก ฟื้นก็ไม่ขึ้น มีคนไทยทำงานด้วยกัน เช่น เพื่อนกันร่วมกันทำกิจการร้านอาหาร พอตั้งมาได้สักปีก็ทะเลาะกัน แล้วก็เลิกแยกกัน

เมื่อเราไปอยู่ต่างประเทศ ความแตกต่างจะเห็นได้ชัด เพราะมีคนหลายชาติ อย่างคนเกาหลีนี่เขารวมกันแน่น เขาทำงานร่วมกันและก้าวไปด้วยดี เพราะฉะนั้นกิจการของชาวเกาหลีจึงก้าวไปอย่างรวดเร็วมาก เมื่อเทียบกับเขา คนไทยเราก็ไปอยู่นาน แต่เราไม่ก้าวไปเท่าที่ควร นี่ก็เป็นลักษณะของคนไทยซึ่งน่าสังเกต ที่ว่ามานี้เป็นการพูดนอกเรื่องออกไปอีก เพื่อให้เห็นว่าคนไทยเรามีลักษณะอย่างนี้ เมื่อไปทำงานพระธรรมทูตจะต้องเข้าใจปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ถ้ามีอะไรที่พอช่วยได้ก็ช่วยไป นี่เป็นเรื่องของข้อประพฤติปฏิบัติ คือเรื่องวินัยและเรื่องรูปแบบเช่นวัฒนธรรม ซึ่งจะต้องมีความมั่นใจแล้วก็ขยับไปด้วยกัน

ข้อที่ ๓ ส่วนทางด้านจิตใจก็ต้องมีความมั่นคง ลังคมอย่าง

อเมริกันนั้น เป็นสังคมที่เจริญทางวัตถุ แต่มีปัญหาทางจิตใจอย่างสูงแล้วก็มีความต้องการในเรื่องสมาธิ เป็นต้น จนฝรั่งก็นิยมเรื่องสมาธิ ถึงกับเห่อกันไปเลย เพราะฉะนั้นเวลามีคนตะวันตกออกไป ถ้ามีลักษณะเป็นนักบวช เช่นเป็นโยคี ฝรั่งก็ตื่นมาหา ถึงกับมีผู้พูดทำนองว่า พวกเราเข้าไปเมืองฝรั่งไม่ต้องอะไรหรอก ไปแต่งตัวเป็นโยคีสักหน่อยเดี๋ยวก็หากินได้

อย่างพวกโยคีอินเดียนี้ ไปอยู่ในอเมริกา บางคนอายุแค่ ๑๐ กว่า เป็นมหาฤๅษี ประสบความสำเร็จถึงขั้นที่ว่าเวลาพูดต้องใช้สนามกีฬาใหญ่ๆ คนหนุ่มสาวไปฟังล้นหลาม เมืองฝรั่งอะไรๆ ก็เป็นเงินเป็นทอง ไปฟังที่ไหนก็ต้องเสียค่าผ่านประตู เก็บเงินได้มาก รวยเหลือเกิน โยคีคนหนึ่งถึงกับตั้งเป็นเมืองเลย มีเครื่องบินส่วนตัว มีรถรอลส์รอยซ์ (Rolls-Royce) หลายคัน จนกระทั่งทางการอเมริกันชักจะหวาด เอาไว้ไม่ได้ เกิดเป็นคดีขึ้นโรงขึ้นศาล ถือว่าเป็นการคุกคามความมั่นคงของอเมริกา ในที่สุดก็หาทางขับไล่กลับประเทศอินเดียไป แต่กิจการของคนตะวันตกออกไปประสบความสำเร็จมากมาย มีทั้งจริงทั้งหลอก เข้าไปประเทศอเมริกามาก

คนฝรั่งนี่มองในแง่หนึ่งก็หลอกง่าย เขาเก่งทางด้านวัตถุ แต่ทางด้านจิตใจยังล้าหลัง บางอย่างก็ตกต่ำมาก ทางด้านจิตใจของเราจึงมีความสำคัญ เราต้องมีความมั่นคงทางจิตใจ มีคุณธรรม มีอะไรดีที่ให้เราเห็นทางด้านจิตใจ

รวมความที่ผมพูดมาเกี่ยวกับคุณสมบัติต่างๆ เหล่านี้ สรุปแล้วก็เป็นเรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง แต่ไปพูดเรื่องปัญญาความรู้เสียก่อน ในแง่ของความมั่นใจในคุณค่า ความจริง ความดี

งามของพุทธธรรมเป็นต้น จากนั้นจึงพูดถึงข้อปฏิบัติด้านศีล แล้วก็มาถึงเรื่องของด้านจิตใจ คือสมาธิ เป็นอันลงในศีล สมาธิ ปัญญา นี้เอง ก็ถือว่า พุทธเป็นหลักการไว้

ทำงานเพื่อชุมชนไทย และเพื่อถิ่นที่ไป เพื่อทั้งโลก แต่ไม่ทิ้งสังคมไทย

ที่นี้ต่อไปก็มามองถึงการทำหน้าที่ ว่าการเป็นพระธรรมทูตในต่างแดน น่าจะมีบทบาทอย่างไรบ้าง ในการพูดวันนี้ ผมเอาประเทศอเมริกาเป็นตัวอย่าง อาจจะใช้ไม่ได้กับทุกประเทศ แต่เวลานี้พระธรรมทูตไทยไปประเทศอเมริกาคงจะมากที่สุด เพราะฉะนั้นก็เลยพูดเอาอเมริกาเป็นตัวอย่างไว้

พระไทยเราไปต่างประเทศอย่างอเมริกานี้ บทบาทที่หนึ่งเราไปอยู่ที่วัดไทย วัดไทยทำหน้าที่อะไร วัดไทยนี้เรามองในแง่ว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยก่อน ส่วนเรื่องการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนเจ้าถิ่น คือคนอเมริกันนั้น เป็นเรื่องรองเทียบกันแล้วยังทำน้อยนิดเดียวหรือแทบไม่ได้ทำเลย บางวัดเข้าลักษณะที่พูดได้ว่า วัดของคนไทย โดยคนไทย เพื่อคนไทย วัดไทยของเรามีลักษณะเป็นอย่างนั้นมาก เพราะฉะนั้นสิ่งแรกที่เราจะต้องไม่มองข้าม ก็คือคนไทยด้วยกัน

วัดของเราเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยหน้าที่ข้อแรกคือบทบาทที่อยู่ในมืออยู่แล้ว ถ้าเรายังทำไม่ได้ ก็น่าเสียดาย อย่าไปมองข้าม อันนี้เป็นบทบาทพื้นฐาน ต้องทำให้สำเร็จคือบทบาทในฐานะที่วัดไทยเป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นศูนย์กลาง

ของชุมชนไทย การเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยก็หมายถึงเรื่องวัฒนธรรมไทยด้วย คนไทยที่ไปอยู่ที่นั่น โดยส่วนใหญ่ก็เป็นพุทธศาสนิกชน แต่เป็นพุทธศาสนิกชนแบบไทยที่มีพื้นฐานจากวัฒนธรรมไทย เมื่อเราไปที่นั่น เราก็ต้องสนองความต้องการทางด้านวัฒนธรรมไทยมาก ดังนั้นวัดไทยทั้งหลายจะมีกิจกรรมต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรม เช่น การทำบุญทำกุศลต่างๆ งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานประเพณี เช่น สงกรานต์ เป็นต้น และมีการสอนภาษาไทยแก่เด็ก ถึงกับมีการร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในเมืองไทย อย่างคณะครุศาสตร์ จุฬาฯ ก็ได้ร่วมมือสนับสนุนศาสนกิจของวัดหลายวัดในอเมริกา เดียวนี้แพร่ไปมาก

วัดใหญ่ในหลายรัฐหลายเมือง มีการร่วมมือกัน แต่ละปีมีการส่งครูอาจารย์ จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปสอน หลายท่านคงทราบ สอนแล้วมีการสอบวัดผล ให้ประกาศนียบัตรจากเมืองไทยรับรอง หมายความว่า เด็กเหล่านี้ถ้ากลับมาอยู่เมืองไทย ไม่ต้องห่วง ได้ไปประกาศนียบัตรแล้วสามารถมาเรียนต่อได้ตามขั้นนั้นๆ กิจการได้ขยายไปมาก แต่ละปีทางคณะครุศาสตร์ก็จะมีอาจารย์ผู้ใหญ่ไปดูแล เป็นกิจกรรมซึ่งพัฒนามาจากโรงเรียนพุทธศาสนาวินยาศิษย์ ซึ่งสอนทั้งเรื่องของพระพุทธศาสนา และภาษาไทย ตลอดจนวัฒนธรรมไทย มีการสอนขับร้อง ดนตรี การทำอะไรต่างๆแบบไทยด้วย รวมความว่า บทบาทแรก คือบทบาทในฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและศูนย์กลางของชุมชนไทย โดยมีเรื่องวัฒนธรรมไทยและภาษาไทยเป็นแกนเป็นงานที่จำเป็น จะทิ้งไม่ได้

บทบาทที่สอง คือ เป็นแหล่งเผยแผ่พุทธธรรม ข้อนี้คล้ายกับว่าเป็นจุดหมายที่แท้จริง คือเราตั้งอันนี้เป็นหลักการใหญ่ ทั้งๆ ที่ว่าในทางปฏิบัติ ยังทำกันไม่เท่าไร อาจจะเป็นสิ่งที่เรียกว่าอยู่ในอุดมคติ การเผยแผ่พุทธธรรมก็คือเผยแพร่แก่คนเจ้าถิ่นนั่นเอง คนอเมริกันนั้นในสายตาของเราคือคนต่างชาติแต่ที่จริงนั้นเขาเป็นเจ้าถิ่น ทำอย่างไรเราจะเผยแพร่วรรณแก่คนเจ้าถิ่นให้ได้ผะ เรื่องนี้เป็นหัวข้อใหญ่ที่ต้องพูดกันต่อไป

อย่างไรก็ตาม มีข้อพิจารณาระยะยาวอย่างหนึ่งว่า พระพุทธศาสนาจะประดิษฐานมั่นคงในดินแดนใด จะต้องให้เป็นพระพุทธศาสนาของสังคมนั้น ของคนชาตินั้นต่อไป เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจะฝังรากในอเมริกาอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อคนอเมริกันได้มาเป็นชาวพุทธ มาบวชเป็นพระ และมาเป็นผู้ดำเนินกิจการเผยแผ่ต่อไป เหมือนอย่างพระพุทธศาสนาในเมืองไทย ถ้าทราบโดยยังเป็นของพระอินเดียวอยู่ ตรงนั้น ก็ยังเป็นของต่างชาติ ยังไม่ฝังรากลงที่ฝังรากลงในประเทศไทยก็เพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นของคนไทยแล้ว คนไทยเราบวช เราเรียน เราเป็นพุทธศาสนิกชน พระพุทธศาสนาก็เป็นของคนไทย อันนี้ก็เหมือนกัน เราไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอเมริกา เราจะประสบความสำเร็จจริงไม่ได้ ถ้าเรายังไม่สามารถทำให้พุทธศาสนาเป็นของคนอเมริกัน การเป็นพระธรรมทูตเป็นการบอกอยู่ในตัวแล้วว่าเราทำหน้าที่เป็นสื่อ นำเอาธรรมไปให้แก่เขา ให้เขารับเอาเป็นของเขาไป อันนี้พูดทิ้งไว้ก่อน เพราะเป็นหัวข้อใหญ่

ที่นี้บทบาทที่สาม คำว่าทูตนี้ มองดูให้ดี ทูตไปทำงานใน

ประเทศอื่น แต่ทำแทนประเทศของตัวเอง และเพื่อผลประโยชน์ให้ประเทศของตัวเอง อันนี้เราอาจจะมองข้าม เช่น เอกอัครราชทูตไทยไปประจำอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ทูตไทยทำงานเพื่ออะไร ก็ไปทำงานเพื่อประโยชน์ของประเทศไทย แสดงว่าผลประโยชน์ในที่สุดมันย้อนกลับมาสู่ประเทศของเรา อันนี้เป็นเรื่องของกิจการที่เรียกว่าทูตในทางบ้านเมือง

แต่ทูตในทางธรรม ที่เรียกว่าธรรมทูตนั้น ไม่ได้มีความหมายเหมือนกันทีเดียวกับทูตทางบ้านเมือง เพราะเราไม่ใช่ระบบผลประโยชน์ เราเป็นทูตของพระธรรม เราทำตามหลักการของพระพุทธเจ้าว่า จรณ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขाय โลกานุกมปาย จาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขของคนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก จุดหมายกว้างเป็นสากล เราทำไม่ใช่เพื่อประโยชน์แก่ประเทศเราเท่านั้น อันนี้ต่างกันหน่อย แต่ถึงอย่างนั้นก็ตามก็มีแง่ที่ว่าประโยชน์บางอย่าง ชนิดที่ไม่ใช่เป็นเรื่องผลประโยชน์ในทางโลกที่แย่งชิงกันคือเราไม่ได้ทำเหมือนชาวโลก เราไม่ได้ไปเอาผลประโยชน์จากประเทศของเขามาให้แก่ตัว แต่เราได้ประโยชน์ในทางที่จะทำให้เกิดความเจริญองกวมที่ไม่ได้เป็นผลเสียแก่ใครๆ ไม่ใช่ระบบแย่งชิงผลประโยชน์ แต่หมายความว่า เมื่อเราไปเป็นพระธรรมทูต นอกจากจะเอาธรรม ความดีงาม และประโยชน์สุขไปให้แก่ดินแดนที่เราไปเป็นทูตแล้ว เราก็ควรจะนำคุณค่าประโยชน์สิ่งที่ดีงามกลับคืนมาให้แก่ประเทศของตนเองด้วย

ในแง่หนึ่ง พระธรรมทูตก็เป็นสื่อกลางระหว่างพระพุทธศาสนาหรือพุทธธรรม กับสังคมหรือดินแดนนั้นๆ ในเมื่อเป็นสื่อกลาง

ด้านหนึ่งเราก็เอาธรรมไปให้แก่เขาเพื่อประโยชน์สุขของเขา แต่พร้อมกันนั้น เราก็คำนึงถึงประโยชน์สุขของสังคมไทย และพุทธศาสนาในประเทศไทยด้วย เช่นเราอาจจะได้แง่คิดข้อสังเกตอะไรที่ดีเป็นความรู้ที่จะกลับมาช่วยพัฒนาสังคมไทย พัฒนากิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เราก็คำนึงไว้ด้วย อย่างนี้

ประโยชน์แบบนี้ไม่ใช่ผลประโยชน์แบบทางโลก ต่างจากทูตในทางโลก ซึ่งต้องการผลประโยชน์ให้ประเทศของตนจนกระทั่งแม้แต่บางทีไปทำร้ายประเทศอื่นก็มี ดังที่เราจะเห็นง่ายๆ เช่น การที่ต้องส่งทูตกลับกันบ่อยๆ อย่างทูตอเมริกันไปอยู่ในรัสเซียก็ทำเพื่อผลประโยชน์ของประเทศอเมริกา บางครั้งมีการลักลอบหาข้อมูลจนกระทั่งกลายเป็นจารชนไป ทางฝ่ายรัสเซียก็ทำกับอเมริกาทำนองเดียวกัน บางทีบุคคลในวงการทูตจึงกลายเป็นจารชน และถูกประเทศเจ้าถิ่นจับได้ แล้วขับไล่ออกมาเกิดปัญหาระหว่างประเทศมีการทำกันถึงขนาดที่ว่า เอาเครื่องดักฟังไปฝังไว้ในกำแพงอาคารของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อจะลักลอบเอาข้อมูลของอีกฝ่ายหนึ่งมาให้แก่ประเทศของตน เขาทำกันรุนแรง นั่นทูตทางโลก แต่ทูตทางธรรมเราไม่ได้ทำอย่างนั้น เราไปเพื่อประโยชน์ของทั้ง ๒ ฝ่าย เพราะฉะนั้นเราก็หาความรู้และแง่คิดอะไรต่างๆ เพื่อจะมาช่วยเกื้อกูลแก่สังคมไทยและพระพุทธศาสนาในสังคมไทยด้วย บทบาทอันนี้ก็สำคัญเหมือนกัน

แต่รวมความว่า ในการที่จะทำหน้าที่ทั้งหมดนี้ให้ได้ผลดี ก็ต้องกลับมาสู่หลักการในหัวข้อแรกที่พูดไว้แล้วคือ ต้องมีความมั่นใจในตัวเอง ว่าเรามีอะไรดีที่จะให้แก่เขา ถ้ายังนึกไม่ออกว่ามีอะไร

จะไปให้แก่เขา ก็ยังไม่จำเป็น ถ้าจะเอากันแบบอุดมคติ ต้องมั่นใจจริงๆ ว่าเป็นไปนี้เรามีอะไรดีที่จะให้แก่เขา แต่อย่ามองแบบหลงตนเอง บางทีเรานึกว่าตัวเองมีอะไรดีให้แก่เขา แต่มองแบบหลงตัวเองก็พลาดเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าต้องไปด้วยปัญญา โดยมีความภูมิใจ มั่นใจ อันเกิดจากปัญญาที่รู้ความจริง ทั้งรู้หลักพุทธธรรม และรู้สภาพถิ่นที่จะไป ความรู้เข้าใจสภาพสังคมของเขาอย่างดีจะทำให้เราไม่หลงตัวเอง และไม่หลงไปตามเขา พร้อมทั้งทำงานเพื่อประโยชน์แก่เขาอย่างได้ผลดี

- ๒ -

ความติดตันของอารยธรรมปัจจุบัน

เมื่อก็ได้พูดแล้วว่าเมื่อเราจะไปก็ให้รู้สภาพสังคมตะวันตก ที่จริงปัญหาต่างๆ ของโลก เวลานี้ก็ได้ทำให้มีความโน้มเอียงอยู่แล้ว ในฝ่ายของสังคมตะวันตก เช่นอเมริกา ที่จะหันมาสนใจพระพุทธศาสนา หรือสนใจกว้างๆ ในแนวคิดของศาสนาตะวันออกดังที่ได้เป็นมาหลายปีแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะปัญหาของอารยธรรมตะวันตกเอง ที่เจริญกันมาถึงจุดติดตันแล้วกลายเป็นประสบปัญหามากมาย ก็เลยพากันคิดหาทางออก เมื่อคิดแล้วคิดอีกคิดกันต่าง ๆ นานา ก็มองมาทางตะวันออกด้วย

แนวคิดตะวันออกนั้นตรงข้ามกับตะวันตกอย่างหนึ่งที่เราเห็นได้ชัด คือตะวันตกเน้นเรื่องวัตถุนิยมสูง ส่วนทางด้านตะวันออกนี้จะหนักทางจิตนิยม เน้นเรื่องทางด้านจิตใจ หรือนามธรรม อันนี้เป็นจุดที่ทำให้ตะวันตกสะอิดใจ แล้วก็เลยทำให้สนใจด้วย เมื่อเขาหันมาสนใจทางนี้เขาก็จะอยากรู้อยากได้ อย่างที่บอกเมื่อกี้ เช่นพวกโยคีนา วิถีปฏิบัติสมาธิไปจากอินเดียก็เลยสร้างความตื่นตัวและแม้กระทั่งความตื่นเต้นและความนิยมได้ง่าย แต่ถ้าเราวิเคราะห์ดูจะเห็นว่าความสนใจนั้นมี ๒ ด้าน คือ ๑. เรื่องจิตใจ ๒. เรื่องภูมิปัญญา

มองมนุษย์แยกจากธรรมชาติ วิทยาศาสตร์มุ่งพิชิตเป็นเจ้านาย

ในด้านภูมิปัญญาก็เป็นเรื่องใหญ่ การที่ตะวันตกหันมาสนใจพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนี้ เหตุผลหนึ่งก็เพราะเห็นว่าพุทธศาสนาอาจจะมีความตอบให้แก่เขา โดยเฉพาะในเรื่องรากฐานทางความคิดที่ต่างจากตะวันตก เช่นเรื่องที่กำลังเป็นปัญหามากอย่างหนึ่งก็คือ ตะวันตกมีแนวความคิดมาแต่เดิมที่ถือว่ามนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ อันนี้เรียกได้ว่าเป็นรากฐานทางความคิดของอารยธรรมตะวันตก ปรัชญาตะวันตกทั้งหมด ๒,๐๐๐ กว่าปีแล้ว ตั้งแต่โสกราตีส เพลโต อริสโตเติล มาถึงศาสนาคริสต์ ตลอดจนนักคิดนักปราชญ์ฝรั่งทั้งหลายทั้งหมดสอนแบบเดียวกันว่า ให้มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติแวดล้อม

เมื่อมองมนุษย์เป็นต่างหากจากธรรมชาติแล้ว ก็ให้มองว่ามนุษย์จะต้องครอบครองธรรมชาติ โดยเป็นนาย เป็นผู้พิชิต เป็นผู้จัดการกับธรรมชาติเอาธรรมชาติมาปรับใช้สนองความต้องการของตน อันนี้เป็นแนวคิดที่ตะวันตกเคยภูมิใจมานานักหนาว่า ได้ทำให้ตะวันตกเจริญก้าวหน้ามาจนปัจจุบัน โดยเฉพาะในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ในเรื่องนี้ พระพุทธศาสนาและศาสนาตะวันออกสอนว่า คนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และมีแนวความคิดทั่วไปให้คนอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ได้คิดจะไปรุกรานเอาชนะธรรมชาติ ครั้นมาถึงบัดนี้ เมื่อแนวความคิดของตะวันตกที่ภูมิใจนักว่า

ได้นำตะวันตกให้สามารถสร้างสรรค์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญมาถึงจุดหนึ่ง ก็กลับเป็นเหตุให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่ทางตะวันตกถือว่า เป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุดในปัจจุบัน คนตะวันตกเองก็เลยกลับมองว่า จาการากฐานความคิดอันนี้เอง ที่มองมนุษย์ต่างหากจากธรรมชาติ และให้มนุษย์ครอบครองธรรมชาตินี้แหละ จึงทำให้มนุษย์สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นโดยไปเบียดเบียนข่มเหงรังแกธรรมชาติเพื่อจัดการเอาทรัพยากรมาใช้ โดยไม่ได้ยั้งคิด แล้วก็เกิดภัยอันตรายอันเกิดจากธรรมชาติ

สรุปว่า ความคิดที่เคยภูมิใจนั้นเป็นความหลงผิด เข้าใจผิด เขาก็เลยผิดหวังกับแนวความคิดเดิมนั้น จึงกลายเป็นว่ารากฐานความคิดของตะวันตกนั้นพังหมด ทำให้มนุษย์มาติดตันอยู่ที่นี้ความรู้สึกที่รุนแรงนี้ จึงทำให้ฝรั่งหันมาสนใจศาสนาตะวันออก โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาของเราที่สอนว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เราควรจะอยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ เขาก็เลยสนใจว่า พระพุทธศาสนาอาจจะเสนอคำตอบให้แก่ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งรวมไปถึงการดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษยชาติด้วย และเมื่อมองในแง่ของความถูกต้องความผิดก็เท่ากับว่านี่แหละคือปรัชญาที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ตอนนี้ฝรั่งก็มาสนใจทางออกในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ในแนวของพระพุทธศาสนามากขึ้น นี่เป็นตัวอย่างของการที่ฝรั่งหันมาสนใจพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับปัญหาที่กำลังเป็นเรื่องใหญ่มาก

มีหนังสือบางเล่มถึงกับขุดบรรพบุรุษมาพูด โดยเขาเล่าตามประวัติศาสตร์ว่า บรรพบุรุษของเขา ตั้งแต่ทางปรัชญา เริ่มด้วย

โสคราติส เฟลโด อริสโตเติล มาจนกระทั่งศาสนาคริสต์ ตลอดถึงนักประวัติศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ แม้แต่นักจิตวิทยาทั้งหลายที่เป็นชาวตะวันตกทั้งหมด มีความคิดที่จะรุกรานธรรมชาติอย่างไรๆ เต็มไปหมด เขาเอวาทะมาแสดงให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้นจริงๆ ฉะนั้นเวลานี้ ดำรงในทางสิ่งแวดล้อมของตะวันตกจะแน่นกันนักกว่า ต่อไปนี้จะต้องมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งในสายตาของคนตะวันออก เมื่อไม่รู้ภูมิหลังของคนตะวันตกไปอ่านเข้าก็จะแปลกใจว่า เอ! จะต้องพูดทำไม ชีวิตมนุษย์ก็เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว นี่แหละ เพราะภูมิหลังของเขาเป็นอย่างนั้น เขามองแยกมาตลอด เขาจึงต้องมาย้ำกันในปัจจุบันว่าต้องมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

ศาสนาคริสต์ก็สอนว่า พระผู้เป็นเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมา แล้วจึงสร้างสัตว์ทั้งหลายให้มาเป็นอาหารของมนุษย์ และสร้างธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ ให้อยู่ภายใต้การครอบครองของมนุษย์ ให้มนุษย์มี dominion คือมีอำนาจครอบครองเหนือพืชพรรณสิ่งสารพัดตลอดธรรมชาติทั้งหมด ฝรั่งเศสพวกถึงกับตีเตียนศาสนาคริสต์ว่าเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้อารยธรรมตะวันตกเป็นอย่างนี้ เพราะทำให้มนุษย์แตกแยกจากธรรมชาติ โดยมีความเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าสร้างธรรมชาติมาให้ เป็นของสำหรับมนุษย์จะไปจัดการ แม้แต่สัตว์ก็ให้เป็นอาหาร มีฐานะแค่นั้น ส่วนมนุษย์มีฐานะพิเศษ เป็นคนที่สร้างขึ้นในรูปแบบอย่างที่เขาเรียกว่าในฉายาของพระผู้เป็นเจ้า

ในฝ่ายฝรั่งตอนนี้ก็เถียงกันเอง พวกหนึ่งก็บอกว่า ศาสนาคริสต์ เป็นตัวการอย่างที่เราเล่ามานี้ แต่บางคนก็เถียงเข้าข้างศาสนาคริสต์ว่า ที่จริง ศาสนาคริสต์มิใช่ถึงอย่างนั้นหรอก ศาสนาคริสต์

สอนให้มนุษย์เป็นผู้มีอำนาจครอบครองจัดการกับธรรมชาติก็จริง แต่หมายความว่าพระเจ้าสร้างธรรมชาติไว้แล้ว ก็ทรงมอบหมายให้มนุษย์ดูแลธรรมชาตินั้นไว้แทนพระองค์ เป็นการแต่งตั้งให้ศาสนาคริสต์ เท่ากับบอกว่า พระผู้เป็นเจ้าสร้างสมบัติของพระองค์ไว้แล้ว ก็ทรงมอบให้มนุษย์เป็นผู้ดูแลสมบัติของพระองค์ไว้ให้ดี ไม่ใช่ไปจัดการทำลาย นี่ก็เป็นทางออกของเขาขอยกตัวอย่างคนที่เถียงแบบนี้ เช่น นาย Al Gore ที่เป็นรองประธานาธิบดีอเมริกันปัจจุบัน นาย Al Gore เป็น environmentalist คือเป็นนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย

Al Gore ได้แต่งหนังสือขึ้นมาเป็นเล่มเลยด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม ชื่อว่า *Earth in the Balance* ตอนหนึ่งแกพูดถึงเรื่องที่เล่ามานี้ เพราะว่าคนในสังคมของแกเองตีเตียนศาสนาคริสต์ แกก็ออกมาเถียงในแง่ว่า ที่พระเจ้าให้มนุษย์ครอบครองธรรมชาตินั้น หมายถึงให้ครอบครองในฐานะเป็นผู้ดูแลแทนพระเจ้า เพราะฉะนั้น Al Gore จึงว่าศาสนาคริสต์สอนไม่ผิด แต่ท่านผู้นี้ก็ยอมรับว่า สถาบันศาสนาคริสต์และบาทหลวง ตลอดจนนักเผยแพร่ศาสนาคริสต์ทั้งหลาย สอนให้คนจัดการกับธรรมชาติตามใจชอบจริงๆ ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะว่าสถาบันศาสนาคริสต์และพวกบาทหลวงทั้งหลาย ตกอยู่ใต้อิทธิพลของปรัชญากรีก และหลงผิดไปตามปรัชญากรีกนั้น Al Gore ยอมรับว่าอารยธรรมตะวันตกโดยรวมแล้ว สอนอย่างนั้น คือสอนให้มนุษย์พิชิตธรรมชาติเพื่อเอามาจัดการตามชอบใจ จึงเป็นเหตุนำมาซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน แกตีเตียนองค์การศาสนาคริสต์ สถาบันศาสนาคริสต์ พวกบาทหลวง พวกนักสอนศาสนาว่าไปอยู่ใต้อิทธิพลปรัชญากรีก ก็เลยไปตีความและสอน

ศาสนาคริสต์ตามแบบปรัชญากรีก ที่ให้มนุษย์จัดการกับธรรมชาติตามชอบใจ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เรื่องนี้ฝรั่งเถียงกันเอง แต่รวมความแล้ว ถึงอย่างไรปรัชญาตะวันตกก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ ทุกคนยอมรับ นี่ก็ด้านหนึ่ง

ขอยกตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้ฝรั่งหันมาสนใจพุทธศาสนา คือ แนวคิดตะวันตกในยุคที่ผ่านมานี้เป็นแนวความคิดที่เขาสรุปด้วยศัพท์ว่า reductionism หรือ reductionistic view ซึ่งเป็นแนวทัศน์แบบแยกส่วนหรือแบ่งซอย คือมองธรรมชาติในลักษณะที่แยกเป็นชิ้นส่วน ทำให้เกิดลักษณะทางวิชาการแบบที่เรียกว่า specialization คือความชำนาญพิเศษเฉพาะทาง วิชาการต่างๆ ในสังคมตะวันตก ซึ่งหมายถึงอารยธรรมปัจจุบันของมนุษย์ทั้งหมด อันอยู่ภายใต้กรอบำของอารยธรรมตะวันตกมีลักษณะเป็นแนวนี้ทั้งหมด คือมีลักษณะเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน เพื่อความชำนาญพิเศษเฉพาะทาง จะลงลึกดังกันไปในด้านๆ โดยการแยกวิชาการออกเป็นสาขาต่างๆ แล้วแต่ละสาขานั้นก็แยกซอยออกไปให้ชำนาญพิเศษในแต่ละเรื่อง เช่นวิชาแพทย์ เรียนการรักษาค้นต่อมาก็แยกคนเป็นส่วนๆ ให้ผู้เชี่ยวชาญรักษาแต่ละส่วนของร่างกายให้มีหมอเฉพาะทาง เป็นหมอดตา หมอหู หมอจมูก หมอหัวใจ หมอปอด แล้วก็แบ่งซอยไปอีกจนกระทั่งรักษาเป็นชิ้นส่วนเฉพาะไปเลย

วิชาการที่แยกซอยอย่างนี้แต่ละสายก็เก่งมากจนกระทั่งคิดว่าตัวเองนี่แหละรู้ปัญหาและเข้าใจวิธีแก้กับปัญหาของโลกอย่างแท้จริง เช่นนักเศรษฐศาสตร์ก็บอกว่า ปัญหาของโลกทั้งหมดทุกอย่างตั้งอยู่บนฐานของปัญหาเศรษฐกิจ เกิดจากเศรษฐกิจเท่านั้น ถ้าแก้เศรษฐกิจ

ได้อย่างเดียวแล้วทุกอย่างดีเอง โลกก็จะเรียบร้อย พวกนักเศรษฐศาสตร์มองแบบนั้น ส่วนนักวิชาการพวกอื่นก็จะมองไปอีกอย่าง แต่ในที่สุดก็แก้ไม่ได้ จนกระทั่งเมื่อไฉน นี่เองจึงเกิดสำนึกถึงความจริงว่า โอ้ ไม่ถูกต้องแล้วที่จะไปใช้ความชำนาญพิเศษเฉพาะทางเป็นตัวแก้ปัญหาลงโลก การทำอย่างนั้นผิดพลาดมาก ฝรั่งก็เลยหันมาสนใจแนวความคิดที่เรียกว่า holism หรือ holistic view คือแนวความคิดแบบองค์รวม

องค์รวม หมายความว่าสิ่งทั้งหลายสัมพันธ์กันเป็นระบบ คือไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งๆ ต่างหากจากกัน แต่เป็นส่วนย่อยที่มาสัมพันธ์กันเข้าอย่างเป็นระบบ แม้แต่ในระดับความคิด ปัจจุบันฝรั่งก็ยังหันมาสนใจว่าต้องคิดแบบเป็นระบบ ดังที่มีคำว่า “systems thinking” เป็นต้น ขึ้นมา นี่เป็นแนวโน้มใหม่ในทางวิชาการ อะไรต่างๆ เดียวนี้ต้องเป็นระบบหมด แนวคิดแบบองค์รวมก็ดี แนวคิดแบบเป็นระบบก็ดี หรือแนวคิดแบบบูรณาการ (integration) ก็ดี ทั้งหมดนี้พวกเดียวกัน อยู่ในสายของแนวความคิดใหม่ เวลานี้ความสนใจในแนวคิดแบบองค์รวมหรือ holism นี้ กำลังเฟื่อง คนไทยเราก็อพลอยตื่นตามไปด้วย

พระพุทธศาสนาในโลกนี้และธรรมชาติทั้งหมด เป็นระบบความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยต่างๆ แม้แต่ชีวิตของเรานี้ก็ประกอบด้วยกายกับใจ คือรูปธรรมและนามธรรมที่แยกย่อยออกไปเป็นองค์ประกอบส่วนย่อย และองค์ประกอบเหล่านั้นก็มาประชุมกันโดยมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันและส่งผลกระทบต่อกัน หลักการนี้ก็ไปสะตุความคิดและก่อความสนใจแก่คนตะวันตกในยุคที่ผิด

หวังกับแนวความคิดแบบแยกส่วน และเห็นว่าแนวความคิดแบบพุทธศาสนานี้ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายเป็นระบบที่สัมพันธ์กันทั้งหมด อันนี้ก็เป็นอย่างของเหตุผลที่ว่าทำไมตะวันตกจึงหันมาสนใจพุทธศาสนา ในที่นี้จะไม่พูดถึงด้านจิตใจเพราะได้พูดไปบ้างแล้ว ตอนนี้พูดถึงแต่ด้านภูมิปัญญาดังที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างให้ฟัง เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็จะเป็นทางที่จะช่วยให้ไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับฝรั่งได้ถูกต้อง จับจุดเขาได้ดีขึ้น

มองมนุษย์ด้วยกันแยกเป็นฝ่าย ศาสนายังซ้ำให้คนรวมกันไม่ได้

หันมาดูอีกด้านหนึ่ง คือเรื่องทางด้านศาสนา ซึ่งโยงไปหาเรื่องจิตใจด้วย ศาสนาตะวันตกนั้น มีประวัติเต็มไปด้วยสงคราม อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ฝรั่งยกย่องพระพุทธศาสนามานานแล้ว เช่นนักปรัชญาอังกฤษคนหนึ่งชื่อว่า รัสเซลล์ (Bertrand Russell) พูดไว้ว่า ในบรรดาศาสนาทั้งหลายนั้นเขาเห็นพุทธศาสนาดีที่สุด เพราะมีเรื่อง persecution คือการการปราบปรามข่มเหงรังแกผู้ที่ไม่นับถือเหมือนตนน้อยที่สุด เป็นที่รู้จักในประวัติศาสตร์ว่า ไม่มีสงครามที่เกิดจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ต่างจากศาสนาตะวันตก คือศาสนาคริสต์ และอิสลาม ที่เต็มไปด้วยประวัติของการรบราฆ่าฟันเพราะเรื่องศาสนาโดยตรง ตั้งแต่สงครามที่ใหญ่และยืดเยื้อเป็นร้อยปีอย่างสงครามครูเสดส์ (Crusades) จนถึงสงครามย่อย ตั้งแต่อดีตมาจนถึงยุคปัจจุบัน

ปัญหาติดตันของโลกที่ใหญ่ที่สุด พูดได้ว่ามี ๒ อย่าง ซึ่งเป็น

ปัญหาที่แทบจะหาทางออกไม่ได้เลยสำหรับอารยธรรมของมนุษย์ ที่มีแนวคิดของตะวันตกเป็นผู้นำ คือ

๑. ปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่พูดไปแล้วเมื่อกี้ ซึ่งเป็นจุดติดตันถึงขั้นที่ว่ามนุษย์จะต้องพินาศไปเพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ยังหาทางออกไม่ได้

๒. ปัญหาการแบ่งแยกขัดแย้งและสงครามในหมู่มนุษย์ ทั้งๆ ที่ว่าเวลานี้โลกติดต่องานกันหมด ด้วยระบบเทคโนโลยีสื่อสาร และการคมนาคม ทำให้โลกแคบเข้าเป็นอันเดียวกันโดยทางสภาพแวดล้อมด้านวัตถุ แต่สภาพชีวิตทางด้านจิตใจของมนุษย์เหมือนกับเดินสวนทางกับด้านรูปธรรม สภาพรูปธรรมภายนอกรวมถึงกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว แต่จิตใจคนยิ่งแบ่งแยก มีความขัดแย้งกันมากขึ้น เวลานี้มนุษย์ทำสงครามกันหนักยิ่งขึ้น ด้วยการแบ่งแยกทางเชื้อชาติ ผิวพรรณ และลัทธิศาสนา ประเทศเดียวกันก็ทำสงครามล้างเผ่ากัน ฆ่าฟันกันโหดเหี้ยมทารุณอย่างยิ่ง ร้ายยิ่งกว่าเมื่อตอนโลกแบ่งแยกเป็น ๒ ค่ายระหว่างอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ กับประชาธิปไตย

ตอนที่สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ กับเสรีประชาธิปไตย แบ่งกันเป็น ๒ ค่าย ก็กลัวมาก โดยเฉพาะมีสงครามนิวเคลียร์เป็นตัวคุกคามอยู่ แต่สงครามนิวเคลียร์ก็ไม่เกิดจริงสักที คือ ได้แต่กลัวว่าจะเกิดสงครามนิวเคลียร์ (nuclear war) แต่ไม่เกิดจริง เพราะทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างก็กลัวสงครามนิวเคลียร์ ก็เลยไม่ทำให้เกิดสงคราม แต่พอหมด ๒ ค่าย เหมือนกับเหลือค่ายเดียวแล้ว เขาเรียกว่า สงครามเย็นสิ้นสุดลง ฝ่ายโซเวียตรัสเซียล่มสลายไปแล้ว คอมมิว-

นิสร์ก็ทลายไปแล้ว อิทธิพลของฝ่ายเสรีประชาธิปไตยก็แผ่ไปทั่วโลก แต่แทนที่มนุษย์จะมีสันติสุขอยู่กันได้สบายขึ้นกลับรบกันหนักขึ้น คราวนี้เป็นสงครามจริงๆ ฆ่ากันอย่างหนัก ในประเทศเดียวกันก็ล้างเผ่ากันอย่างที่ว่าเมื่อกี้ ด้วยสาเหตุความต่างลัทธิศาสนา และการแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ อันนี้ก็เป็นจุดตายของมนุษย์อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งยังหาทางออกไม่ได้ แสดงว่าการพัฒนามนุษย์สวนทางกับการพัฒนาวัตถุภายนอก

สรุปว่าสองปัญหานี้ยังแก้ไม่ตก คือ

๑. ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม เนื่องจากธรรมชาติถูกเบียดเบียน

๒. การยึดติดกับเชื้อชาติ ผิวพรรณ ศาสนา ที่เป็นเหตุให้มนุษย์แบ่งแยกขัดแย้งกัน

เมื่อถึงนี้พูดถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมไปที่หนึ่งแล้ว ที่นี้หันมาพูดถึงเรื่องของการแบ่งแยกในหมู่มนุษย์ พระพุทธศาสนามีคำสอนที่ให้หลักเมตตาสากล ศาสนาโดยทั่วไปก็สอนเมตตา สอนความรัก แต่มักจำกัดความรักนั้นไว้สำหรับคนในศาสนาเดียวกัน ต่างจากพระพุทธศาสนาที่สอนว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าอยู่ที่ไหน นับถือศาสนาใด ก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน ไม่เคยมีการแบ่งแยก ฉะนั้นจึงพูดได้เต็มปากด้วยความมั่นใจว่า พระพุทธศาสนาสอนเมตตาที่เป็นสากล ไม่จำกัดแบ่งแยก อันนี้จึงเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ว่า ถ้านับถือธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การรบบราฆ่าฟันแบ่งแยกกันจะหมดไปได้

นอกจากมีหลักเมตตาสากลแล้ว หลักการใหญ่และคำสอนปลีกย่อยทั่วไปก็มีความเป็นสากล นำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกันของมนุษยชาติสอดคล้องกันทั้งหมด เช่น หลักมัจฉริยะ ๕ ที่สอนว่าเมื่อเราพัฒนานคนไปจะค่อยๆ หมดความรู้สึกหวงแหนกีดกันที่เรียกว่ามัจฉริยะ ๕ คือมีมัจฉริยะ ๕ น้อยลงๆ ไม่ใช่มากขึ้น อริยบุคคล หรืออารยชนในความหมายของพระพุทธศาสนา คือคนที่หมดมัจฉริยะ ๕ ดังจะเห็นว่า อริยบุคคลชั้นแรก ได้แก่พระโสดาบัน มีคุณสมบัติอย่างหนึ่ง คือไม่มีมัจฉริยะ ๕

เราพิจารณาคุณสมบัติของพระโสดาบันได้หลายอย่าง เช่น มองดูในแง่สังโยชน์ ว่าท่านละสังโยชน์ ๓ เบื้องต้นได้หมดแล้ว คือละสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สัสถัพพตปราคาสได้ และในจำพวกอกุศลธรรมย่อยๆ ที่ท่านละได้ก็มีมัจฉริยะ ๕ อยู่ด้วย พระโสดาบันละมัจฉริยะได้หมดทั้ง ๕ ถ้าหมดมัจฉริยะ ๕ แล้ว มนุษย์ไม่มีทางรบกัน มนุษย์จะรวมกันได้ ไม่มีการแบ่งแยกแน่นอน

อย่างน้อยก็เป็นที่ยืนยันว่าพระพุทธศาสนาพัฒนาคนในแนวทางที่จะให้รวมกันได้ ต่างจากหลายลัทธิศาสนาที่ยังนับถือก็ยิ่งทำให้คนยิ่งยึดมั่นในการแบ่งแยก คือตอนแรกคนยังมีความรู้สึกแบ่งแยกกันน้อย แต่พอมานับถือศาสนานั้นเข้าและปฏิบัติตามคำสอนก็ยิ่งคิดตั้งใจแยกตัวแบ่งพวกออกไป ทำให้แบ่งกันแยกกันชัดยิ่งขึ้นๆ เป็นการรวมคนเพื่อแยกกลุ่ม ส่วนในพระพุทธศาสนาคนเข้ามาโดยยังมีกิเลสที่อยากจะแยก แต่พอเข้ามานับถือแล้วพุทธศาสนาจะสอนให้คนแบ่งแยกน้อยลงๆ จนเลิกแบ่งมารวมกันหมด เป็นการรวมคนจากกลุ่มย่อยสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งหมด จุดหมายของเราคือ พัฒนาคคน ให้ลดละกิเลสที่จะแบ่งแยกขัดแย้งกันให้น้อยลงๆ จนกระทั่ง ถ้าเป็นพระโสดาบันก็ไม่มีมัจฉริยะ ๕ เหลืออยู่เลย คือ

๑. **อวาสัมัจฉริยะ** “หวงถิ่น” คือหวงแหนกีดกันกันด้วยเรื่องที่อยู่อาศัยที่อยู่อาศัยนี้มองกว้างออกไปก็คือประเทศถิ่นดินแดนคนเราก็กว้างถิ่น หวงที่อยู่อาศัย และแม้แต่ประเทศของตน ว่าเป็นถิ่นของฉันที่ฉันอยู่ แกล้วไม่ได้ ดิดที่อยู่อาศัย เห็นแก่ประเทศของตัวเท่านั้น จนกระทั่งเบียดเบียนข่มเหงพวกถิ่นอื่น แดนอื่น ตามประสาปลุกชน แต่ถ้าจะพัฒนาคนให้ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ ก็ต้องละอวาสัมัจฉริยะ ทำให้เป็นอवासสากลให้ได้

๒. **กุลมัจฉริยะ** “หวงเผ่าพันธุ์” คือความหวงแหนกีดกันในเรื่องพวกพ้องตระกูลวงศ์ หรือพวกพ้องเผ่าพันธุ์ คำว่า “กุล” นี้ อย่างในสมัยนาลันทามหาวิหาร ไม่ใช่มีความหมายว่า เป็นเพียงวงศ์ตระกูล เพราะพระสงฆ์ก็เป็นกุลเหมือนกัน แต่หมายถึงว่าเป็นคณะหนึ่ง เป็นกลุ่มหนึ่ง ในชุมชนหรือหมู่มนุษย์ที่แบ่งกันเป็นส่วนๆ การแบ่งจะต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ในด้านความเป็นอยู่หรือกิจการเป็นต้นอย่างบริสุทธิ์ ไม่ใช่กลายเป็นการยึดถือด้วยกิเลสที่ทำให้แบ่งแยกแ่งแย่งและชิงชังกัน

๓. **ลาภมัจฉริยะ** “หวงลาภผล” คือหวงแหนกีดกันกันด้วยเรื่องลาภหรือผลประโยชน์ ผลประโยชน์เป็นเรื่องใหญ่ที่ทำให้มนุษย์แบ่งพวก แบ่งแยก และแ่งแย่งกัน พระโสดาบันละลาภมัจฉริยะได้หมด ใครอยากได้อะไรก็ให้ได้ ไม่หวงแหน และมีความสุขในการให้

๔. **วรรณมัจฉริยะ** “หวงชั้นวรรณะ” คือความหวงแหนกีดกันกันด้วยเรื่องผิวพรรณชั้นวรรณะ การแบ่งชั้นวรรณะในสังคม เช่นในอินเดียที่แบ่งเป็น กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร กิตติ การแบ่งพวกกันเป็นผิวขาว ผิวดำอย่างในอเมริกา กิตติ เราไม่มี ในพระพุทธ

ศาสนามีแต่สอนให้เลิกให้ละ

๕. **ธรรมมัจฉริยะ** “หวงธรรม” คือความหวงแหนกีดกันกันในเรื่องภูมิธรรม ภูมิปัญญา รวมทั้งความสำเร็จในการสร้างสรรค์ต่างๆ และอารยธรรม ผลสำเร็จในการสร้างสรรค์นี้ก็เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้คนดูถูกดูแคลนกัน แล้วก็แบ่งแยกกัน หวงแหนกัน กีดกันกัน คอยระวังไว้ไม่ให้พวกชาติอื่นรู้อย่างเรา หรือทำได้อย่างเรา ผลสำเร็จทางอารยธรรม วัฒนธรรม การสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เรื่องของความก้าวหน้าทางสติปัญญา ภูมิธรรมภูมิปัญญาต่างๆ เหล่านี้อยู่ในข้อสุดท้ายนี้ทั้งหมด ความหมายจึงกว้างมาก มนุษย์ที่พัฒนาแล้วในที่สุดจะมาดั้นในข้อสุดท้าย มาแบ่งแย่งแ่งแย่งหวงแหนกันอีก แต่ในพระพุทธศาสนาท่านสอนให้ละได้หมด

ทั้งนี้ แน่นนอนว่า สิ่งสำคัญที่สุดก็คือเจตนาจ้างหรือความตั้งใจตั้งใจและความโน้มเอียงที่เป็นพื้นฐานอยู่ในใจ ถ้าคนมีความตั้งใจคิดที่จะสมานประสานเข้ากันได้ การอยู่ร่วมกันก็ดำเนินไปในแนวทางสู่ความสำเร็จ แต่ถ้าในใจมีแต่ความคิดจะแบ่งแยกคิดแต่ว่าจะเอาแต่พวกตัวไว้ และหาทางให้พวกอื่นหมดไป ถ้าอย่างนี้สันติสุขและสามัคคีในหมู่มนุษย์ก็ไม่มีทางสำเร็จ

พระพุทธศาสนาสอนให้คนมีเมตตาที่สากลจริงๆ ทำให้คนรวมกันได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะถือว่าทุกคนเป็นคนเสมอกัน ถ้าใช้ถ้อยคำตามภาษาสามัญก็พูดได้เลยว่า ถ้าโลกไม่มาปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างที่พระพุทธศาสนาสอน (คือไม่ปฏิบัติตามหลักความจริงของธรรมชาติ) ปัญหาของโลกนี้ไม่มีทางแก้ ขณะนี้ปัญหาเรื่องนี้แผ่ขยายไปมาก ไหนๆ พูดแล้วก็เลยคิดว่าเดี๋ยวจะยกตัวอย่างให้ฟัง

คำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ มีความหมายลึกซึ้งลงไปอีก ไม่ใช่แค่เมตตาสากลเท่านั้น จริยธรรมทั้งหมดก็เป็นสากล จริยธรรมเป็นสากลได้เพราะมีสัจจธรรมคือความจริงตามธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นฐาน สัจจธรรมคือความจริงนี้แหละคือสากลที่แท้จริง เพราะเป็นของกลางและเป็นอย่างนั้นเหมือนกันไปทั่วทุกหนทุกแห่ง อะไรก็ตามที่จะเป็นสากลได้ก็ต้องเป็นไปตามสัจจธรรม คือเป็นความจริงตามธรรมชาติ มนุษย์จะอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุขอย่างแท้จริง อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็ต้องมีจริยธรรมที่ให้ความเสมอภาคกันเป็นสากล จริยธรรมสากลจะมีไม่ได้ถ้าไม่เป็นไปตามสัจจธรรมที่เป็นสากล เพราะจริยธรรมต้องสัมพันธ์กับสัจจธรรม ดังนั้นข้อกำหนดหรือหลักความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของตัวสัจจธรรมจริง ๆ พระพุทธศาสนาสอนสัจจธรรมคือความจริงที่เป็นสากลก่อนแล้ว จึงมาถึงจริยธรรม เช่น เมตตาที่เป็นสากลได้

เมื่อโลกต้องการความเป็นสากล

ทำไมศาสนาสนองความต้องการนั้นไม่ได้

ขอยกตัวอย่าง วันหนึ่งผมเปิดวิทยุตอนตี ๒ ผู้สอนศาสนาหนึ่ง กำลังเผยแพร่ออยู่ วันนั้นพอติสอนเรื่องสวรรค์ ท่านผู้นั้นบอกว่าพระเจ้าของเราเป็นเจ้าของสวรรค์ ใครจะทำอะไรอย่างไรก็แล้วแต่ ถ้าพระเจ้าของเราไม่เปิดประตูสวรรค์ให้ ก็ไม่มีใครจะเข้าสวรรค์ได้ เอาแค่สรุปความแค่นี้แหละ ลองคิดดูสิ นี่คือทศนะของศาสนา นี่คือหลักที่เขาถือว่าเป็นสัจจธรรม พระเจ้าองค์นั้นเป็นเจ้าของสวรรค์

ใครทำอะไรมาถ้าพระเจ้าของเราไม่เปิดประตูสวรรค์ให้ก็เข้าสวรรค์ไม่ได้ คุณจะทำดีก็ทำไป แต่ถ้าพระเจ้าของเราไม่โปรด คุณก็ขึ้นสวรรค์ไม่ได้

ตอนนั้นพอดีผมกำลังจะไปอเมริกา พอเดินทางไปทางโน้น ไปถึงเมืองหนึ่งพบแม่เด็กไทยคนหนึ่งถามว่าจะอธิบายให้ลูกฟังอย่างไรดี ลูกไปเรียนที่โรงเรียนฝรั่ง ครูก็สอนซึ่งลูกเอามาบอก ครูบอกว่า นี่เธอ ถ้าเธอไม่นับถือพระเจ้าเป็นเจ้า เธอไปสวรรค์ไม่ได้ นี่เป็นคำสอนที่ผมยกให้ฟังเป็นตัวอย่างเท่านั้น เขาสอนกันเป็นธรรมชาติอย่างนั้นมาแต่ไหนแต่ไร จึงได้รบกันมาไม่หยุดตั้งแต่อดีตจนบัดนี้

ทั้ง ๒ ศาสนานี้ถือหลักการมีพระเจ้าด้วยกันทั้งคู่ แต่คนละพระเจ้า แล้วทั้ง ๒ ศาสนานี้ก็ต้องทะเลาะกันแน่นอน เพราะพระเจ้าของฝ่ายนี้ ก็บอกว่าเป็นเจ้าของสวรรค์ ถ้าเธอไม่ยอมรับนับถือพระเจ้านี้ละก็ พระเจ้าท่านจะไม่เปิดสวรรค์ให้ แล้วเธอก็เข้าสวรรค์ไม่ได้ เพราะฉะนั้นคนของพระเจ้าโน้นทำตัวอย่างไรก็ขึ้นสวรรค์ไม่ได้ ถึงขึ้นมาก็เข้าสวรรค์ไม่ได้ ทีนี้อีกฝ่ายหนึ่ง ทางฝ่ายพระเจ้าโน้นก็บอกว่า ฉันสิ เป็นผู้ให้ไปสวรรค์ได้ เธอจะอย่างไรก็ทำไป ถ้าไม่นับถือฉัน ฉันไม่ให้ไปสวรรค์ ถ้าอย่างนี้จะเป็นอย่างไร ก็ต้องรบกันเท่านั้นเอง นี่เป็นเรื่องปัญหาระหว่าง ๒ ศาสนา ยกมาให้ฟังเป็นตัวอย่าง ศาสนาอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน ถ้าสอนเรื่องพระเจ้ายกกันแบบนี้ ก็ต้องเป็นเหตุให้เกิดสงครามรบราฆ่าฟันกัน

ยิ่งกว่านั้น เขาสอนกันถึงขนาดที่ว่า ถ้าเราไม่นับถือพระเจ้าของเขา หรือนับถือศาสนาอื่น เราก็เป็นคนของซาตาน ในศาสนาคริสต์แต่เดิมเขาสอนอย่างนี้ ถ้าใครไม่นับถือศาสนาคริสต์ก็เป็นคน

ของชาตาน เป็นคนบาป เมื่อเป็นคนบาปร้าย เป็นคนของชาตาน ก็ต้องถูกกำจัด ใครไปฆ่าแล้วกลับได้บุญด้วยซ้ำ

แม้แต่ตอนที่คาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ แยกกัน โปรเตสแตนต์แตกออกมา ทางฝ่ายคาทอลิกก็ถือว่าโปรเตสแตนต์เป็นพวกที่ทรยศต่อพระเจ้า คือถูกชาตานหลอกไป เมื่อเป็นอย่างนั้นก็ต้องถูกกำจัด ดังนั้น ในประวัติศาสตร์ยุโรปตอนนั้น คาทอลิกกับโปรเตสแตนต์จึงรบราฆ่าฟันกัน อย่างล้างบ้านล้างบาง

แม้สงครามครูเสดระหว่างอิสลามกับคริสต์ก็เช่นกัน อิสลามก็ถือว่าผู้ใดไม่นับถือพระเจ้าของตน ผู้นั้นก็เป็นคนบาปที่จะต้องกำจัด และผู้ที่ไปกำจัดก็ได้บุญ เพราะไปช่วยทำลายศัตรูของพระเจ้า เรียกว่าทำเพื่อพระเจ้า จะเห็นได้ชัดว่าถ้าศาสนาต่าง ๆ ยังยึดถืออยู่อย่างนี้ จะแก้ปัญหาในโลกได้อย่างไร ไม่ต้องมองอะไรมากหรอก แค่นี้ก็ไปไม่รอดแล้ว

ฉะนั้น ศาสนาแทนที่จะทำให้โลกรวมกันอยู่ในสันติสุข ก็ทำไม่ได้ แต่กลับทำให้เกิดการรบราฆ่าฟันกัน เราจะทำอย่างไร ดูเหมือนจะไม่มีทางออก ทำอย่างไรจะให้ศาสนาต่าง ๆ ยอมรับกัน โดยสอนให้มองมนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์ไม่ใช่มองมนุษย์พวกอื่นว่าเป็นคนบาป เป็นคนของชาตานอะไรทำนองนั้น ก็มีความพยายามบ้างเหมือนกัน อย่างฝ่ายคาทอลิก ก็ได้มีการประชุมใหญ่ที่เรียกว่าสังคายนาวาติกัน ภาษาอังกฤษว่า Vatican Council II ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ (๑๙๖๒) ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่ศาสนา โดยให้ใช้วิธีการใหม่ ที่เรียกว่า dialog ซึ่งเขาแปลว่าศาสนสัมพันธ์

ตามนโยบายศาสนสัมพันธ์นี้ ให้เปลี่ยนวิธีการเผยแผ่จาก

การรุกรานรุนแรงด่าว่าโจมตี มาเป็นการประสานกลมกลืน ซึ่งในประเทศไทยก็ปรับเปลี่ยนใหม่ด้วย โดยเลิกใช้วิธีรุนแรง นอกจากว่าที่ไหนพุดรุนแรงได้ผลก็พุดต่อไป แต่ถ้าเป็นที่ทั่วไปหรือที่ไหนไม่ควรพุดรุนแรงก็ใช้วิธีกลมกลืนประสาน ทำให้ดูภายนอกกลมเกลียวกันดี แต่เนื้อในก็มีการแฝงเอา dialog มาเป็นอุบายในการที่จะกลืนอีกฝ่ายหนึ่ง ถึงกับสร้างหลักที่จะกลืนในทางทฤษฎี เช่น สอนใหม่ว่า พุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาไม่ใช่ชนในทางทฤษฎี เช่น สอนใหม่ว่า พระพุทธเจ้าเป็นประกาศก ที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของมา เขาบอกว่าส่งมาเพื่อทำหน้าที่เตรียมคนไว้รอรับพระเยซู หน้าที่ของพระพุทเจ้ามีแค่นั้นเอง แล้วบอกว่ากฎอภิปัจจยดาปฏิจจสมุปบาทนี้ พระผู้เป็นเจ้าของได้ทรงมอบให้พระพุทเจ้ามาส่งสอน

ที่เล่าให้ฟังอย่างนี้มีหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรพิมพ์ไว้อย่างชัดเจน ในที่สุดก็คือจะเอาพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของคริสต์ศาสนา เป็นส่วนย่อยแบบเดียวกับที่ฮินดูเคยใช้วิธีเอาพระพุทเจ้าเป็นนารายณ์อวตาร พระพุทเจ้าก็กลายเป็นเพียงอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ เช่นเดียวกับที่จะให้พระพุทเจ้ากลายเป็นประกาศกที่พระเจ้าส่งมาเพียงเพื่อทำหน้าที่เตรียมทางไว้รับพระเยซู ผู้เป็นบุตรของพระเจ้าที่แท้จริงที่จะลงมาเท่านั้นเอง นี่คือการประสานกลมกลืนกัน มีอะไรอยู่เบื้องหลัง

สากลเป็นสภาพธรรมดาอยู่แล้ว

เมื่อว่าไปตามธรรมดา สันติภาพสากลก็ตามมาเอง

พระพุทธศาสนานั้น มีหลักการที่ชัดเจน คือสอนความจริง

ตามธรรมดาของธรรมชาติ พระพุทธเจ้าไม่ได้บอกว่าพระองค์เป็นผู้ผูกขาดหรือตั้งความจริงขึ้นมาแต่พระองค์ตรัสว่า “อนุปปาทา วา ฏฐาคคานัน” อนุปปาทา วา ฏฐาคคานัน” ตถาคคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็มีอยู่เป็นหลักธรรมดา เป็นธรรมนิยามว่า สังขารทั้งปวงเป็นอนิจจัง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา บางแห่งก็ตรัสหลักความจริงของธรรมชาตินี้ตามแนวปฏิจางสมุปาบท ทั้งหมดนั้นก็มิสาระสำคัญว่า หลักความจริงในธรรมชาติมีอยู่ตามธรรมดา พระองค์มาค้นพบความจริงนั้นแล้ว ก็ทรงนำมาแสดง ชี้แจง เปิดเผย อธิบาย ทำให้เข้าใจได้ง่าย เรียกว่า พระองค์ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ค้นพบทางและเป็นผู้ชี้ทางให้ เมื่อแต่ละคนรู้เห็นทางที่พระองค์ชี้ขึ้นแล้วปฏิบัติดำเนินตามไป ก็ได้เห็นธรรมนั้น เมื่อเราได้เข้าถึงธรรมด้วยตนเองแล้ว ก็เหมือนกับว่าพระองค์หมดหน้าที่

จุดสำคัญที่พึงสังเกตก็คือ พระพุทธศาสนาสอนหลักการของความจริงตามธรรมชาติว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน การกระทำดีเป็นเหตุให้เกิดผลดี การกระทำชั่วเป็นเหตุให้เกิดผลชั่ว การกระทำดีเป็นเหตุให้ไปสวรรค์ การกระทำชั่วเป็นเหตุให้ไปนรก การกระทำดี เป็นเหตุในตัวของมันเอง ทำให้ผู้กระทำได้ไปสวรรค์ โดยไม่ต้องมีคนมาส่งไปสวรรค์อีก การทำชั่วก็เป็นเหตุให้ไปนรก โดยไม่ต้องมีใครมาลงโทษซ้ำอีก เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงไม่มีหน้าที่มาคอยส่งใครขึ้นสวรรค์ ไม่มีหน้าที่มาตัดสินโทษส่งใครไปนรกอีก

ในศาสนาต่างๆ ที่มีพระเจ้า การทำดีทำชั่วจะไม่จบในตัวเอง

ตามเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ การทำดีทำชั่วยังไม่เป็นเหตุให้ไปสวรรค์ หรือนรก แต่ต้องมีผู้มาตัดสิน มาเป็นผู้ให้รางวัลและลงโทษอีกทีหนึ่ง คือเอาลัทธิของมนุษย์ไปใช้กับธรรมชาติ ลัทธิของมนุษย์เป็นบัญญัติ เป็นสมมติ เหมือนอย่างเรามีผู้พิพากษาเข้ามาตัดสินลงโทษอีกทีแล้วส่งคนที่ถูกตัดสินไปเข้าคุก ลัทธิศาสนาต่างๆ จึงมีผู้พิพากษา แล้วคนก็เอาผู้พิพากษามาอ้างเพื่อทะเลาะกัน

พระพุทธศาสนาถือหลักของเหตุผล ที่เป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ตามธรรมดาของธรรมชาติ จึงไม่มีเรื่องการให้รางวัลและลงโทษ ต่างจากศาสนาทั้งหลายที่มีพระเจ้า มีการให้รางวัลและการลงโทษ โดยมีผู้ตัดสินเหนือขึ้นไปต่างหากจากตัวการทำความดี และความชั่ว พอทำความดีความชั่วแล้ว ก็ยังไม่เป็นอันว่าจะไปนรกหรือสวรรค์ ต้องมีการโปรดปรานของพระเจ้าอีกชั้นหนึ่ง พระเจ้าต้องมาตัดสินว่าจะให้คนนี้ไปสวรรค์หรือนรก ถ้าเกิดทำดีแต่พระเจ้าไม่โปรดปรานก็ไปสวรรค์ไม่ได้ หรือตรงข้ามถ้าทำความชั่วแล้วพระเจ้าเกิดโปรดปรานจะว่าอย่างไร กลายเป็นว่ามีเรื่องการโปรดปรานซ้อนขึ้นมา มันไม่ได้อยู่แค่เหตุปัจจัยโดยตัวของมันเอง แต่ต้องมีผู้ที่มาตัดสินอีกทีหนึ่ง นี่คือความต่างกันบนขั้นพื้นฐานระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาเทวนิยมทั้งหลาย

พระพุทธศาสนาสอนว่า การทำดีเป็นเหตุของผลดี ความดีเป็นเหตุให้ได้ไปสวรรค์โดยตัวของมันเอง การทำชั่วเป็นเหตุให้ไปนรกโดยตัวของมันเอง ความจริงนี้จึงเป็นสากล เป็นของกลาง ไม่จำกัดว่าจะเป็นคนกลุ่มไหนพวกไหน เมื่อทำดีก็ไปสวรรค์ เมื่อทำชั่วก็ไปนรก ไม่ต้องมีใครมาตัดสินเรา เมื่อไม่ต้องบอกว่าพระเจ้า

องค์ไหนมาตัดสิน การแบ่งแยกก็ไม่เกิดขึ้น

ถ้าไม่สอนเป็นกลางๆ ตามเหตุตามผลตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ แม้จะบอกว่าสอนความจริง ก็ไม่เป็นความจริงที่สากล คำสอนที่ว่าทำดีไปสวรรค์ ทำชั่วไปนรก กลายเป็นความจริงสำหรับคนกลุ่มนี้พวกนี้คนกลุ่มนี้นับถือศาสนานี้ทำดีจึงไปสวรรค์ได้ แต่ไม่เป็นความจริงสำหรับคนพวกโน้น เพราะคนพวกโน้นนับถือศาสนาโน้น ถึงทำดีก็ไปสวรรค์ไม่ได้ (อาจจะต้องไปนรกด้วยซ้ำ)

ทีนี้เมื่อสอนถึงเรื่องความเป็นมนุษย์ พระพุทธศาสนาก็สอนตามความจริงของธรรมชาติอีก เราจึงพูดถึงมนุษย์ว่าเป็นมนุษย์เป็นกลางๆ ทุกคน เป็นชีวิตหนึ่งที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อมนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์ การฆ่ามนุษย์ก็ไม่ดีทั้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักความจริงตามธรรมชาติว่า ทุกคนรักสุขเกลียดทุกข์ ทุกคนห่วงเกรงต่อความตาย เพราะฉะนั้น ไม่ควรฆ่ากัน ไม่ควรเบียดเบียนกัน

ว่าโดยสรุป พระพุทธศาสนาแสดงหลักการไปตามความจริงที่เป็นธรรมชาติของธรรมชาติ จึงมีความเป็นสากลอยู่ในตัวเอง คือเป็นกลางๆ ตามธรรมชาติของธรรมชาติ ไม่ขึ้นต่อใครๆ ที่ไหนพวกใด และจึงไม่ทำให้เกิดการแบ่งแยก แต่กลับทำให้มนุษย์รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเหตุผลสำคัญ คือ

๑. แสดงหลักเหตุผลที่เป็นกลางๆ ตามความจริงของกฎธรรมชาติว่า ผลดีหรือผลร้าย เกิดจากเหตุปัจจัยคือการกระทำที่ดีหรือชั่วนั่นเองโดยตรง การทำดีเป็นเหตุให้ไปสวรรค์ การทำชั่วเป็นเหตุให้ไปนรก โดยไม่ต้องมีเทพเจ้ามาตัดสินลงโทษหรือให้รางวัล

ซ่อนเข้าไปอีก ใครจะนับถือศาสนาไหนหรือนับถือเทพเจ้าองค์ใด ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติเดียวกันนั้น ไม่ทำให้แบ่งแยกหรือทะเลาะกันว่า นับถือเทพเจ้าองค์นี้เป็นพวกนี้ จึงจะไปสวรรค์ได้ ถ้าไม่มานับถือเทพเจ้าองค์นี้จะต้องไปนรก

๒. มองมนุษย์เป็นมนุษย์เหมือนกันหมด การทำร้าย ฆ่าฟัน เบียดเบียนมนุษย์ ไม่ว่าคนใด ก็ไม่ดี เป็นบาปทั้งนั้น มนุษย์จึงควรช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั่วทั้งหมด ดังที่เรียกว่าสอนเมตตาที่เป็นสากล ไม่แบ่งแยกว่าถ้าเป็นคนของเทพเจ้าองค์นี้นับถือศาสนานี้จึงควรช่วย ถ้าเป็นคนของเทพเจ้าอื่นหรือนับถือศาสนาอื่น เป็นคนบาป เป็นคนของชาดาน ต้องถูกกำจัด ฆ่าแล้วได้บุญ

ไม่ต้องคิดอะไรมาก มองดูง่าย ๆ ก็เห็นได้ชัดเจนว่า ถ้าตราบใดคนยังเถียงกันอยู่ว่า เทพเจ้าของใครจะให้ไปสวรรค์ได้ หรือถือว่ามนุษย์พวกไหนเป็นคนของเทพ พวกไหนเป็นคนของชาดาน การรบราฆ่าฟันและสงครามก็ไม่มีทางหมดไปได้ และสันติสุขของโลกก็ไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้ตราบนั้น การถือหลักความจริงตามธรรมชาติอย่างพระพุทธศาสนา เป็นทางเดียวที่จะทำให้โลกนี้มีสันติ แต่ถ้ามองในแง่แบ่งเขาแบ่งเรา ได้เปรียบเสียเปรียบ ชาวพุทธก็แย่น้อย เพราะชาวพุทธฆ่าใครก็บาปทั้งนั้น แต่เขาฆ่าชาวพุทธเขาบอกว่าได้บุญ

ขอสรุปอีกครั้งหนึ่งว่า ถ้าศาสนาทั้งหลายจะช่วยให้โลกมีสันติสุขได้ โดยศาสนาไม่เป็นตัวเหตุเสียเองที่จะทำให้คนแบ่งแยกรบราฆ่าฟันทำสงครามกัน ศาสนาทุกศาสนาจะต้องถือหลักหรือยอมรับความเป็นสากล ๓ ประการต่อไปนี้ คือ

๑. ความจริงที่เป็นสากล เช่นเมื่อสอนว่า การทำดีเป็นเหตุให้ไปสวรรค์ การทำชั่วเป็นเหตุให้ไปนรก ก็ต้องเป็นจริงสำหรับมนุษย์ทุกคนทุกหนแห่ง ไม่ว่านับถือลัทธิศาสนาใด ไม่ใช่จริงสำหรับผู้นับถือศาสนาอื่น แต่ไม่จริงสำหรับผู้นับถือศาสนาอื่น

๒. ความเป็นมนุษย์ที่สากล คือ ถือว่ามนุษย์ทุกคนทุกหนทุกแห่งไม่ว่านับถือศาสนาไหน ก็เป็นมนุษย์เสมอกัน การฆ่ามนุษย์เป็นบาป ไม่ดีทั้งนั้น ไม่ใช่สอนว่า มนุษย์ที่นับถืออย่างนี้เป็นมนุษย์ของฉัน ห้ามฆ่า แต่มนุษย์ที่ไม่นับถืออย่างฉัน ฆ่าได้ไม่บาป

๓. เมตตาที่เป็นสากล คือจะต้องสอนให้รักใคร่มีไมตรีต่อมนุษย์ทุกคนโดยไม่จำกัดว่าเป็นกลุ่มไหนพวกใด นับถือศาสนาใด ไม่ใช่ให้เมตตารักคนพวกนี้ กลุ่มนี้ นับถือศาสนาอื่น แต่ให้เกลียดชังคนพวกอื่น นับถืออย่างอื่น

ถ้าศาสนาทุกศาสนายอมรับหลักสากล ๓ ประการนี้ไม่ได้ โลกไม่มีทางสงบจากความขัดแย้งและสงคราม

ปัจจุบันนี้ แม้แต่จะพูดกันตรงไปตรงมาอย่างเปิดเผยในเรื่องเหล่านี้ ก็พูดกันไม่ได้ ต้องหลบเลี่ยงอ้อมแอ้มๆ กันไปว่า ทุกศาสนาก็สอนให้เป็นคนดีเหมือนกัน เมื่อไม่เชื่อตรงต่อความเป็นจริงกันอย่างนี้ มั่วแต่หลบปัญหากันอยู่ จะแก้ปัญหาได้อย่างไร

พระพุทธศาสนาสอนหลักสากล ๓ ประการนี้ เป็นหลักพื้นฐานสามัญเป็นปกติธรรมดาดลอดมาอยู่แล้ว

รวมความก็คือ พระพุทธศาสนามีคำตอบให้หมดสำหรับโลกปัจจุบันที่ติดตัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือปัญหาการแบ่งแยกในหมู่มนุษย์

- ๓ -

สภาพโศรกของสังคมอเมริกัน

อยากจะพูดให้ละเอียดลงไปอีก เมื่อไปอยู่ในประเทศอย่างอเมริกา สิ่งหนึ่งที่เราควรทำเพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ก็คือ การคอยติดตามให้เกิดความรู้เท่าทันต่อสภาพสังคม ปัญหา และความเคลื่อนไหวต่างๆ ในประเทศนั้น ซึ่งที่จริงเราก็ควรจะต้องรู้เข้าใจเป็นธรรมดาอยู่แล้ว และการเข้าใจจะเป็นผลดีต่อส่วนรวมของเราด้วยอย่างน้อยสำหรับนำมาเป็นข้อคิดพิจารณาในการปรับปรุงสังคมของเรา เพราะคนของเราเวลานี้นิยมวัฒนธรรมตะวันตก จนไม่รู้เหนือรู้ใต้ ไม่รู้ว่ามีมันดัมร่ายอย่างไร ทั้งๆ ที่ว่าสังคมตะวันตกเวลานี้ก็ยวบยาบเต็มทีแล้ว แทนที่เราจะตามเขาด้วยความรู้เท่าทันแล้ว เรายกเอาเขาว่าส่วนใดดี ส่วนใดเสีย เรากลับไปตามเขาเมื่อ ๑๐-๒๐ ปีก่อน ในแนวทางที่พาเราไปสู่การประสบปัญหาในปัจจุบัน เราเดินที่หลังเขา แทนที่เราจะได้เปรียบเขา เรากลับไปซ้ารอยแย้อย่างเขา นับว่าเป็นการดูถูกตัวเอง คือเป็นการดูถูกตัวเองอยู่ในตัวว่าไม่สามารถได้ประโยชน์จากการติดตาม

ถ้าเราตามเขา เราควรจะได้เห็นว่า เวลานี้เขาเดินทางนี้มาแล้ว เขาเป็นอย่างไร เขาติดอะไร เขาคิดถึงตัวเองอย่างไร เราจะได้นำเขามาใช้เป็นบทเรียน เพื่อเดินทางหลีกเลี่ยงไม่ให้พบสิ่งที่เสียหาย

เอาแต่สิ่งที่ดีๆ แต่เรากลับไปเพลนิยมนิยมตามอย่างเขาเรื่อยเปื่อย ไม่รู้แม้แต่ว่า เวลานี้เขามองสภาพของตัวเองของเขาเองอย่างไร ในด้านนี้พระมีหน้าที่อยู่แล้วในฐานะเป็นผู้นำทางจิตใจและทางปัญญา จะต้องนำประชาชนให้ได้ประโยชน์แก่สังคม ทั้งประโยชน์ในการไปทำงานให้แก่ที่นั่นและประโยชน์ในการแก้ไขปรับปรุงสังคมของเราเอง

ความห่วงใยว่าใกล้สิ้นยุคอเมริกา

สังคมอเมริกันขณะนี้ อยู่ในภาวะที่เป็นปัญหาอย่างหนัก คนอเมริกันกำลังมีความหวั่นวิตกมาก ภายในก็สูญเสียความมั่นใจ ภายนอกก็สูญเสียความยิ่งใหญ่ และความเป็นผู้นำในเวทีโลก ความเป็นผู้นำและความยิ่งใหญ่ในทางเศรษฐกิจก็เสียไปแล้ว เพราะเวลานี้สื่อยุคสมัยและญี่ปุ่นไม่ได้ ทางสังคมและทางจิตใจก็ตกต่ำ สังคมอเมริกันกำลังมีปัญหารุมล้อมตัวทั่วไปหมด เพราะฉะนั้นเวลานี้คนอเมริกันจึงแสดงความหวั่นวิตกออกมามากมายในเอกสารและหนังสือต่างๆ เป็นการคร่ำครวญถึงความเสื่อมของสังคมของตน มีหนังสือจำนวนมากที่ออกมาตอนนี้ พูดถึงความล่มสลายของอารยธรรมอเมริกัน และการพยายามหาทางว่าจะทำอย่างไรจึงจะฟื้นฟูกรอบฐานะกลับคืนมาได้ หนังสือหลายเล่มมีชื่อทำนองนี้ว่า “The End of the American Century” “How the American Century Ends” “Is America on the Way Down?”

ในเรื่อง “Is America on the Way Down?” ซึ่งเป็นข้อเขียนของนักวิชาการที่เตรียมจะพิมพ์ออกมาเป็นเล่มหนังสือ ผู้เขียนที่ทำการวิจัยนั้นบรรยายสรุปสภาพสังคมอเมริกันที่เสื่อมว่า

แย่อย่างไร และลงความเห็นว่ ประเทศสหรัฐอเมริกาจะกลายเป็นประเทศโลกที่สามภายในปี ๒๐๒๐ คือ อีก ๒๕ ปีข้างหน้า ไม่มีทางเลี่ยง นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงความหวั่นหวาดของคนอเมริกัน

เมื่อผมไปอเมริกาคราวที่แล้ว คนอเมริกันบ้าง คนไทยบ้าง ที่มีการศึกษา ก็พูดถึงเรื่องเหล่านี้ในทางที่ว้าวนั้น ถึงกับว่าไม่มีทางเลี่ยง สังคมอเมริกันจะต้องล่มสลายแน่นอน เวลานี้สภาพต่างๆ เดินลงไปยังนั้นทั้งนั้น ความไม่มั่นใจในสภาพของประเทศอเมริกา นี้ ได้ทำให้คนอเมริกันหาทางฟื้นฟูฐานะ บางทีก็ได้แต่ปลอบใจตัวเองไว้

อย่างไรก็ตาม ถ้าดูข้างนอกอย่างผิวเผิน คนก็จะมองว่าประเทศอเมริกายังรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ ข้อนี้เปรียบเหมือนยักษ์ใหญ่ แม้จะผอมโซและเจ็บป่วย แต่ร่างกายเนื้อหนังก็ยังมีมากกว่าคนแคระ ชาของยักษ์ที่ผอมและเจ็บป่วย ก็ยังใหญ่กว่าตัวคนแคระหลายเท่า เพราะฉะนั้น คนที่ไม่รู้จำนวนมากก็ยังมองว่าประเทศอเมริกานี้ยิ่งใหญ่ น่าภูมิใจ แท้ที่จริงจะแย้อยู่แล้ว เหมือนยักษ์ที่ผอมโซเจ็บป่วย ที่พวกคนแคระมองเห็นแต่ความใหญ่โต เพราะฉะนั้น อย่าไปหลงใหลในความเจริญของเขา สังคมอเมริกันกำลังมีปัญหามาก จะยกตัวอย่างให้ฟัง*

* สภาพสังคมอเมริกันปัจจุบัน ได้บรรยายไว้อีกส่วนหนึ่งแล้ว ในหนังสือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” พ.ศ. ๒๕๓๘

เมื่อเข้าหลอมแตกไป จะเอาอะไรมาสร้างรูปร่างใหม่

คนอเมริกันมีความภูมิใจในสังคมของตนว่า เป็นสังคม melting pot แปลว่า เข้าหลอม หมายความว่า คนอเมริกันมาจากชนชาติต่างๆ มากมาย เช่น หลายประเทศในยุโรป แม้จะนับถือศาสนาเดียวกัน แม้จะเป็นคริสต์ด้วยกัน แต่วัฒนนิยายกัน ซึ่งเคยรบราฆ่าฟันเบียดเบียนกันมากในยุโรป พอมาอยู่อเมริกาก็อยู่รวมกันได้ ประเทศอเมริกาเป็นเข้าหลอมรวมให้คนทุกชนชาติมาอยู่ด้วยกัน มาช่วยสร้างสรรค์สังคมอเมริกัน ถึงกับว่าคนชาติอื่นก็สรรเสริญ เช่น นางมากาเร็ต แทชเชอร์ (Margaret H. Thatcher) นายกรัฐมนตรีอังกฤษคนก่อน ได้พูดสรรเสริญสังคมอเมริกันว่า เป็นแบบอย่างที่ดีหาใครทำไม่ได้ คือเป็นสังคมที่สามารถรวมชนชาติต่างๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว อยู่รวมกัน สร้างสรรค์ประเทศชาติร่วมกันได้

ที่จริงคนไทยน่าจะภูมิใจกว่า เมืองไทยเป็นเข้าหลอมดีกว่าอเมริกาอีก อเมริกันสู้ไม่ได้ แต่ฝรั่งไม่รู้

อเมริกันภูมิใจในวัฒนธรรมเข้าหลอมนี้มาก แต่ปัจจุบันนี้อเมริกันสูญเสียฐานะที่เป็น melting pot นั้นไปแล้ว อเมริกันตอนนี้ไม่สามารถเรียกสังคมของตนว่าเป็น melting pot อีกต่อไป เพราะไม่สามารถหลอมชนต่างเชื้อชาติให้รวมกันเป็นอันเดียวได้ แม้แต่พวกที่มีมาแต่เดิมซึ่งทำท่าว่าจะรวมกันได้ก็ไม่รวมกันจริง ตอนนี้กลับแตกแยกกันชัดเจนยิ่งขึ้น พวกเก่าที่ยังรวมกันไม่เสร็จ คือคนผิวขาวกับผิวดำ ตอนนี้แยกห่างกันมากขึ้น หนังสือที่ออกมาใหม่ๆ ระยะใกล้ๆ นี้ พวกกันลงความเห็นพ้องกันว่าหมดหวัง นับวันมีแต่จะแตก

แยกกันมากยิ่งขึ้น ท่วงทีทึบกันมากขึ้น

เวลานี้คนผิวดำท้วงติง เช่น มีพวกที่ตั้งแนวคิดใหม่ทางการศึกษา เรียกว่า Postmodern Education ซึ่งมองว่า ประวัติศาสตร์อเมริกา เป็นประวัติศาสตร์ของคนผิวขาว พวกผิวขาวกดขี่เอาเปรียบถือว่าพวกตนเป็นผู้สร้างสรรค์สังคมอเมริกัน ดังที่ปรากฏว่า ในประวัติศาสตร์ของชาติ บุคคลสำคัญๆ ที่มีชื่อว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ประเทศชาตินั้น มีแต่คนผิวขาวเป็นส่วนใหญ่ คนผิวดำมีน้อยเหลือเกิน ทั้งๆ ที่ตามความเป็นจริงคนผิวดำมีส่วนสร้างสรรค์อย่างมาก เพราะฉะนั้น ต้องปรับปรุงการศึกษาใหม่ ในโรงเรียนจะต้องเรียนประวัติบุคคลสำคัญซึ่งเป็นคนดำมากขึ้น ต้องเรียนรับทราบและความไม่เป็นไปของคนผิวดำมากขึ้น นี่เป็นตัวอย่าง พวกผิวขาวก็หัวงใจ ออกหนังสือมาพยายามแก้กันอยู่

ตอนนี้ไม่ใช่แค่นั้นแล้ว พวกผิวดำแดงคืออินเดียนแดง พวกเจ้าถิ่นเดิม ที่เรียกว่า Native Americans ก็ท้วงติงมากขึ้น นอกจากนั้น พวกอเมริกันเชื้อสายสเปนก็มีจำนวนมากขึ้นทุกที เป็นกลุ่มใหญ่ เมื่อปีที่แล้วก็มีการเรียกร้องให้เอาภาษาสเปน (Spanish) ขึ้นเป็นภาษาราชการอเมริกันด้วย มาถึงตอนนี้ก็มีคนเอเชียอพยพเข้าไปมากขึ้น คนผิวเหลืองก็ชักจะเป็นกลุ่มน้อยที่ใหญ่ขึ้นมาอีก คนอเมริกันก็หัวงหวาดคนเอเชีย เพราะมีความขยันกว่า เนื่องจากคนอเมริกันยุคนี้ล้าสมัยเสื่อมลง คนเอเชียเข้าไปใหม่กำลังขยันขันแข็ง พวกฝรั่งก็แพ้คนผิวเหลืองจากเอเชีย ในแง่ความขยันหมั่นเพียร และแม้กระทั่งในการศึกษาเล่าเรียน มีเรื่องมีราวมาก เช่น บางคราวคนจากเวียดนามกับคนอเมริกันเก่าเกิดปัญหากัน เอาเรือประมง

ตามไต่ถึงกันในทะเล

เรื่องเกิดขึ้นว่า คนเวียตนามเข้าไปอยู่ในอเมริกา ทำการประมงแข่งกับพวกคนผิวขาว คนเวียตนามขยันกว่าและรู้จักประหยัดอดออมกว่า คนอเมริกันรุ่นใหม่เคยตัวกับความสบายก็ทำตามปกติของเขา มีการแบ่งงานกันทำ ภาชนะบรรจุปลา ก็ไปซื้อจากพวกอื่นมา จึงใช้ทุนสูงกว่า แล้วก็ออกหาปลาตามเวลา ส่วนคนเวียตนาม ภาชนะบรรจุปลาทำเอง ประหยัดต้นทุน ออกเรือหาปลาก่อนคนผิวขาวและกลับทีหลัง ก็ได้ปลามากกว่า และขายได้ถูกกว่า จึงประสบความสำเร็จกว่าคนผิวขาว ในที่สุด พวกผิวขาวทนไม่ไหว เอาเรือไต่ถึงกันกลางทะเล นี่เป็นตัวอย่าง

อีกตัวอย่างหนึ่ง ที่เมืองลอสแอนเจลิส (Los Angeles) ในช่วงฤดูใบไม้ผลิ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีเหตุการณ์ใหญ่รุนแรงที่ลือลั่นไปทั่วโลก คือ คนผิวดำ โกรธแค้นคนผิวขาว แล้วก่อการจลาจล ถึงขั้นที่เรียกว่าเผาเมือง ระหว่างเหตุการณ์ใหญ่นั้นก็มีเหตุการณ์ย่อยแทรก เช่น คนผิวดำมีความเกลียดชังคนผิวเหลือง โดยเฉพาะพวกเชื้อสายเกาหลีที่ขยัน และสามัคคีกัน ซึ่งประสบความสำเร็จในการค้าขาย พอเกิดการจลาจล พวกคนผิวดำบางพวกก็พากันเข้าปล้นร้านของคนเกาหลี คนเกาหลีก็เอาปืนมายิง จัดการกันเอง อย่างบ้านป่าเมืองเถื่อน

ในทางสถิติปัญญา ปรากฏว่า ด้วยความขยันส่งผลมาทางปัญญาหรืออะไรก็ตาม คนเชื้อสายเอเชียคือพวกผิวเหลืองเรียนเก่งกว่าคนผิวขาว เวลานี้ในมหาวิทยาลัยต่างๆ คนที่เรียนสำเร็จระดับหนึ่ง คือคนสายเอเชีย พวกอเมริกันผิวขาวระดับสอง พวกผิวดำอยู่รั้งท้าย เรื่องนี้ก็สร้างความหวั่นไหวและหวั่นหวาดประการหนึ่ง

ในสังคมอเมริกันปัจจุบัน

ในเรื่องของความแตกพวกแยกผิว ตอนนี้ สังคมอเมริกันมี ๕ พวก คือ

๑. พวกผิวขาว (white Americans)
๒. พวกผิวดำ (black Americans หรือ African Americans)
๓. พวกสเปนิช (Hispanic Americans หรือ Hispanics)
๔. พวกผิวเหลืองเอเชีย (Asian Americans)
๕. พวกเนติฟอเมริกัน หรืออินเดียนแดง (Native Americans

หรือ American Indians)

นี่คือปัญหาความแตกแยกที่ทำให้สังคมอเมริกันปัจจุบันไม่เป็นน้ำหลอม (melting pot) แล้ว ศัพท์นี้เลิกใช้ได้แล้ว เวลานี้เขาพยายามกันแต่เพียงว่า ทำอย่างไรจะให้สังคมอเมริกันเป็นโมเสก (mosaic) ภาวะที่เป็นโมเสก คือเป็นเหมือนกระเบื้องชิ้นเล็กๆ สีต่างๆ มาเรียงกันเข้าระเบียบก็นับว่ายังดี ยังสวยงามเป็นเครื่องประดับได้ ให้อเมริกาเป็นโมเสกได้ก็ยังมีดี แต่ขณะนี้กำลังวิตกว่า แม้แต่เป็นโมเสกก็ไม่ได้ หนังสือขายดีอย่างของนาย Alvin Toffler และ John Naisbitt ซึ่งกำลังมีชื่อโด่งดังในวงการนักเขียนทำนายอนาคต (ไม่นานมานี้ มีนักธุรกิจไทยไปเชิญนาย Alvin Toffler มาพูด ต้องจ่ายเงินมหาศาล ค่าผ่านประตูเข้าฟังแพงเหลือเกิน คนละเป็นหมื่น) นักเขียนเหล่านี้เขียนหนังสือบอกว่าเวลานี้อเมริกาเป็นได้แค่จานสลัด หมายความว่า ชนชาติต่างๆ มาอยู่ในอเมริกาปะปนกันสับสน ไม่กลมกลืนกัน เหมือนกับผักชนิดต่างๆ มาคลุกเคล้ากันในจานอย่างไม่มีระเบียบ

เรื่องเก่า: ทิ้งคนแก่อยู่กับความเจ็บเหงา

ตัวอย่างที่แสดงความเสื่อมสลายของสังคมอเมริกันนี้ ขอยกมาให้ดูอีกสักเรื่องหนึ่ง คือความล่มสลายของสถาบันครอบครัว ครอบครัวเป็นสังคมส่วนย่อย เป็นแกนและเป็นฐานของสังคม ถ้าในสังคมใดระบบครอบครัวเสีย ก็เรียกว่ารากฐานของสังคมผุพัง ปัจจุบันสังคมอเมริกันกำลังอยู่ในสภาพนี้ เมื่อสถาบันครอบครัวเสียแล้ว ความเสื่อมสลายของสังคมก็ตามมา

เราได้ยินกันมานานแล้วว่า คนแก่ในอเมริกานั้นน่าสงสารมาก แต่อันนั้นเป็นเรื่องเก่าแล้ว เวลานี้มีสิ่งที่เลวร้ายกว่านั้นอีก พูดถึงคนแก่ในประเทศอเมริกานั้น และแม้ในประเทศฝรั่งทั่วไป จัดว่าเป็นคนมีความทุกข์มาก ชีวิตเหงา ว้าเหว่ อยู่โดดเดี่ยว เพราะว่าลูกหลานเวลาโตขึ้นก็แยกออกไป ซึ่งเป็นธรรมเนียมประเพณีของเขาย่างนั้น จึงไม่มีความผูกพันกันมาก เวลาคริสต์มาสปีหนึ่งก็มาพบพร้อมกันทีหนึ่ง ในยามปกติก็ต่างคนต่างไป

เริ่มต้นลูกอายุแค่ ๑๗-๑๘ พ่อแม่ก็ให้ออกจากบ้านแล้วแทบจะไล่เลย ต้องไปหากินเอาเอง แม้แต่การศึกษาลูกก็ต้องไปหาเงินมาเรียนเอง พ่อแม่เขาไม่ค่อยเอาด้วย ช่วยน้อย เด็กโตแล้วก็ต้องเลี้ยงตัวเอง ซึ่งมองในแง่หนึ่งก็ทำให้คนเข้มแข็งดี แต่เอาในแง่เสียก่อน แ่งเสียก็คือไม่มีความผูกพันทางจิตใจ เมื่อลูกออกไปตั้งแต่วัยรุ่น ไปหากินเอง ไปสร้างเนื้อสร้างตัวเอง แม้แต่ในตอนที่ยังอยู่กับพ่อแม่ เวลาฤดูร้อน คือ summer พวกเด็กหยุดเรียนก็ออกหางานทำ อย่างลูกของวุฒิสมาชิก เอ็ดเวิร์ด เคนเนดี (Edward M. Kennedy) ที่เป็นน้องของ จอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F.

Kennedy) ขนาดเป็นลูกของวุฒิสมาชิกที่ร่ำรวยใหญ่โต เวลาโรงเรียนปิด ก็ออกขายหนังสือพิมพ์ ลองคิดดูเมืองไทยทำได้ไหม แต่เด็กอเมริกันเขาภูมิใจ เขาถือว่าได้สร้างเนื้อสร้างตัว ได้ทำเงินด้วยลำแข้งของเขาเอง ถึงเขาจะเป็นลูกผู้ใหญ่ผู้โต แต่เวลาโรงเรียนปิดเขาก็ไปขายหนังสือพิมพ์ หาเงินหาทองด้วยตนเอง

พอลูกออกไปแล้ว พ่อแม่ก็อยู่กันตามลำพังสองตายาย พอแก่ตัวเข้าก็อยู่กันแค่ ๒ คน ว้าเหว่ ยิ่งบางทีฝ่ายหนึ่งตาย อายุสั้นกว่าก็เหลืออยู่ฝ่ายเดียว ยิ่งเหงา เวลาป่วยๆ เย็นๆ ก็ออกจากบ้านไปเที่ยวนั่งตามสวนสาธารณะ เราผ่านไปก็เห็นคนแก่ฝรั่งมานั่งกันตามม้านั่งริมถนนข้างทางที่เป็นสวนสาธารณะหรือ park เพราะเหงา ว้าเหว่เต็มที ที่เมืองฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia) เคยมีคนแก่ที่เหงามาก ลงแจ้งความในหนังสือพิมพ์หาคนมาฟังแกพูด โดยให้เงินค่าจ้างฟังเป็นชั่วโมงๆ ละเท่านั้นเท่านี้ เป็นตัวอย่างความเหงาของฝรั่งที่สูงอายุ ธรรมดาคนแก่นี้อยากจะพูด ชอบเล่าระบายเรื่องเก่าๆ เมื่อไม่มีคนฟัง ก็เลยจ้างให้คนมาฟัง คนไทยเราไปอยู่เมืองอเมริกา ก็ไปผูกมิตรสัมพันธ์กับพวกฝรั่งบ้านใกล้ๆ บางคนพอเขารู้จักดี ไตรศัพท์มหาหาไม่หยุด จะพูดเล่าโน่น เล่านี้ คนไทยก็รำคาญ เด็กไทยไปอยู่กับคนแก่อเมริกันนี่ฝรั่งรักเหลือเกิน เพราะคนไทยเรารู้จักเอาใจคนแก่ ฝรั่งไม่มีการเกื้อกูลกันขนาดนั้น อย่างน้อยโดยวัฒนธรรมที่มีน้ำใจเมื่อเปรียบเทียบกับกันแล้วเราดีกว่าเขามาก ฝรั่งจึงรักเหลือเกิน บางทียกมรดกให้เลย

ฝรั่งอยู่คนเดียวก็ว้าเหว่ ไม่มีอะไรที่ต้องเลี้ยงหมาเลี้ยงแมว ฉะนั้น เราจะเห็นว่า ในสังคมอเมริกัน ที่จะมีโฆษณาอาหารหมา

อาหารแมวเยอะไปหมด เมืองไทยเราต่อไปก็อาจจะเป็นอย่างนั้น เพราะในสังคมที่เป็นระบบแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ คนไม่มีเวลา เอาใจใส่กัน คนแก่เหงาก็อยู่กับหมากับแมวเป็นเพื่อน บางรายก็ อยู่คนเดียว แบบนี้บางทีตายก็ไม่มีใครรู้ เวลาเข้าคนส่งหนังสือ พิมพ์เอาหนังสือพิมพ์มาส่ง เขาก็วางไว้ในที่จัดให้ใส่หนังสือพิมพ์ ไม่เจอกันหรอก แต่มาทั้งหนังสือพิมพ์หลายวัน ฉบับวันก่อนก็ยังอยู่ ไม่มีใครเอาไป มาอีกวันก็ยังอยู่ เอ.. ๒-๓-๔ วันแล้ว เป็นอย่างไร สงสัย ไปตามตำรวจมาดู พังประตูเข้าไป นอนตายแล้ว! บางราย พังเข้าไปปรากฏว่าหมาที่อยู่ด้วยกินศพไปครึ่งหนึ่งแล้ว เพราะหมา ไม่มีอะไรจะกินเลยกินศพเจ้าของ อะไรอย่างนี้ สังคมอเมริกันตัว ใครตัวมัน คนโดดเดี่ยว เหงา ว้าเหว ไม่อบอุ่นเหมือนในสังคมไทย คนแก่อเมริกัน อาจจะเลือกไปอยู่ใน nursing home คือ บ้านคนชรา ไปให้พวกพยาบาลเลี้ยงดูดูแล เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคนอเมริกัน สังคมไทยก็กำลังจะเดินไปทางนี้ เดียวนี้ก็มีบ้านพักคนชรา ต่อไปก็คงเป็นกิจการขึ้น ความผูกพันในครอบครัวก็น้อยลง

เรื่องใหม่: เด็กกลายเป็นคู่เวรกับพ่อแม่

เดี๋ยวนี้ยิ่งหนักขึ้นไปอีก คือพ่อแม่ที่อยู่กับลูก ตัวเองอยู่ในวัย ทำการทำงาน แม้จะรักลูกมาก แต่เพราะวุ่นวายกับธุรกิจการงาน ก็เกิดปัญหาทางจิตใจ แล้วมาระบายกับลูก กลายเป็นปัญหาใน สังคมอเมริกันมาก คือการกระทำที่เรียกว่า child abuse หมายถึง การทำร้ายเด็ก มีการทุบตีทารุณและทำการรุนแรงต่างๆ รัฐบาลจะ หาทางออกในการแก้ปัญหา ก็ต้องออกกฎหมายมาป้องกันพ่อแม่

ทำร้ายลูก พ่อออกกฎหมายมาก็กลายเป็นดาบ ๒ คม เพราะมัน ไม่ได้แก้ปัญหาคือตัวมนุษย์แต่ไปแก้ปัญหาคือรูปแบบหรือแบบแผนภายนอก ก็ใช้ไม่ได้ผลจริง เอาสิ ! ออกกฎหมายมากำหนดว่า พ่อแม่ ทำร้ายเด็ก แล้วจะต้องถูกจับลงโทษ กฎหมายนี้ก็กลับมีผลในทางลบ ก็ยุ่งอีก ปัจจุบันสังคมอเมริกันกำลังประสบปัญหาหนักคือ พ่อแม่ตี เด็กไม่ได้ ว่ากลัวอะไรต้องระวัง ลูกอาจไปฟ้องตำรวจให้จับพ่อแม่ หรือว่าลูกไม่ฟ้องเอง ลูกไปโรงเรียนไปเล่าให้ครูฟัง ครูโทรศัพท์ไป แจ้งตำรวจ ตำรวจก็มาจับพ่อแม่ไปขัง แล้วทีนี้จะทำอะไร พ่อแม่ จะว่าอะไรลูกก็ไม่ได้ ถ้าลูกนั้นดื้อก็จับกัน

ผมไปคราวก่อนญาติโยมที่นั่นก็เล่าปัญหาให้ฟัง คนเอเชียไป เจอกฎหมายแบบนั้นเขาก็พลอยเจอปัญหาด้วย คนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า คนทางเอเชียครอบครัวหนึ่งไปอเมริกาใหม่ๆ ยังพูดภาษาอังกฤษ ไม่ค่อยได้ ลูกก็เล็ก ๆ ไปโรงเรียน ก็ยังพูดไม่ค่อยได้เหมือนกัน คราว หนึ่ง ลูกมีโรคอะไรขึ้นมาที่ผิวหนังบริเวณคอ แล้วเกิดอาการอักเสบ หรือเป็นแผลหรือเป็นผื่นคันอะไรทำนองนั้น แล้วพ่อเอายามาใส่ ผิวหนังลอก ก็ยิ่งดูน่าเกลียด พอเด็กไปโรงเรียน ครูเห็นเข้าก็ถาม เด็กก็พูดไม่ค่อยรู้เรื่อง เขาถามตอนหนึ่งว่าใครทำ เด็กก็ตอบใน ความหมายว่าพ่อมาช่วยรักษาใส่ยาให้ แต่พูดไม่เป็นก็บอกว่าพ่อทำ เท่านั้นแหละ ครูโทรศัพท์ไปบอกตำรวจ ตำรวจก็มาจับพ่อไปเข้าคุก พ่อก็พูดกับตำรวจไม่รู้เรื่อง แก่ตรอมใจอย่างไรไม่รู้เลยผูกคอตายในคุก นี่ก็เป็นเรื่องที่น่าเศร้าอีกกรณีหนึ่ง

ครั้งล่าสุด คุณหมอนิมนต์ผมไปอเมริกาเล่าให้ฟังตอนมา ด้วยกันในรถว่า หมอไทยครอบครัวหนึ่ง เป็นหมอทั้งสามและภรรยา

ก็มีคลินิก มีกิจการของตัวเอง หมอคู่นี้มีลูก ๒ คน ลูกคนเล็กดื้อมาก วันหนึ่งแกล้งว่าลูกดื้อจัด ก็จำกัดที่ลูกไม่ให้ออกจากบ้าน ชังลูกให้อยู่ชั้นบนบ้าน แต่เมืองอเมริกา เทคโนโลยีเจริญมาก ไปตรงไหน แม้แต่ในห้องน้ำก็มีโทรศัพท์ ชั้นบนเขาก็มีโทรศัพท์ เด็กก็คว่ำโทรศัพท์แจ้งตำรวจ ว่าพ่อแม่ทำลายอิสรภาพ (บางท่านว่าเด็กเขียนข้อความใส่กระดาษทิ้งลงไปทางหน้าต่าง เพื่อนบ้านเก็บกระดาษชิ้นนั้นได้ โทรศัพท์ไปแจ้งตำรวจ) ตำรวจก็มาจับเอาพ่อแม่ไปขัง ประกันตัวออกมาได้ พ่อประกันตัวออกมาแล้ว หมอพ่อแม่คู่นั้นหายตัวไปเลย จนบัดนี้ยังหาตัวไม่เจอ แกล้งหนีจากการถูกดำเนินคดี

ก่อนปัญหานี้จะเด่นขึ้นมา เรื่องเด็กในอเมริกาก็มีปัญหาที่หนักอยู่แล้ว คือ เมื่อสังคมอเมริกันมั่งคั่งพร้อม กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม ก็เกิดมีสถิติขึ้นสูงว่าเด็กวัยรุ่นและคนหนุ่มสาวฆ่าตัวตายมาก เป็นเรื่องที่สังคมอเมริกันทั้งตกใจและทั้งงุนงง

นี่เป็นตัวอย่างให้เห็นเรื่องของสังคมอเมริกันที่กำลังเป็นปัญหาระบบครอบครัวเสื่อมสลาย ซึ่งมีความรุนแรงมาก รวมทั้งการเอาเสรีภาพไปใช้ในทางที่ผิด เช่น เด็กประถมไปโรงเรียน เอาปืนไปยิงที่โรงเรียน อาชญากรรมวัยรุ่นเพิ่มขึ้นอย่างน่าตกใจ เช่น ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๔ (๑๙๘๖-๑๙๙๑) สถิติฆ่ากันตายของเด็กวัยรุ่นอายุ ๑๔-๒๔ ปี เพิ่มขึ้น ๖๒ เปอร์เซ็นต์ และเจาะแค้นลงไป เด็กในช่วงอายุ ๑๔-๑๗ ปี ฆ่ากันตายเพิ่มขึ้นถึง ๑๒๔ เปอร์เซ็นต์ การที่เด็กนักเรียนพกปืนไปโรงเรียนกลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เด็กฆ่าเด็กเพื่อเอาเสื้อผ้าและเครื่องประดับ เป็นต้น นักสังคมวิทยาบางคน

กล่าวว่าเหตุให้เป็นเช่นนี้คือปัญหาความวิปริตในระบบครอบครัว

มีเรื่องที่คนไทยก็ควรสังวร เช่น เมื่อฤดูใบไม้ร่วงปี ๒๕๓๖ (๑๙๙๓) ที่เมืองมอเริน รัฐโอไฮโอ (Moraine, Ohio) เด็กชายอายุ ๙ ขวบ ดูหนังการ์ตูนเรื่องที่นิยมในเอ็มทีวี (MTV = Music Television) เด็กตัวเอกในการ์ตูนพูดว่าเล่นไฟสนุกดี หลังจากดูทีวีแล้ว เด็กชายนั้นก็เอาไฟจุดเผาเตียนนอน ไฟไหม้บ้านและน้องสาวของเด็กนั้นอายุ ๒ ขวบถูกไฟครอกตาย

ยาเสพติดก็แพร่หลายมาก จนหนังสือฝรั่งบางเล่มพูดว่าถนนหนทางกลายเป็นสนามต่อสู้สงครามยาเสพติด แม้ประเทศไทยเราก็ก้าวตามอย่างไปด้วย ล้วนแล้วแต่น่ากลัวทั้งนั้น ฉะนั้นพวกเขาเองจึงบอกว่า สังคมอเมริกันจะตั้งอยู่ไม่ไหว

แม้แต่อาหารด่วนตามร้านที่นิยมกัน ก็ต้องระวังไว้บ้าง เมื่อต้นปี ๒๕๓๖ (๑๙๙๓) ช่วงระหว่าง ๑๓ มกราคม - ๒๐ กุมภาพันธ์ ในรัฐวอชิงตัน ได้เกิดกรณีคนกินแฮมเบอร์เกอร์ (hamburgers) ที่ร้านแจ๊คอินเดอะบ็อกซ์ (Jack-in-the-Box) แล้วท้องร่วง เด็กตายไป ๔ คน และคนป่วยราว ๓๐๐ คน สืบสวนได้ความว่ามีเชื้ออีโคไล (e-coli) ปะปนในแฮมเบอร์เกอร์ ที่ผู้ผลิตนำมาส่ง

เมื่อยุคอุตสาหกรรมผ่านพ้น

คนก็เลิกขยันหมั่นเพียร

ความเจริญในบัดนี้เป็นผลจากบุญเก่าที่ยังต่อเนื่องเป็นกระแสสืบต่อมา เรียกว่าเป็นสังคมที่กินบุญเก่า คนอเมริกันที่เจริญมาได้ทุกวันนี้ เพราะว่าคนรุ่นเก่าสู้กับความยากลำบาก มีความ

ขยันหมั่นเพียร เขาเองก็บอกว่าสังคมตะวันตกเจริญมาได้เพราะจริยธรรมการทำงาน (work ethic) ที่สร้างสรรค์ระบบอุตสาหกรรมขึ้นมา คือ หลักความสันโดษ คนไทยเราไม่ได้ศึกษาเลยว่าสังคมอเมริกันเขาสร้างตัวมาได้อย่างไร สังคมอเมริกัน รวมทั้งสังคมตะวันตกทั่วไปสร้างตัวมาได้ด้วยความสันโดษแต่ไม่ใช่แค่สันโดษเฉยๆ นะ สันโดษคือการที่เราพอใจในวัตถุบำรุงบำเรอความสุข เท่าที่มี ไม่หลงหมกมุ่นกับการหาความสุขสำราญทางวัตถุ เราพอใจในวัตถุตามมีตามได้ แล้วเราจะได้อะไรมา แรงงาน และความคิดของเราไปใช้ในการสร้างสรรค์ ทำหน้าที่ นี่คือหลักของสันโดษ เราไปมองดูสังคมอเมริกัน เขาปฏิบัติตามหลักนี้มาตลอด เขาจึงสร้างสังคมโดยเฉพาะระบบอุตสาหกรรมมาได้สำเร็จ

น่าเสียดายที่คนของเรามักมองสันโดษแค่ชั้นเดียว เพราะเราไม่มองตามพระพุทธเจ้า สันโดษคืออะไร คือความพอใจในปัจจุบัน ๔ ตามมีตามได้ หรือความพอใจในวัตถุบำรุงบำเรอความสุขตามมีตามได้ เราหยุดแค่นี้ แต่ทำไมท่านจึงให้สันโดษ อันนี้เราไม่พิจารณา การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สันโดษ คือพอใจในวัตถุบำรุงบำเรอความสุขตามมีตามได้นั้น ก็เพื่อให้เราไม่มัวไปวุ่นวายกับการคิดหาวัตถุมาเสพ ฉะนั้น เราก็ประหยัดเวลา ประหยัดแรงงาน และประหยัดความคิดไว้ได้ ถ้าคนไหนไม่สันโดษ เขาก็คิดอยู่แต่ว่า วันนี้จะหาอะไรมาเสบบำเรอความสุข พรุ่งนี้จะไปสนุกที่ไหน หมกมุ่นอยู่กับการหาสิ่งเหล่านี้ เวลา แรงงาน และความคิดหมดไปกับการวุ่นวายหาสิ่งเสพ หน้าที่การงานก็ไม่เป็นอันทำ ส่วนคนที่สันโดษถูกต้องก็ออมเวลา แรงงาน และความคิดไว้ แล้วเอาเวลา แรงงาน และความคิด

ที่ออมไว้ได้นั้นมาใช้ในการทำกิจการหน้าที่ และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเป็นคุณประโยชน์ ก็เกิดความเจริญก้าวหน้า สันโดษของพระพุทธเจ้าท่านมุ่งอย่างนี้

ถ้าเป็นพระสันโดษ นอกจากเลี้ยงง่าย ไม่ทุจจริต ไม่ประจบประแจงแล้ว ก็จะได้มีเวลา แรงงาน และความคิดที่จะมาใช้ในการปฏิบัติธรรมได้เต็มที่ พุดง่าย ๆ ว่า สันโดษเพื่อขยัน ถ้าเราสันโดษลอยๆ เราก็ไม่มีจุดหมายเพื่อประหยัดเวลา แรงงาน ความคิดของเราเพื่อเอามาใช้ในการทำกิจการหน้าที่ ก็กลายเป็นสันโดษที่สนับสนุนให้ขี้เกียจ สันโดษพอใจตามมีตามได้เอาแค่นี้พอ กันอนเลย! สุขสบายแต่ขี้เกียจก็ไม่เจริญ เพราะฉะนั้น จะต้องสันโดษเพื่อสนับสนุนความขยัน จะได้ทำกิจการหน้าที่ได้เต็มที่ เต็มแรง เต็มกำลัง เต็มเวลา

เรามาดูสังคมฝรั่ง เขามีจริยธรรมการทำงาน (work ethic) หลักการของเขาชัดเจนมาก ในตอนที่เขาสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมาเขาบอกว่า ให้อดใจไว้ ไม่ตามใจตัวในการที่จะแสวงหาความสุข ไม่บำรุงบำเรอตัวเอง ไม่ปรนเปรอตนในทางวัตถุ มุ่งแต่ทำงานหาเงินมาให้ได้มาก แล้วอดออม ไม่เอาเงินไปใช้หาความสุข แต่เอาเงินที่ได้นั้นไปลงทุนทำงานต่อไป การงานก็ยิ่งพัฒนา อุตสาหกรรมก็เกิดขึ้น คำว่า อุตสาหกรรม แปลมาจาก industry แปลว่า “ความขยัน” เพราะฉะนั้น ผู้บัญญัติศัพท์ภาษาไทยจึงเอาคำว่า “อุตสาหกรรม” มาแทน industry เพราะมันแปลว่า “ความขยัน” ยุคอุตสาหกรรมก็คือ ยุคความขยันที่เพียรพยายามสร้างเนื้อสร้างตัว

ในสังคมตะวันตกนั้น คนรุ่นเก่าต้องผ่านความยากลำบากมาก เพราะดินแดนของเขามีความขาดแคลนมาก อากาศแสนจะ

โทดร้ายทารุณ ถ้าไม่ขยันเร่งทำงาน ไม่ปรับปรุงปัจจัย ๔ มีที่อยู่อาศัยเป็นต้น ก็ตาย ! ฤดูกาลของเขาที่หนาวเย็น ไม่ยอมให้เขาอยู่ได้อย่างสบาย ฝรั่งเองก็บอกว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขาพัฒนามาได้ก็คือ ความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหา เอาชนะให้ผ่านพ้น scarcity แปลว่า ความแร้นแค้นหรือขาดแคลน ในการพยายามเอาชนะความขาดแคลนนี้ เขาก็ใช้ความขยัน (industry) มาทำงานทำการ โดยมีจริยธรรมในการทำงาน (work ethic) ซึ่งเป็น Protestant ethic คือจริยธรรมในการทำงานตามแนวคิดแบบโปรเตสแตนต์ ซึ่งสอนให้เป็นคนอยู่สันโดษ ไม่บำรุงบำเรอตนเอง แต่ขยันหมั่นเพียรมุ่งมั่นทำงานอย่างเดียว แนวความคิดนี้สืบมาจากอังกฤษ เป็นลัทธิในยุคที่นิกายโปรเตสแตนต์เกิดขึ้น ถือว่าเป็นต้นทางของการพัฒนาอุตสาหกรรม

คนอเมริกันก็เจริญพัฒนามาด้วยแนวคิดอันนี้ เขาจึงภูมิใจว่าสังคมของเขามีจริยธรรมในงาน (work ethic) สูง แต่มาถึงปัจจุบันนี้สังคมของเขาผ่านพ้นจากความเป็นสังคมอุตสาหกรรม ที่เรียกว่าสังคมอุตสาหกรรม (industrial society) มาเป็นสังคมที่เรียกว่าสังคมผ่านพ้นอุตสาหกรรม (post-industrial society) ไปแล้ว ซึ่งหมายความว่า อุตสาหกรรมบรรลุผลสำเร็จด้วยดี สร้างสรรค์วัตถุพร้อมแล้ว สังคมอเมริกันกลายเป็นสังคมที่มั่งคั่งพร้อม (affluent society) เขาก็ภูมิใจ แล้วตอนนี้ เขาก็เรียกสังคมของเขาว่าเป็น สังคมบริโภค (consumer society) คือผ่านพ้นจากการเป็นสังคมอุตสาหกรรม ที่ขยันหมั่นเพียรสร้างเนื้อสร้างตัวอย่างนักผลิต มาเป็นสังคมของผู้แสวงผลและเสพสุข เพราะฉะนั้นตอนนี้สังคม

อเมริกันไม่เป็นสังคมอุตสาหกรรม (industrial society) แล้ว แต่เป็นสังคมที่ผ่านพ้นอุตสาหกรรม (post-industrial society) และเป็นสังคมบริโภค (consumer society) หรือมีฉะนั้นก็เรียกตามความเจริญทางเทคโนโลยีว่าเป็นสังคมข่าวสารข้อมูล หรือสังคมสารสนเทศ (information society)

เมื่อสังคมอเมริกันพัฒนามาจนเป็นสังคมบริโภค (consumer society) แล้ว ผู้คนก็มีความมั่งคั่งพร้อม คนรุ่นใหม่ก็สบาย ไม่ต้องผจญความยากลำบาก ก็เริ่มสำรวย หยิบโหยง ไม่ขยันทำงานทำการ ยิ่งเทคโนโลยีเจริญมากจนเป็นยุคกดปุ่ม จะทำอะไรก็กดปุ่มเอา ไม่ต้องใช้กล้ามเนื้อ ใช้แต่กล้ามเนื้อ คนก็เห็นแก่ความสะดวกสบาย ชี้เกียจลง เกิดปัญหาขึ้นใหม่ว่าคนรุ่นใหม่ไม่สู้ความยากลำบาก มีผลงานวิจัยออกมาว่า จริยธรรมในการทำงานของคนอเมริกันปัจจุบันเสื่อมลง และสังคมอเมริกันก็มีปัญหารุมเร้ามากขึ้น เหมือนอย่างที่หนังสือต่าง ๆ เขียนบรรยาย เช่นชื่อเขียน Is America on the Way Down? (อเมริกากำลังอยู่บนทางลง คือกำลังเสื่อมหรืออย่างไร) ปัญหาของอเมริกามีมากมาย พูดเต็มปากไปก็น่าเบื่อ

เป็นอันว่า ปัญหาในสังคมอเมริกันขณะนี้ มากเหลือเกิน จนกระทั่งทำให้สังคมของเขาเสื่อมทรามลง คนอเมริกันยุคใหม่ใช้แต่เครื่องทุ่นแรง และเครื่องแทนอินทรีย์ของตน จนเร็วแรงและอินทรีย์เสื่อมลงเพราะไม่ค่อยได้ใช้และไม่ได้ฝึก เช่นจะคำนวณ ก็ใช้เครื่องคิดเลขมาช่วย สมองไม่ต้องฝึก เมื่อสมองไม่ฝึกแล้ว มาถึงตอนนี้ คนฝรั่งรุ่นใหม่ ก็คิดเลขไม่ค่อยเป็น เมื่อคนไปซื้อของตามร้าน ถ้าไม่มีเครื่องคิดเลข ฝรั่งก็คิดไม่ออก นี่คือโทษของการปฏิบัติผิด

ต่อเทคโนโลยี คือตกอยู่ในความประมาท จนต้องกลายเป็นผู้พึ่งพา ขึ้นต่อเทคโนโลยี จึงต้องระวัง คนเรานี้ถ้าไม่ฝึกอินทรีย์ไว้ อินทรีย์ก็เสื่อมลง ก็ต้องอาศัยเทคโนโลยีอย่างเดียว ฝรั่งใช้ศัพท์เรียกว่า technological dependence ถ้าอย่างนี้ก็จะมัวพึ่งเพียงจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยที่ยังมีความเก่งกล้าสามารถ มีสติปัญญาสูง แต่คนส่วนใหญ่โดยทั่วไปกำลังเสื่อมทรามลงมาก คนที่เป็นห่วง สังคมจึงครุ่นคิดกังวลกันว่า ทำอย่างไรจึงจะฟื้นฟูสังคมอเมริกันขึ้นมาได้

อันนี้เป็นปัญหาในส่วนเฉพาะบางอย่าง แต่เรื่องที่ควรจะต้องลงไปให้ลึกละเอียดก็คือ สภาพทางด้านรากฐานความคิดที่ว่าทำให้แก้ปัญหาไม่ได้ เช่น แก่ปัญหาสภาพแวดล้อมไม่ได้ ที่ยังติดตันกันอยู่ อันสืบเนื่องจากแนวความคิดที่ผิด ซึ่งทำให้อะไรต่างๆ พลอยผิดไปหมด อะไรที่เคยทำให้เขาเจริญ บัดนี้ อันนั้นเองกลายเป็นเหตุแห่งความเสื่อมของเขา

กฎหมาย: เครื่องขำรงที่กลายเป็นเครื่องทำร้ายสังคม

ก่อนจะพูดในเรื่องใหญ่ลงไปอีก ขอยกตัวอย่างเรื่องหนึ่ง เพื่อแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่เคยเป็นปัจจัยแห่งความเจริญในยุคหนึ่ง อาจจะเปลี่ยนมาเป็นปัจจัยแห่งความเสื่อมก็ได้ สิ่งที่เคยใช้เพื่อสร้างสรรค์อาจจะเปลี่ยนมาถูกใช้เพื่อการทำลายก็ได้ เพราะฉะนั้น การมองสิ่งต่างๆ ต้องมองให้รอบคอบ ปัจจัยตัวเดียวกัน ที่ทำให้สังคมอเมริกันเจริญ แต่ถ้านำมาใช้ในประเทศไทย ปัจจัยตัวนั้น อาจจะทำให้สังคมไทยเสื่อมก็ได้ เพราะฉะนั้น ต้องระวังให้ดี ไม่ใช่คิดว่า

อเมริกาเจริญ อะไรๆ ก็จะไปเอาจากประเทศอเมริกา เห็นเขามีอะไรนี้กว่าเอามาใช้แล้วจะดี อาจจะผิดเต็มที่ เพราะขณะนี้แม้แต่ในสังคมอเมริกัน ปัจจัยตัวเดียวกันที่เคยสร้างสรรค์ความเจริญของสังคมของเขาในอดีต ก็กลับกลายเป็นสิ่งที่สร้างความเสื่อมแก่สังคมของเขาในปัจจุบัน

ยกตัวอย่างเช่นกฎหมาย สังคมอเมริกันนี้ ถือได้ว่าเป็นสังคมที่ยอดเยี่ยมในการเคารพกฎหมาย การที่จะเป็นแบบอย่างของสังคมประชาธิปไตยได้นั้นต้องเป็นสังคมที่เคารพกฎหมาย กฎหมายได้เป็นหลักในการสร้างสรรค์สังคมอเมริกันมา ทำให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ และอยู่ร่วมกันด้วยดี แต่ปัจจุบันนี้บางทีมันก็ไม่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยดีแล้ว แต่กลับทำลายการอยู่ร่วมกันด้วยดีนั้นเสีย

ขณะนี้ในเมืองอเมริกา มีการโฆษณาบริการทางกฎหมายของพวกทนายความ คล้ายๆ กับว่าจะนำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน มีการขึ้นป้ายว่าจะให้บริการทางกฎหมายฟรี แต่ที่จริงไม่ใช่ฟรีอะไรหรอก ไม่ใช่บำเพ็ญประโยชน์หรอก ทำท่าจะนำเพ็ญประโยชน์แต่ที่จริงจะเอาผลประโยชน์ ที่ว่ารับใช้บริการทางกฎหมายฟรีนั้นก็ถือว่า คุณมีเรื่องอะไรกับเพื่อนบ้าน มาหาฉันได้ มาปรึกษาฉัน ฉันจะช่วยพิจารณาหาทางตั้งเป็นคดีให้ แล้วจะได้ไปฟ้องศาล เพื่อเรียกค่าเสียหายจากเพื่อนบ้านที่ว่าเป็นการบริการฟรีก็คือฉันไม่เรียกค่าทนายเป็นแต่เพียงว่าเวลาไปฟ้องแล้ว ถ้าชนะได้เงินมาก็แบ่งกันคนละครึ่งนะ แต่ถ้าแพ้ก็แล้วไป อย่างนี้ชาวบ้านก็ชอบใจลิ ค่าทนายแพงมาก เมื่อไม่เสียค่าทนาย ก็มีแต่ได้อย่างเดียว แต่ได้คนละครึ่ง ทนายเอา

ไปครั้งหนึ่ง เราเอามาครั้งหนึ่ง ถ้าแพ้ก็แล้วกันไป

สังคมอเมริกันนั้นเขาถือหลักการพิทักษ์สิทธิส่วนบุคคลมาก อันนี้ก็เป็นอย่างหนึ่งที่รักษาสังคมของเขาไว้ เพราะฉะนั้นแต่ละคนจึงเอาใจใส่ดูแลป้องกันสิทธิของตัวเอง ทุกคนมีเสรีภาพ แต่เสรีภาพนั้นมีขอบเขตที่ว่าจะไปละเมิดสิทธิของคนอื่นไม่ได้ เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีเสรีภาพด้วยกัน เพราะฉะนั้นเสรีภาพจะอยู่ได้ด้วยดีแต่ละฝ่ายก็ต้องมีวิธีพิทักษ์ปกป้องสิทธิของตัวเอง และคนก็จะเอาใจใส่กับการปกป้องสิทธิของตัวเองมาก

วิธีป้องกันสิทธิก็มีทั้งทางกฎหมายและทางขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นวัฒนธรรม วิธีที่เด่นมากก็คือ ในสังคมอเมริกันคนจะมีการ“ซู” (sue) กันมาก “ซู” (sue) คือ เรียกร้องหรือฟ้องเรียกค่าเสียหาย ฝรั่งระวังผลประโยชน์ของตัวเองมาก สิทธิของฉันทใครอย่ามารุกล้ำนะ ถ้ารุกรล้ำก็ฟ้องเลย ฟ้องเรียกค่าเสียหาย เรียกว่า “ซู” (sue) เพราะฉะนั้น ลูกบ้านนี้ไปบ้านโน้น บ้านโน้นมีสระว่ายน้ำ ไม่ป้องกันดูแลสระน้ำให้ดี ลูกบ้านนี้ไปตกน้ำตาย ถูกฟ้องเรียกค่าเสียหายหนักเลย หรือหน้าบ้านเราเกิดหิมะตกแล้วไม่กวาดหิมะให้เรียบร้อย หิมะนั้นละลาย แล้วมันเย็นอีกที กลายเป็นน้ำแข็ง มองไม่เห็น ลื่นมาก คนอื่นเดินมาหน้าบ้านเรา ล้ม ขาหัก หรือหัวแตก เขาจะฟ้องเรียกค่าเสียหายจากเราผู้เป็นเจ้าของบ้าน หรือแม้แต่ว่าลูกบ้านนี้ ไปเล่นกับเพื่อนบ้านโน้น ไปกินข้าวบ้านโน้น กลับมาท้องเสีย บ้านนี้ก็ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากบ้านโน้น

เคยมีเรื่องขำๆ ขนาดที่ว่า บ้านหนึ่งฟ้าผ่า ไปศาล ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เพราะไม่รู้จะซูใคร ก็ซู God เลย ฝรั่ง

เป็นเมือง “ซู” (sue) ชอบฟ้องเรียกค่าเสียหาย เพราะฉะนั้นไปตามถนน ระวังให้ดี เห็นคนแก่ หรือคนล้ม อย่าไปเที่ยวช่วย ดีไม่ดี ถูกซู จะไม่มีเงินชดใช้ อย่างดีก็ไปบอกตำรวจ เพราะบางคนเขาหาโอกาสอยู่แล้ว เขาอาจจะหาว่าเราไปทำให้เขาขาหัก ก็เลยฟ้องเรียกค่าเสียหาย แต่ในเรื่องนี้เขาก็มีเหตุผลอยู่ด้วยเหมือนกัน เพราะว่าคนที่ไม่ได้เรียนรู้อริชามา เมื่อเห็นคนหกล้ม หรือโดนรถทับ แล้วขาหัก ถ้าไม่เรียนรู้อริชช่วย เข้าไปช่วย อาจกลายเป็นซ้ำเติมให้เขาแย่ลงไปอีก จึงต้องมีวิธีการช่วย แต่ก็มีความของการหาผลประโยชน์ด้วย คือ การหาโอกาสฟ้องเรียกค่าเสียหาย

กรณีการซูที่ลือลั่นล่าสุด เกิดขึ้นไม่นานมานี้ เมื่อคุณผู้หญิงคนหนึ่งขับรถไปและแวะซื้อกาแฟร้อนแก้วหนึ่ง (เมืองอเมริกาใช้แก้วกระดาษ) ที่ร้านแมคโดนัลด์ เนื่องจากกำลังขับรถอยู่ ซื้อแล้วก็วางแก้วกาแฟร้อนระหว่างขาและขับรถออกไป กาแฟร้อนมากเกิดหกก็เลยลวกขาบาดเจ็บ คุณผู้หญิงนั้นฟ้องเรียกค่าเสียหายจากบริษัทฐานทำกาแฟร้อนเกินไปเป็นเหตุให้เธอบาดเจ็บ บริษัทแมคโดนัลด์แพคดี ต้องจ่าย คุณผู้หญิงนั้นได้เงินไปหลายล้าน

เรื่องการไปหาหมอเมืองโน้นก็เป็นธุรกิจเต็มที ไม่มีระบบคุณธรรมแบบคนไทย หมอก็ต้องมีประกันไว้ เพราะว่าถ้าหมอพลาดคนไข้เขามองหรือบางทีถึงกับจ้องอยู่แล้ว เขาก็ฟ้องเรียกค่าเสียหายเลย บริษัทประกันก็ต้องชดใช้ให้ แต่บางครั้งก็เป็นส่วนที่หมอจะต้องจ่ายเอง อย่างผมไปคราวที่แล้ว เจอหมอไทยคนหนึ่ง กำลังเดือดร้อนมาก ถูกฟ้องคดีคาอยู่กับศาล จะต้องจ่ายเงินชดใช้ค่าเสียหายแก่คนไข้ประมาณ ๑๐ ล้าน ยิ่งมาถึงตอนนี้ ก็หนักเข้าไปอีก หมอ

อยู่ไม่ค่อยเป็นสุข เพราะมาถึงยุคที่คนหาผลประโยชน์จากกฎหมาย จึงร้ายยิ่งกว่าเดิม หมอเต็มไปด้วยความหวาดระแวง เพราะคนไข้ คอยจ้องหาช่องอยู่ว่า ถ้าพลาดอะไรนิดเดียวก็จะฟ้องเรียกค่าเสียหายทันที

ในสภาพอย่างนี้ เพื่อนบ้านก็อยู่กันไม่เป็นสุข เพราะเต็มไปด้วยความหวาดระแวงกัน แทนที่จะมองกันด้วยความเป็นมิตรไมตรี คิดช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน ก็มามองหาช่องกันว่า เราจะได้ผลประโยชน์อย่างไรจากเพื่อนบ้าน โดยการไปฟ้องเรียกค่าเสียหาย พลาดกันนิดก็ไม่ได้ เลยทำให้ชีวิตไม่มีความสุข ก็เสียความมั่นคง ทางด้านจิตใจ จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า กฎหมายนี้แหละซึ่งเป็นสิ่งที่เคยช่วยให้สังคมอเมริกันมีความมั่นคง แต่บัดนี้มันกลับกลายเป็นตัวบั่นทอนความมั่นคง อาชีพทนายความเป็นอาชีพที่มีรายได้ดีที่สุดในอเมริกา ต่างกับในเมืองไทยที่แพทย์เป็นอาชีพที่มีรายได้มากที่สุด เมื่อรายได้ดี คนก็อยากเรียนกันมาก ก็ผลิตทนายความกันขึ้นมามากมาย และต่างคนต่างก็หาผลประโยชน์ไปๆ มาๆ กลับมามีผลกระทบต่อสังคมอเมริกันอย่างที่ว่านี้

คราวที่แล้วนี้ ที่ผมไปอเมริกา มีภรรยาหมอไทยท่านหนึ่งไปหาหมอที่เป็นเพื่อนของสามี ซึ่งนับว่าเป็นผู้อยู่ในวงการหมอด้วยกัน จะผ่าตัดด้วยโรคอย่างหนึ่ง แต่หมอบอกว่าสงสัยจะมีอีกโรคหนึ่งด้วย แกก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้นคุณหมอผ่าแล้ว ถ้าเจออีกเรื่องหนึ่งว่าเป็นปัญหาด้วย ก็ช่วยจัดการตัดเสียเลย เวลาเขาจะผ่า ก็ต้องมีการเซ็นยินยอม เพื่อการป้องกันตามกฎหมาย ตอนที่บอกว่าอีกอย่างหนึ่งนั้นก็ยังไม่ว่าจะเป็นเนื้องอกหรือเปล่า ก็บอกเผื่อไว้ พอผ่าไปแล้ว หมอ

เจออีกโรคหนึ่งจริงๆ แต่หมอไม่กล้าทำ ต้องเย็บปิดท้องไว้ก่อน แล้วมาผ่าตัดกันใหม่ ถ้าตกลงว่าเอาอันนั้นออกด้วย ก็ผ่าใหม่ นี่ก็เป็นตัวอย่างให้เห็นว่า ในสังคมที่พัฒนาเจริญแล้วเป็นอย่างนี้ สิ่งที่เคยเป็นปัจจัยแห่งความดีงามและความเจริญในยุคหนึ่ง เมื่อความวิปลาสเกิดขึ้น ก็เปลี่ยนความหมายกลับกลายเป็นเครื่องก่อความเดือดร้อนยากลำบาก

หนึ่งกับหนึ่งเป็นสอง กลายเป็นหนึ่งกับหนึ่งเป็นสูญ

อีกเรื่องหนึ่ง การมองปัจจัยตัวหนึ่ง โดยไม่มองตัวควบ หรือตัวประกอบของมันด้วย ก็ทำให้พลาดได้ ตามปกติในระบบของความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น ปัจจัยตัวหนึ่งจะเกิดผลได้ ต้องร่วมกับปัจจัยอื่นด้วย เพราะมันมีความสัมพันธ์กัน ยกตัวอย่างเช่น ถ้าสันโดษไม่มากับความขยัน ก็พาลีวลงเลย เราจะสอนสันโดษอย่างเดียวไม่ได้ ต้องดูปัจจัยที่จะใช้ร่วมกันด้วย คือความขยัน เหมือนอย่างที่เราพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในหลักอริยวงศ์ ๔ คือ หนึ่ง ภิกษุสันโดษพอใจในจีวร สอง สันโดษในบิณฑบาต สาม สันโดษในเสนาสนะ และ สี่ คือ ยินดีในการเจริญกุศลและการละอกุศล ข้อที่สี่นี้คือเป้าหมายของสันโดษ คือสันโดษในวัตถุเสียแล้ว ไม่ต้องห่วงด้านวัตถุแล้ว ก็จะได้ระดมกำลังมาปฏิบัติในด้านเจริญกุศลและละอกุศลได้เต็มที่ นี่แสดงว่า สันโดษต้องมากับองค์ประกอบที่มารับช่วง คือความเพียร หมายความว่า สันโดษเพื่อหนุนความเพียร ธรรมต้องสัมพันธ์กัน ไม่ใช่ว่า ไปเอาธรรมมาเป็นข้อๆ ลอยๆ แยกต่างหากจากกัน

คนอเมริกัน เวลาที่ก็นึกในเรื่องนี้เหมือนกัน แนวความคิดอย่างหนึ่งที่เขาถือว่า เป็นปัจจัยสร้างสรรค์ความเจริญของอเมริกัน คือลัทธิปัจเจกนิยม (individualism) สังคมอเมริกันเป็นสังคมที่ถือหลักปัจเจกนิยม (individualism) แนวความคิดนี้ เมื่อนำมาใช้ในทางเศรษฐกิจ มีความหมายว่า เมื่อปัจเจกชนแต่ละคนแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนให้มากที่สุด ความเจริญก็จะเกิดขึ้นแก่สังคมไปเอง หมายความว่า เมื่อแต่ละคน ต่างคนต่างก็หาผลประโยชน์ สร้างเนื้อสร้างตัว หารายได้เพื่อตัวเองให้มากที่สุดแล้ว ประโยชน์จะเกิดขึ้นแก่สังคมเอง สังคมจะเจริญไปเอง ลัทธินี้เป็นปัจจัยนำมาซึ่งระบบการแข่งขัน (competition) ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจหรือเป็นแกนของการสร้างความเจริญแก่สังคมอเมริกัน

แต่มาในปัจจุบันนี้ คนอเมริกันบางส่วนเริ่มสำนึกว่า สังคมของเขาไม่ได้เจริญเพราะปัจเจกนิยม (individualism) เท่านั้น แต่ต้องมีปัจจัยตัวอื่นมาประกอบด้วย มันจึงทำให้เจริญ เหตุที่คนอเมริกันเกิดความรู้สึกสำนึกในเรื่องนี้ก็เพราะว่า มาถึงตอนนี้สังคมอเมริกันไปเกี่ยวข้องกับสังคมอื่น ประเทศชาติอื่น แล้วก็มาประสบความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของตัวเอง ที่กลายเป็นสังคมบริโภคนิยมแล้วคนชักช้ำเสียใจ การที่แต่ละคนหาผลประโยชน์ของตัวเองให้ได้มากที่สุดแล้วทำให้สังคมเจริญขึ้นนั้น ก็คือ ลัทธิเห็นแก่ตัวนั่นเอง สังคมอเมริกันสนับสนุนความเห็นแก่ตัวให้แต่ละคนหาผลประโยชน์แก่ตนให้มากที่สุด และเข้าใจว่านี่แหละคือตัวเหตุของความเจริญ แต่เวลานี้บางคนมานึกได้ว่า การที่ลัทธิปัจเจกนิยมทำให้สังคมอเมริกันเจริญได้ก็เพราะที่จริงมันมีตัวควบ เป็นปัจจัยร่วมที่ทำให้คนสร้าง

ความเจริญได้ คือจริยธรรมการทำงาน (work ethic) นั่นเอง

ถ้าปัจเจกนิยม (individualism) ไม่มีจริยธรรมการทำงาน (work ethic) ควบอยู่ด้วย การหาผลประโยชน์ของตัวเองนั้น ถ้าไม่มาพร้อมกับความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่มีความอดออม สู้งาน เป็นต้น แบบเก่า คนก็จะหาผลประโยชน์โดยวิธีอื่น เช่น โดยวิธีชู้ (sue) คือคอยหาช่องเล่นงานเพื่อนพ้อง หักหลังเพื่อนบ้าน ตลอดจนหาकिनบนหลังคนอื่น และทุจริตในรูปแบบต่างๆ หรือไม่ก็จะเป็นไปอีกทางหนึ่ง คือ พอตัวเองได้ผลประโยชน์ให้แก่ตนอยู่สบายแล้วก็ชู้เกียจไปเลย เพราะฉะนั้นการที่ลัทธิปัจเจกนิยม (individualism) สามารถเป็นปัจจัยสร้างความเจริญให้แก่สังคมอเมริกันได้ ก็เพราะมีตัวควบคือจริยธรรมการทำงาน (work ethic) มาด้วย

ครั้นมาถึงปัจจุบันนี้ ทั้งๆ ที่ลัทธิปัจเจกนิยม (individualism) ก็ยังคงอยู่ แต่เมื่อตัดจริยธรรมการทำงาน (work ethic) คือ นิสัยรักงานสู้งานออกไป ปัจเจกนิยม (individualism) นี้ก็กลับไปพ่วงกับนิสัยบริโภคนิยม แล้วจะเกิดผลอย่างไร ผลก็คือความลุ่มหลงเพลิดเพลินเสพวัตถุ การจ้องหาผลประโยชน์จากผู้อื่น และความเกียจคร้านที่นำไปสู่ความเสื่อมเท่านั้นเอง ยกตัวอย่างเพียงแค่ว่าปัจเจกนิยม (individualism) อย่างเดียว ก็มีแค่นี้มากพอแล้ว

ตอนนี้อเมริกันมาสมาคมกับประเทศอื่นๆ และสู้กันในโลก เช่นสู้กับญี่ปุ่น เขาเข้าใจว่า ในระบบแข่งขันแต่ละคนต้องหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวให้มากที่สุด แล้วจะสร้างความเจริญขึ้นได้ และนี่ก็เป็นวิธีเดียวที่จะสร้างความเจริญให้แก่สังคม แต่พอหันไปดูญี่ปุ่น อเมริกันก็สะดุดใจว่าไม่อย่างนั้น ญี่ปุ่นใช้ระบบสามัคคี คน

ญี่ปุ่นร่วมงานกัน มีการเชื้อฟังกันมาก หัวหน้างานว่าอย่างไร ลูกน้องเอาตาม ใครไปทำงานในโรงงานไหน บริษัทไหน ก็รักโรงงาน และบริษัทของตัวเอง อุทิศตัวให้แก่กิจการ ไม่ลาไม่จากไปไหน ถ้าใครออกจากงานที่หนึ่งจะไปหางานที่อื่นยาก เพราะคนอื่นเขามองว่าคงจะเป็นคนไม่ดีจึงต้องออกมา ระบบการทำงานของญี่ปุ่นนี้ ตรงกันข้ามกับอเมริกาเลยไม่เป็นระบบแก่งแย่งสิทธิแต่เป็นระบบร่วมมือกัน อเมริกาก็ได้คิดว่า โอ้! มันไม่ใช่ปัจเจกนิยม (individualism) แบบเราเท่านั้นนะที่จะสร้างความเจริญได้ ยังมีวิธีการอื่นอีก และพอไปสู้กับเขาแล้ว บางทีวิธีของตัวเองกลับสู้ไม่ได้

หนึ่งต่อด้วยอะไร จึงจะไปถึงสิบ

เรื่องนี้ให้แง่คิดแก่เราอย่างที่ว่าแล้ว คือ บัจจัยที่จะใช้ในการสร้างสรรค์อะไรสักอย่างหนึ่งนั้น อย่างมองตัวเดียวแยกออกมา ต้องมองตัวควบ ตัวประสาน ตัวสัมพันธ์ หรือตัวประกอบอื่นด้วย บัจจัยตัวเดียวกันนั้น เมื่อใช้ประกอบกับบัจจัยอีกตัวหนึ่ง ทำให้เกิดการสร้างสรรค์เจริญก้าวหน้า แต่พอบัจจัยตัวเดียวกันนั้นไปประกอบร่วมกับบัจจัยอีกตัวหนึ่ง ต่างออกไป กลับทำให้เกิดความเสื่อมไปเลย อย่างสันโดษก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราไม่ใช่สันโดษเป็นบัจจัยหนึ่งที่จะไปร่วมกับบัจจัยอื่นเพื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ แต่ใช้สันโดษล้วนๆ เฉพาะตัว ก็ไปหยุดอยู่ที่ความพอใจ แล้วก็สบาย พอแค่นี้ก็ได้ความสุข แต่ผลตามมาก็ชี้แจงเท่านั้นเอง นอนสบาย ไม่ต้องทำอะไร แค่นี้เราสุขแล้ว พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนสันโดษแบบนี้

สันโดษมีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร ธรรมทุกข้อต้องมีความมุ่งหมาย

บางคนตอบว่า สันโดษเพื่อจะได้มีความสุข ยังไม่เคยพบที่ไหนที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สันโดษเพื่อมีความสุข แต่สันโดษนั้นทำให้มีความสุขในตัวของมันเองทันทีเลย แต่สันโดษไม่ใช่เพื่อความสุข เวลาเราสันโดษแล้วเราก็สุขได้เลย เราจะพอใจในบัจจัย ๔ ที่มีน้อยๆ และเราก็มีความสุขในทันที สันโดษทำให้เราเป็นคนมีความสุขได้ง่าย แต่สันโดษไม่ใช่เพื่อความสุข ความสุขเป็นผลพลอยได้ที่เกิดตามมาเองจากสันโดษ แต่ไม่ใช่จุดหมายของสันโดษ

สันโดษอยู่ในกระบวนการปฏิบัติธรรม คือ เป็นบัจจัยอย่างหนึ่งในระบบความสัมพันธ์ สู่จุดหมายใหญ่อันเดียวกัน ฉะนั้น มันจึงต้องมีความมุ่งหมายเพื่อจะก้าวหน้าไปสู่ธรรมที่สูงขึ้นไป สันโดษเป็นบัจจัยตัวหนึ่งที่จะให้เราก้าวหน้าในการปฏิบัติ โดยที่มันไปสนับสนุนความเพียร หมายความว่า สันโดษเป็นตัวเอื้อให้เราเพียร เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสความไม่สันโดษ ไว้คู่กันด้วย

พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัส 'สันโดษ' ไว้ลอยๆ สันโดษต้องมีอะไรตามมาด้วย สันโดษสำหรับพระภิกษุก็ตามด้วยจิวร ภัณฑาต เสนาสนะ ถ้าไม่มีตัวตาม เป็นสันโดษลอยๆ ใช้ไม่ได้ ถ้าตัวตามผิดไป เช่น ภิกษุไปสันโดษในกุศลธรรม ก็กลายเป็น ปมาทวิหารี (ผู้อยู่ด้วยความประมาท) ไปเลย

ในพระสูตรหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภิกษุแม้จะเป็นอริยบุคคล เช่น เป็นโสดาบัน ปฏิบัติธรรมได้บรรลุคุณธรรมวิเศษ แล้วมาพอใจว่าเราได้บรรลุคุณธรรมเบื้องต้นถึงขนาดนี้แล้วเกิดสันโดษขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุรูปนั้นเป็น ปมาทวิหารี แปลว่า ผู้อยู่ด้วยความประมาท เป็นผู้ที่จะเสื่อม ฉะนั้น สันโดษในกุศลธรรมจึงผิด

พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัส มีแต่ตรัสว่า ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม

เป็นอันว่า สันโดษนั้น *หนึ่ง* ต้องมีตัวตามว่า สันโดษในอะไร ไม่ใช่ทั้งไว้ตัวนๆ ลอยๆ *สอง* ต้องมีตัวควบว่าต้องมากับอะไรหรือต่อด้วยอะไร *สาม* ต้องมีจุดหมายว่าเพื่ออะไร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ที่เราได้ตรัสรู้นี้ ได้เห็นคุณของธรรมสองประการ คือ *หนึ่ง* ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย *สอง* การบำเพ็ญเพียรไม่ระย่อ

พุทธพจน์นี้มาในอังคุตตรนิกาย ตรัสแสดงไว้ให้เราจำตระหนักว่า พระองค์ได้ตรัสรู้ คือบรรลุโพธิญาณ เพราะไม่สันโดษตามด้วยคำว่า ในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นอันว่า ธรรมที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ *หนึ่ง* อสนุญฺจิตฺตา กุสเลสุ ธมฺเมสุ ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย *สอง* อปฺปฏฺวิวนฺติตา จ ปธานสมฺมึ ความไม่ระย่อในการบำเพ็ญเพียร และพระองค์ได้บรรยายต่อไปว่า เรานั้น นั่งลงที่ควงโพธิ์ แล้วได้อธิฐานจิตว่า ถ้ายังไม่ถึงธรรมที่จะพึงบรรลุได้ด้วยความสำเร็จของบุรุษตราบใด แม้เลือดเนื้อจะแห้งเหือดเหลือแต่เส้นเอ็น ก็จะไม่ลุกขึ้น นี่เป็นตัวอย่าง

พระพุทธเจ้าไม่เคยสันโดษเลยในเรื่องกุศลธรรม พระองค์เสด็จออกไปหาความรู้ แสวงหาผลสำเร็จในทางจิตใจ ไปบำเพ็ญสมาธิไปเข้าสำนักโยคะ ไปเข้าสำนักอาหารดาบส กาลามโคตร ได้บรรลุถึงอากิญจัญญายตนสมาบัติ ไม่สันโดษ ไม่พอแค่นั้น เสด็จต่อไปยังสำนักกฤททกดาบส รามบุตร ได้ถึงเนวสัณญาณาสัณญายตนะ ก็ไม่สันโดษอีก เขาเชิญให้ทรงเป็นอาจารย์ร่วมสำนักด้วย ก็ไม่เอา พระองค์ยังไม่ถึงจุดหมาย ก็ไม่หยุด คิดค้นเพียงพยายามต่อไปจน

กระทั่งตรัสรู้ จึงได้ตรัสยืนยันไว้ว่า ที่พระองค์ตรัสรู้นั้น เพราะไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย

ธรรม ๒ ข้อนี้มีใช้ตรัสไว้ในพระสูตรเท่านั้น แม้ในพระอภิธรรมปิฎกท่านก็แสดงไว้เป็นมาติกาหนึ่งในหมวดทุกมาติกาด้วย ฉะนั้น ความไม่สันโดษนี้ว่าไปแล้ว สำคัญยิ่งกว่าความสันโดษอีก แต่เราแทบจะไม่พูดกันเลย เราพูดถึงแต่สันโดษและเป็นสันโดษตัวนๆ

ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง เมื่อเราสันโดษในปัจจุบัน ๔ ตลอดจนในวัตถุบำรุงบำเรอทั้งหลายแล้ว เราก็ไม่สันโดษในกุศลธรรมได้เต็มที่ มันก็รับกันพอดี ความสันโดษกับความไม่สันโดษนี้ ประสานสอดคล้องกันอย่างยิ่ง เมื่อเราสันโดษในปัจจุบัน ๔ และในวัตถุบำรุงความสุขแล้ว เราก็มีเวลา แรงงาน และความคิด เหลือเพื่อ เราก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้นไปใช้ในการไม่สันโดษในกุศลธรรม ทำให้บำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ และเจริญก้าวหน้าในกุศลธรรมได้เต็มที่

ฉะนั้น เรื่องธรรมนี้ จะต้องวิเคราะห์กันให้ชัดไปเลย ในที่นี้ยกมาเพียงเป็นตัวอย่างให้เห็นว่า ในสังคมอเมริกัน ลัทธิปัจเจกนิยม (individualism) ได้กลายมาเป็นปัญหา ซึ่งตอนนี้ฝรั่งเริ่มเห็นแล้ว ฝรั่งเริ่มเข้าใจอะไรต่ออะไรในระบบความสัมพันธ์แห่งปัจเจกต่าง ๆ มากขึ้น

เหตุหนึ่งที่ทำให้ฝรั่งสนใจในพระพุทธศาสนา คือการที่พระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ฝรั่งไปติดในระบบความคิดแบบแบ่งซอย แยกส่วน จนกระทั่งในทางวิชาการก็ออกมาเป็นความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน (specialization) พอ

มองเห็นว่าแนวความคิดนี้ติดตัน แก้ปัญหาไม่ได้ ก็หันมาสนใจระบบองค์กรวม แล้วก็มาเรียนรู้ว่าพระพุทธศาสนา มองสิ่งทั้งหลายทุกอย่างอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นการประชุมเข้าขององค์ประกอบทั้งหลายที่เป็นปัจจัยอิงอาศัย ส่งผลต่อกัน ฝรั่งเศสมาชอบหลักนี้ แล้วก็ถือว่าเข้ากับแนวความคิดใหม่ของเขาที่มองอะไรเป็นระบบ ขณะนี้ฝรั่งเศสมองอะไรแม้แต่เรื่องธุรกิจการจัดการ ก็ต้องใช้การคิดเป็นระบบ เรียกว่า systems thinking ซึ่งตอนนี้กำลังเฟื่องใหญ่

ภูมิปัญญาที่สร้างความเจริญนำต้นตาในเบื้องต้น

แต่นำสู่ความอับจนในเบื้องสุด

ขอย้อนถอยหลังไปอีก แนวความคิดของฝรั่งที่ถือว่าเป็นฐานของความเจริญของอเมริกัน ที่ขอยกมาเป็นตัวอย่างหนึ่ง ฝรั่งเศสเรียกว่า frontier mentality อเมริกันภูมิใจนัก frontier แปลว่าพรมแดน mentality แปลว่า สภาพจิต รวมกันแปลเอาความว่า สภาพจิตแบบบุกผ่าพรมแดน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกได้พัฒนามา จนทำให้ฝรั่งมีลักษณะนิสัยที่เขาชอบรับเองว่าเป็น offensive คือ เป็นพวกรุกกราน บุกผ่าพรมแดน คือ ก้าวไปข้างหน้า ไปหาสิ่งที่ยังไม่พบ แนวความคิดนี้มีมาตั้งแต่ยุโรป เป็นฐานความเจริญอย่างหนึ่งของอารยธรรมตะวันตก

สภาพจิตแบบบุกผ่าพรมแดน (frontier mentality) คือ แนวความคิดที่มองว่า ดุสิต โลกนี้ไกลออกไป ที่เรายังไปไม่ถึง มีทรัพยากรอีกมากมายที่สนองความต้องการของเราได้แต่เรายังไม่

ได้ไปใช้ จงบุกผ่ามันไป ไปข้างหน้า ไปค้นหา แล้วจะได้พบทรัพยากรที่มีมากมายอย่างไม่รู้จักหมดสิ้นนั้น แล้วเราจะได้นำมาใช้ประโยชน์ นอกจากนั้นประเทศของเราที่เจริญพัฒนาแล้ว บุกผ่าไปข้างหน้า จะได้ไปเจอมนุษย์ทั้งหลายที่ยังล้าหลัง ด้อยความเจริญ แล้วเราจะได้ไปช่วยพัฒนามนุษย์พวกนั้นให้เจริญก้าวหน้าขึ้น แนวความคิดนี้เขาถือเป็นฐานของลัทธิอาณานิคมด้วย

ด้วยความคิดนี้จึงทำให้โคลัมบัส (Columbus) ดันตันไปค้นหาไปแสวงโชค ในดินแดนไกล บุกผ่าไป จนกระทั่งไปค้นพบทวีปอเมริกา และในทำนองเดียวกันนี้ พวกลัทธิอาณานิคมก็มาล่า มาหาดินแดนทางเอเชีย

แนวความคิดซึ่งกลายเป็นลักษณะนิสัยของชาวตะวันตก ที่จะบุกผ่าพรมแดน เพื่อไปพบสิ่งที่ยังไม่พบ และได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสิ้นเหลือในธรรมชาติ และจะไปทำให้คนที่ยังป่าเถื่อนไม่พัฒนาได้เจริญตามขึ้นมาโดยเอาตัวฝรั่งเองเป็นหลักนี้ มาปรากฏเด่นที่อเมริกา คือ เมื่อพวกฝรั่งหนีภัยจากยุโรป ไปขึ้นที่อเมริกาด้วยเหตุที่ถูกบีบคั้น เช่น การหนีภัยศาสนาซึ่งเป็นเหตุปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เขาบุกผ่าไป โดยรู้อยู่ว่าที่จะไปนี้ลำบากมาก เสี่ยงภัยจะตายหรือรอดยังไม่แน่ แต่ถ้าอยู่ตายแน่ เพราะฉะนั้นเสี่ยงภัยไปดีกว่า และบางพวกพอได้ยินว่าพวกที่ไปก่อนแล้วได้ไปพบอะไรต่ออะไรก็พากันเสี่ยงโชคกันไป เช่นไปขุดทอง พอไปแล้ว ก็ไปขึ้นฝั่งที่นิวยอร์ก (New York) บ้าง ที่บอสตัน (Boston) บ้าง ได้เห็นดินแดนอเมริกาที่กว้างใหญ่ไพศาล ไม่รู้ว่าจะไปถึงไหน ยังไม่เคยบุกผ่าไปเลย เป็นสิ่งที่ทำลายต่อแนวความคิดและลักษณะนิสัยของเขา

ประเทศอเมริกาเป็นดินแดนใหม่ เป็นโลกใหม่ เป็น New World แนวความคิดนี้ทำให้พวกนี้ไม่ท้อใจ ก็คิดว่า โอโฮ! มันจะต้องมีอะไรให้เราไปพบอีกเยอะแยะ อเมริกาเป็นดินแดนที่ยังต้องบุกฝ่าไป ทั้งในแง่ของธรรมชาติที่มีทรัพยากรไม่รู้ว่ามีเท่าไร ทั้งในแง่ของสภาพสังคม ที่เป็นสังคมใหม่ ไม่ตั้งตัวด้วยกฎหมาย ระเบียบ วัฒนธรรม กติกาสังคมต่างๆ เหมือนอย่างในยุโรป ที่มีระบบสังคม และระบบการปกครองอะไรต่ออะไรตายตัวไปหมดแล้ว แก่ชียาก ส่วนอเมริกานี้ทุกอย่างจะต้องมาวางเอาใหม่ทั้งหมด เพราะฉะนั้นมันจึงท้าทายต่อความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ พวกนี้ก็บุกไปทางตะวันตก เพราะขึ้นที่ฝั่งตะวันออก แนวความคิดนี้ได้พัฒนามาจนมีความหมายว่า การสร้างความเจริญของอเมริกาได้แก่การบุกฝ่าไปตะวันตก ดังมีคติที่คนอเมริกันจำแน่ว่า Go west young man และต่อด้วยคำว่า and grow up with the country.

ท่อนแรก Go west young man แปลว่าเจ้าหนุ่ม จงมุ่งหน้าไปตะวันตก ท่านที่เกิดนานๆ แล้วคงได้ดูหนังควาบอย (cowboy) ซึ่งก็เป็นเรื่องของแนวคิดนี้แหละ ที่ทำให้เขาบุกลึกเข้าไป มุ่งหน้าไปตะวันตก ไปเรื่อย จนกระทั่งถึงแคลิฟอร์เนีย (California) แล้วก็ต่อด้วยท่อนที่สอง and grow up with the country แปลว่า แล้วจงทำบ้านนอกชอกนาให้เจริญขึ้นมาพร้อมกับตัวเจ้า อันนี้แหละคือแนวความคิดที่เป็นคติในการสร้างสรรค์ประเทศอเมริกา ที่ชนชาตินี้ภาคภูมิใจนัก และเมื่อเขาได้สร้างประเทศอเมริกาให้เจริญทั่วผืนแผ่นดินแล้ว ก็บุกฝ่าพรมแดนไปในอวกาศคือ space อีก ซึ่งก็มาจากความคิดแบบฝ่าพรมแดน (frontier) อีกเหมือนกัน เป็นอันว่า

แนวความคิดนี้ได้เป็นฐานในการสร้างสรรค์สังคมอเมริกันมาเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม หลักการอย่างหนึ่งในแนวความคิดนี้ก็คือ การถือว่าทรัพยากรในธรรมชาติมีล้นเหลือไม่รู้จักหมดสิ้น ซึ่งทำให้อเมริกากลายเป็นสังคมที่บริโภคอย่างไม้อั้น และใช้อะไรต่ออะไรอย่างไม่ปราณีเลย สังคมอเมริกันนั้นฟุ่มเฟือยมาก เขาโกนหนวดครึ่งหนึ่ง นักสถิติเคยคำนวณออกมา ต้องใช้น้ำก็เกลลอนๆ คือใช้น้ำมากเหลือเกิน เพราะฝรั่งอเมริกันเปิดก๊อกน้ำไว้ก็โกนหนวดไป แก่ไม่ปิดน้ำนั้น เปิดทิ้งไว้จนกระทั่งโกนเสร็จแล้วจึงปิดน้ำ แม้กระทั่งส้วมชักโครกที่มาจากสังคมฝรั่งก็ใช้น้ำที่ละเป็นถังเลย ที่จริงส้วมชักโครกเวลานี้ จะใช้อย่างนั้นไม่ได้แล้ว เพราะธรรมชาติแวดล้อมที่เป็นทรัพยากร มันไม่อนุญาต แต่สังคมอเมริกันได้สร้างนิสัยนี้มาจนเคยแล้ว พวกเราก็ตามเขา เพราะฉะนั้นจึงกลายเป็นตัวก่อปัญหาเวลานี้แนวคิดฝ่าพรมแดน (frontier) กลายเป็นตัวการสำคัญที่เป็นปัจจัยของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ฝรั่งเองจึงบอกว่าจะต้องเปลี่ยนแนวความคิดใหม่

ปัจจัยในการสร้างสรรค์สังคมอเมริกันอย่างหนึ่งที่พูดไปแล้ว ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ลึกและมีมายาวนานกว่านั้น คือ แนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ ซึ่งได้บอกแล้วว่า เป็นรากฐานของอารยธรรมตะวันตกทั้งหมด ที่เจริญมาโดยเฉพาะในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สองพันกว่าปีแล้วที่ตะวันตกได้ยึดถือแนวความคิดนี้มา และฝรั่งก็ภูมิใจ ถึงกับเขียนไว้ในหัวข้อประวัติศาสตร์แห่งวิทยาศาสตร์คือ history of science ในหนังสือสารานุกรมบริแทนนิกา

(Encyclopaedia Britannica) เคยไว้ว่า ในอดีตกาลนานมาแล้ว สังคมตะวันออกเจริญในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากกว่า ตะวันตก แต่ด้วยแนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ ก็ทำให้ตะวันตก เจริญล้ำหน้าตะวันออกไปได้ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะ จัดการกับโลกแห่งธรรมชาติ จุดนี้แหละที่เขาภูมิใจมาก

นักคิดของเขา ตั้งแต่โสกราตีส (Socrates) เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) จนถึงเดส์คาร์ตส์ (Descartes) แม้กระทั่ง ฟรอยด์ (Freud) ทุกคนมีความคิดแบบนี้ บางคนพูดถึงขนาดว่า เมื่อ เราพัฒนาวิทยาศาสตร์มากขึ้นต่อไป ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ จะทำให้เราเอาธรรมชาติมาอยู่ในกำมือของเรา แล้วเราก็จะสามารถ บั่นมันให้เป็นรูปร่างอะไรก็ได้ตามที่เรากำลังต้องการ ความคิดของตะวันตกมีความไฝ่ฝันถึงขนาดนี้ แต่เวลานี้ความคิดนี้ अबจนแล้ว

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาตินี้ ก็เป็นฐาน ของอารยธรรมตะวันตก และเป็นตัวเอื้อต่อแนวความคิดฝ่าพรมแดน (frontier) นั้นด้วย และยังมีแนวความคิดอีกอย่างหนึ่งที่เข้ามาประสาน ซึ่งควรจะจำไว้คือแนวความคิดที่เป็นฐานของเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมของตะวันตก

วิทยาศาสตร์เป็นความรู้ และเป็นการหาความรู้ล้วนๆ เมื่อ ได้ความรู้แล้วก็เอามาพัฒนาเทคโนโลยี เทคโนโลยีจึงอยู่บนฐาน วิทยาศาสตร์ แล้วเทคโนโลยีนี้ก็มาทำให้เกิดความเจริญทางอุตสาหกรรม โดยนำมาใช้ในการผลิตสิ่งบริโภคต่างๆ กระบวนการทาง เศรษฐกิจทั้งหลายจึงอาศัยเทคโนโลยีที่นำมาใช้พัฒนาอุตสาหกรรม ให้เจริญขึ้นมา

อุตสาหกรรมเจริญเพื่ออะไร ก็เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ คือมีจุดหมายในที่สุดเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จะได้ มั่งคั่งพร้อมพร้อมนั่นเอง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีเพื่ออะไร ก็เพื่อมนุษย์จะได้มีกินมีใช้ มีบริโภคเต็มที่ แนวความคิดนี้ก็ไปรับ กับแนวความคิดที่ว่า เมื่อมนุษย์มีกินมีใช้ มีบริโภค มีสิ่งเสพเต็มที่ บริบูรณ์มากที่สุด มนุษย์จะมีความสุขมากที่สุด มนุษย์จึงมีความมุ่ง หมายไฝ่ฝันว่า เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญ มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้ เรียบร้อยแล้ว มนุษย์จะมีความสุขสมบูรณ์ เพราะมนุษย์จะมีกิน มีใช้ มีเสพบริบูรณ์มากที่สุด

ฐานความคิดที่แฝงอยู่ในเรื่องนี้ก็คือ ความเชื่อที่ว่ามนุษย์จะ มีความสุขมากที่สุด เมื่อเสพมากที่สุด ความคิดนี้ก็มาเป็นฐานทาง ด้านเศรษฐกิจว่า เสพมากที่สุดคือสุขมากที่สุด จะเสพมากที่สุด เพื่อสุขมากที่สุดก็ต้องมีเสพให้มากที่สุด จะมีเสพได้มากที่สุดก็ด้วย อาศัยอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมจะเจริญได้ก็ต้องอาศัยเทคโนโลยี เทคโนโลยีจะพัฒนาได้ ก็ต้องอาศัยวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์เจริญ ขึ้นมา ก็ทำให้ชนชั้นธรรมชาติโดยใช้เทคโนโลยีจัดการผ่านกระบวนการ อุตสาหกรรม พอจัดการกับธรรมชาติได้ตามใจชอบเราก็มีวัตถุ มาเสพได้มากที่สุด แล้วก็สุขมากที่สุด การที่จะมีวัตถุเสพก็ด้วย อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีไปเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ ตกกลง ว่าแนวความคิดทั้งหมดนี้ก็มาประสานกันตรงที่ทำลายธรรมชาติคือ

หนึ่ง... แนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ ก็ทำลายธรรมชาติ สอง... แนวความคิดว่า เสพมากที่สุด จะสุขมากที่สุด ก็นำไปสู่การทำลายธรรมชาติ กล่าวคือ คนเราพิชิตธรรมชาติ เพื่ออะไร ก็เพื่อ

จะได้เอาธรรมชาติมาผลิตเป็นวัตถุลึงเสพบริโภค แล้วมนุษย์ก็เสพให้มากที่สุดเพื่อจะมีความสุขมากที่สุด ฉะนั้น แนวความคิดสองอย่างนี้จึงมาบรรจบกัน อารยธรรมตะวันตกก็เจริญมาด้วยความภูมิใจมากที่สุดอันนี้ที่ว่า เมื่อเราชนะธรรมชาติ เราจะมีสิ่งเสพบริโภคมากที่สุด แล้วเราก็มีความสุขมากที่สุด แต่เมื่อมาถึงเวลานี้ แนวความคิดสองอย่างนี้กลับมาเป็นภัยอันตรายแล้วจะแก้อย่างไร ปัญหานี้นำมาสู่การติดตันอีกครั้งหนึ่งซึ่งจะพูดต่อไป

ตอนนี้ขอสรุปความอีกทีหนึ่งว่า ตะวันตกเจริญมาด้วยอุตสาหกรรม ด้วยความมุ่งหมายที่จะได้พัฒนาทางเศรษฐกิจ เพื่อจะมีสิ่งเสพบริโภคให้มากที่สุด เมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมอย่างนี้ก็ทำลายธรรมชาติ ธรรมชาติแวดล้อมก็อยู่ไม่ได้ จึงมาถึงจุดตันที่ว่า ถ้าเรามีสิ่งเสพให้มากที่สุด และบริโภคมากที่สุด ธรรมชาติก็อยู่ไม่ได้ และถ้าธรรมชาติอยู่ไม่ได้ ผลเสียก็เกิดแก่เรา มนุษย์ก็จะอยู่ไม่ได้ด้วย แต่ในทางกลับกัน ถ้าเรายอมให้ธรรมชาติอยู่ดี เราก็ไม่สามารถบริโภคให้มากที่สุด และเราก็จะไม่สามารถมีความสุขมากที่สุด เมื่อเป็นอย่างนี้จะทำอย่างไร ก็เกิดปัญหาติดตัน เรียกว่า ปัญหากลืนไม่เข้าคายไม่ออก ฝรั่งเศสเรียกว่า dilemma คือ ถ้าเราพิชิตธรรมชาติ ธรรมชาติก็พินาศ ถ้าธรรมชาติพินาศ เราก็พินาศด้วย ถ้าเราจะสุขมากที่สุด ธรรมชาติก็อยู่ไม่ได้ แต่ถ้าเราจะยอมให้ธรรมชาติอยู่ได้ เราก็ไม่สามารถมีความสุขที่สุดเพราะเราไม่มีสิ่งเสพบริโภคมากที่สุด

สรุปอีกทีว่า ถ้าเราจะเสพมากที่สุด เพื่อสุขมากที่สุด ธรรมชาติก็อยู่ไม่ได้ แล้วเราก็อยู่ไม่ได้ด้วย แต่ถ้าเรายอมให้ธรรมชาติอยู่ เราก็ไม่สามารถสุขที่สุด เพราะเราไม่มีสิ่งที่จะบริโภคให้มากที่สุด ตัน

ทั้งสองทาง พูดสั้นๆ ว่า ถ้าเราจะสุขมากที่สุด ธรรมชาติก็พินาศ และเราก็พินาศด้วย แต่ถ้าเรายอมให้ธรรมชาติอยู่ เราก็ไม่สามารถมีความสุขมากที่สุด ที่ว่าเราแก้ปัญหานี้ไม่ได้ ก็เพราะมันมาจนที่ตรงนี้

เมื่ออับจนจะแก้ปัญหาวัยวิธีจำใจ ก็ยังติดตันทั้งข้างนอกข้างใน

มนุษย์จะทำอะไรในเมื่อมาเจอปัญหาอย่างนี้ ความจำเป็นทำให้เราจะต้องยอมให้ธรรมชาติอยู่ แต่เราก็ต้องฝืนใจตัวเองที่จะยอมตัวไม่สามารถจะมีความสุขมากที่สุด โดยยอมอดความสุขลงไปบ้าง เมื่อเป็นอย่างนี้ก็กลายเป็นลัทธิจำใจ คือจำใจยอมให้ธรรมชาติอยู่ หรือจำใจรักษาธรรมชาติ เพื่อให้ตัวเราอยู่ได้ และจำใจยอมอดไม่สามารถมีความสุขมากที่สุดเกิดเป็นลัทธิประนีประนอม ซึ่งเป็นเรื่องของแนวคิดตะวันตก ที่ไปสุดจบลงที่การประนีประนอม อารยธรรมของเขามาได้แค่นั้น เราต้องแยกให้ถูก

อารยธรรมตะวันตกมีจุดยุติที่การประนีประนอม อันนี้ก็เป็นอีกจุดหนึ่ง ที่ทำให้ตะวันตกหันมาสนใจตะวันออก เพราะตะวันออกมีสิ่งที่เรียกว่า harmony คือความกลมกลืนประสานสอดคล้อง ซึ่งต่างจากฝรั่งที่ไปได้แค่ compromise ที่เราแปลกันว่าการประนีประนอม

การประนีประนอม (compromise) คือการที่ทั้งสองฝ่าย ต่างก็ต้องยอมเสียบ้าง เพื่อได้บางอย่าง หรือเพื่อต่างก็ได้ด้วยกันต่างฝ่ายต่างก็ต้องยอมเสียบ้าง ที่นี้ปัจจุบันมนุษย์ก็มาถึงจุดที่ต้องประนีประนอมกับธรรมชาติ คือ เพื่อให้ธรรมชาติอยู่ได้ มนุษย์ต้องยอมอดความสุขบ้าง ส่วนธรรมชาตินั้น ก็ต้องยอมให้มนุษย์บ้าง

เมื่อประนีประนอมกันอย่างนี้ก็พอจะอยู่กันไปได้ ก็เลยเกิดเป็นจริยธรรมสภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่บนหลักการแห่งการประนีประนอมนี้

ระยะนี้สังคมตะวันตกกำลังให้ความสำคัญแก่จริยธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม ถามว่าเพราะอะไร ก็เพราะมาประสบปัญหาที่ทำให้จำใจจะต้องเอาจริยธรรมมาใช้ และจริยธรรมของตะวันตกก็เป็นจริยธรรมแบบจำใจ เรามาดูประวัติศาสตร์จริยธรรมตะวันตกกันนิดหนึ่ง

จริยธรรมตะวันตกได้ถูกวิทยาศาสตร์ทำลายสถานะโค่นลงจากบัลลังก์ไปครั้งหนึ่งแล้ว จนกระทั่งแทบจะหมดความหมาย โดยถูกวิทยาศาสตร์หาว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่เป็นเหตุเป็นผล ไม่เป็นความจริง เรื่องเป็นอย่างไร

ในยุคที่แล้วมานี้ โลกเป็นโลกที่เจริญด้วยวิทยาศาสตร์ นิยมวิทยาศาสตร์ หรือถึงกับคลั่งวิทยาศาสตร์ โดยที่วิทยาศาสตร์ได้เจริญขึ้นมาในระยะ ๒๐๐ ถึง ๓๐๐ กว่าปีนี้อย่างมาก และในช่วงเวลานั้น มนุษย์มีความภูมิใจในวิทยาศาสตร์อย่างยิ่ง จนกระทั่งวิทยาศาสตร์มีสถานะสูงสุด ด้วยเหตุผลสำคัญ ๒ ประการ คือหนึ่ง...วิทยาศาสตร์เป็นความหวังและความฝันอันสูงสุดของมนุษยชาติว่าจะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขสมบูรณ์ สอง...วิทยาศาสตร์ได้ก้าวเข้ามาเป็นมาตรฐานสำหรับวัดความจริงทุกสิ่งทุกอย่าง อะไรไม่เป็นวิทยาศาสตร์ใช้ไม่ได้ แม้แต่เดี๋ยวนี้ ในสังคมไทยคนก็ยังคิดอย่างนี้มาก แต่เวลานี้ ในสังคมตะวันตก วิทยาศาสตร์กำลังจะหมดฐานะเป็นมาตรฐานวัดความจริง คือวัดได้บางส่วน ไม่ถึงที่สุด

ศตวรรษที่ ๑๙ ของตะวันตก เขาเรียกว่าเป็นยุคแห่ง scientism

แปลว่า ลัทธินิยมวิทยาศาสตร์ คือเป็นสมัยของการนิยมวิทยาศาสตร์ ถ้าใช้คำแรงก็เรียกว่ายุคคลั่งวิทยาศาสตร์ คนตื่นวิทยาศาสตร์เหลือเกิน จนกระทั่งวิชาการทั้งหลาย ต้องพยายามปรับตัวให้เป็นวิทยาศาสตร์กันไปทั่ว หมายความว่า วิชาการที่เคยเจริญมาในสมัยก่อน พอวิทยาศาสตร์เกิดขึ้น พวกนั้นด้อย เลยต้องพยายามทำตัวให้เป็นวิทยาศาสตร์ อย่างวิชาการเมืองปกครอง มีมาตั้งแต่สมัยโสกราตีส เพลโต อริสโตเติล แต่พอมาถึงยุควิทยาศาสตร์เจริญ เขาไม่ยอมรับวิชาเหล่านี้ว่าเป็นศาสตร์ วิชารัฐศาสตร์ฟังมาเป็นสังคมศาสตร์ เมื่อวิทยาศาสตร์เกิดแล้ว เพราะฉะนั้นสังคมศาสตร์จึงเพิ่งเกิดหลังวิทยาศาสตร์เมื่อ ๒๐๐ ปีมานี้ ทั้งๆ ที่ตัววิชาเดิมนั้นเกิดมาก่อนวิทยาศาสตร์เป็นพันปี

ในการพยายามทำตัวให้เป็นวิทยาศาสตร์ วิชาการต่างๆ ต้องใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ (scientific method) มาศึกษา เช่นศึกษาสังคมด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์จึงเป็นสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ก็ต้องใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ แล้วก็ภูมิใจนักหนาว่าฉันเป็นวิทยาศาสตร์ ปลอดจากเรื่องคุณค่า (value-free) ที่เป็นเรื่องของจิตใจคิดหมายเอาเอง ไม่เป็นจริง แม้แต่จิตวิทยา ซึ่งเป็นวิชาทางจิตใจแท้ๆ ยังต้องปรับตัวให้เป็นวิทยาศาสตร์ด้วย โดยใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ รวมความว่าในยุคที่แล้วมานี้ โลกคลั่งวิทยาศาสตร์มาก โดยฝันว่ามนุษย์จะอุดมสมบูรณ์พูนสุขด้วยวิทยาศาสตร์ และใช้วิทยาศาสตร์เป็นมาตรฐานวัดความจริง วิชาการใดไม่เป็นวิทยาศาสตร์ วิชาการนั้นก็ด้อย จึงมีวิชาการต่างๆ ที่กลายเป็นสังคมศาสตร์ขึ้นมาด้วยการพยายามทำตัวให้เป็นวิทยาศาสตร์

ที่นี้หันมาดูจริยธรรมบ้าง จริยธรรมในที่นี้คือ ethics ซึ่งหมายถึงคำสอนหรือหลักปฏิบัติในทางความประพฤติ หรือพฤติกรรมของมนุษย์ แต่เดิมนั้นจริยธรรมของตะวันตก เป็นจริยธรรมแบบเทวบัญชา คือเป็นคำสั่งของพระผู้เป็นเจ้า (เช่นเป็น commandment) พระผู้เป็นเจ้าสั่งมาทุกอย่างว่าต้องเว้นหรือต้องทำอย่างนี้ๆ ถ้าเธอฝ่าฝืน ฉันจะลงโทษ ถ้าเธอทำตาม ฉันจะให้รางวัล เรียกว่าเป็นระบบลงโทษและให้รางวัล เมื่อวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นมาแล้ว ก็บอกว่าไม่จริงหรอก มีที่ไหน พระผู้เป็นเจ้ามาสั่ง มาบัญชา ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่เป็นเหตุผล จริยธรรมก็หมดความหมายไปเลย

จากนั้นวิทยาศาสตร์ก็ทำให้คนมองจริยธรรมในความหมายใหม่ ว่า จริยธรรมเป็นเพียงบัญญัติของสังคมมนุษย์เท่านั้นเอง คือเป็นเรื่องที่มนุษย์ตกลงกัน จะว่าอย่างไรก็ได้แล้วแต่ยอมรับกัน สิ่งนี้สังคมนี้ว่าดี แต่สังคมนั้นว่าไม่ดี สิ่งนี้สังคมนั้นว่าไม่ดี สังคมนี้ว่าดี เป็นเรื่องที่มนุษย์ตั้งต่างหรือสมมุติกันขึ้นทั้งนั้น เพราะฉะนั้น จริยธรรมจึงไม่ใช่ของจริง ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ จากนั้นจริยธรรมก็หมดความหมาย เพราะไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ก็ด้อยฐานะลงไป ไม่ว่าจะเป็นเทวบัญชาก็ตาม หรือมาเป็นสิ่งที่มนุษย์สมมุติบัญญัติขึ้นก็ตาม ก็คือไม่เป็นวิทยาศาสตร์ จึงไม่มีฐานะสำคัญอะไรอีก ฉะนั้น จริยธรรมก็หลงเหลืออยู่ในปรัชญาและศาสนาต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่เขาไม่ให้ความสำคัญเท่าไรนัก

เวลาผ่านมาจนกระทั่งถึงยุคหลังนี้ มนุษย์ในสังคมตะวันตกได้ประสบปัญหาทางด้านจิตใจ และทางด้านสังคม แล้วก็มองเห็นว่าความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ไม่สามารถแก้ปัญหาลำบากนี้ได้

มนุษย์เริ่มสำนึกได้ว่า ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถแก้ปัญหาของมนุษยชาติได้ ไม่สามารถสร้างสรรค์ให้สำเร็จความฝันในความอุดมสมบูรณ์พูนสุขของโลกมนุษย์ แต่บางทีกลับทำให้เกิดปัญหามากมายหลายอย่างที่ไม่เคยเกิดมีด้วย ตอนนี้นักคิดหัวทักกับวิทยาศาสตร์ ปัญหาทางสังคมก็แก้ไม่ได้ ปัญหาทางจิตใจก็แก้ไม่ได้

เลิกเอียงสุดข้างนอก ระวังจะมาเอียงสุดข้างใน

ยิ่งกว่านั้น ในด้านภูมิปัญญาที่ว่า เป็นมาตรฐานวัดความจริง ก็ชักไม่เป็นจริงอีกแล้ว แนวความคิดแยกส่วน (reductionism) ก็มาจากวิทยาศาสตร์ การถือความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน (specialization) ทางวิชาการ ก็มาจากการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ แนวความคิดแบบนี้ ไม่ทำให้แก้ปัญหาของมนุษย์ได้ ไปๆ มาๆ นักวิทยาศาสตร์ชั้นนำก็บอกว่า วิทยาศาสตร์ไม่สามารถนำมนุษย์เข้าถึงความจริงได้ นักวิทยาศาสตร์ชั้นนำในยุคควอนตัม (quantum) หรือยุคทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์ (Einstein's theories of relativity) ได้พัฒนาความคิดกันมาถึงยุคนี้ที่เรียกว่า new physics

พวกนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ โดยเฉพาะนักฟิสิกส์รุ่นใหม่ ซึ่งเป็นผู้นำในวงการวิทยาศาสตร์ บอกว่าวิทยาศาสตร์ไม่สามารถนำมนุษย์เข้าถึงความจริงได้ จะเข้าถึงได้ก็เพียงเงาของความจริงเท่านั้น ในที่สุดวิทยาศาสตร์ก็บอกว่า การหาความจริงทางวิทยาศาสตร์ที่ว่าเป็นการหาความจริงแบบปวิสัย (objective) ไม่ขึ้นต่อสภาพจิตใจของมนุษย์ ไม่ขึ้นต่อการแปลความตีความหมายของคนนั้น ที่แท้ก็

ไม่จริง เพราะการที่จะมองสิ่งต่างๆ จนเกิดเป็นความรู้ขึ้นนั้น สิ่งที่ถูกรู้นั้นถูกมนุษย์ตีความหมายโดยไม่รู้ตัว เพราะมันผ่านกระบวนการของจิตใจมนุษย์ทั้งนั้น เลยกกลายเป็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดขึ้นนั้น ไม่เป็นปรวิสัย (objective) จริง ไม่พ้นจากความเป็นอัตวิสัย (subjective) วิทยาศาสตร์ที่ภูมิใจกันมาตั้งเป็นร้อยๆ ปีว่าเป็นปรวิสัย (objective) มาถูกนักวิทยาศาสตร์รุ่นหลังๆ บอกว่าไม่ใช่ ทำให้มองเห็นต่อไปอีกว่ามนุษย์จะเข้าถึงความจริงโดยสมบูรณ์ไม่ได้ถ้าไม่เข้าใจเรื่องจิตด้วย ตอนนี้จึงมาถึงยุคที่นักวิทยาศาสตร์ก็เกิดการแตกแยกกันหรือสับสน บางพวกก็มาถึงจุดที่หันมาศึกษาเรื่องจิตใจ

มองดูแง่หนึ่งก็เป็นการสวนทางกันและน่าขำ ในยุคที่ผ่านมาพวกนักจิตวิทยาได้พยายามไปเป็นวิทยาศาสตร์ ถึงขนาดที่ยุคหนึ่งบอกว่า จิตใจนี้ไม่รู้จะดูได้อย่างไร มองไม่รู้ ก็เลยเอาจิตวิทยาเป็นศาสตร์แห่งพฤติกรรมไปเลย จิตวิทยาตามตัวอักษร แปลว่าวิชาว่าด้วยจิตใจ แต่ไปๆ มาๆ เรื่องจิตทำไมกลายเป็นเรื่องพฤติกรรมไป นี่คือจิตวิทยาสมัยใหม่แต่ตอนนี้ที่น่าแปลกก็คือ นักวิทยาศาสตร์ใหม่ฝ่ายฟิสิกส์ที่เป็นฝ่ายรูปธรรมเอง กลับมาสนใจศึกษาเรื่องจิต ขณะที่นักจิตวิทยาหันไปศึกษาเรื่องรูปธรรม

ตอนนี้ นักวิทยาศาสตร์ถามกันว่า จิต (consciousness) คืออะไร จิตใจ (mind) คืออะไร คอมพิวเตอร์ (computer) มีจิตใจ (mind) ได้หรือไม่ มีการพิมพ์หนังสือออกมาเป็นเล่มๆ เพียงเพื่อหาคำตอบว่าคอมพิวเตอร์นี้ ต่อไปจะพัฒนาให้มีจิตได้หรือไม่ เพราะตอนนี้คอมพิวเตอร์รุ่นใหม่พัฒนาก้าวหน้าไปมากถึงกับมี artificial intelli-

gence ที่เรียกว่า ปัญญาประดิษฐ์ สามารถคิดเหตุผลเอง จนกระทั่งต่อไปอาจจะเป็นคู่แข่งกับมนุษย์ก็ได้ แต่มันจะมีจิตได้หรือไม่ หรือนักวิทยาศาสตร์บางคนหันมาศึกษาเรื่องนี้และพยายามทำวิจัยบางทีก็เขียนหนังสือเป็นเล่มโตๆ เพื่อตอบเรื่องนี้ แล้วก็มีการหาหาคำตอบเรื่องจิตใจ (consciousness หรือ mind) ซึ่งขณะนี้กลายเป็นปัญหาของวิทยาศาสตร์ เพราะเขามองว่า วิทยาศาสตร์จะเข้าถึงความจริงแท้ของธรรมชาติไม่ได้ ถ้าไม่ศึกษาเรื่องจิตใจ เพราะในที่สุดแล้ว จิตใจเป็นผู้ที่ศึกษาวัตถุหรือรูปธรรม ถ้าไม่รู้ตัวผู้ศึกษาแล้วจะไปเข้าใจสิ่งที่ถูกศึกษาได้อย่างไร

ไปๆ มาๆ ก็ไปไม่ไกล วิทยาศาสตร์ก็ย้อนกลับมาที่จุดตั้งต้นอีก เพราะฉะนั้น ยุคนี้จึงเป็นยุคที่เขาเรียกว่า “จุดหักเห” (turning point) มีหนังสือบางเล่มที่ขายดิบขายดี (bestseller) เช่น Turning Point ของนายฟริตจอฟ คาปรา (Fritjof Capra) ซึ่งเคยขายดีมากในยุคหนึ่ง นับว่าเป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อ ที่จะมีการหักเหของอารยธรรมมนุษย์ มีการสนใจและเปลี่ยนแปลงแปลกใหม่ เช่น ตะวันตกหันมาสนใจตะวันออก วิทยาศาสตร์เสื่อมฐานะลงไปจากการเป็นมาตรฐานวัดความจริง นักวิทยาศาสตร์หันมาศึกษาเรื่องจิตดังนี้ เป็นต้น

เวลานี้ โลกตะวันตกหันมาสนใจเรื่องทางด้านจิตใจ และแสวงหาภูมิปัญญาใหม่กันมาก เป็นเรื่องหนึ่งที่เราจะต้องติดตามและรู้เท่าทัน เมื่อเราไปทำงานในสังคมตะวันตก ขณะที่ฝรั่งกำลังมีแนวโน้มอย่างนี้ จะต้องเข้าใจด้วยถึงปกติวิสัยอย่างหนึ่งที่ว่า มนุษย์นั้นมีความโน้มเอียงในทางดีกลับตรงกันข้าม คือ เมื่อเอียงไปสู่

ข้างหนึ่งแล้วก็มักจะกลับเอียงไปสุดทางอีกข้างหนึ่ง เพราะฉะนั้นเวลาไปอเมริกาได้เห็นพวกฝรั่งมาสนใจเรื่องจิตใจหรือเรื่องนามธรรมมาก จึงไม่ใช่เรื่องที่เราจะต้องไปภูมิใจอะไรมาก คนของเราบางที่ไปดีใจภูมิใจ แล้วก็ไปหลงตาม และไปสนองแนวโน้มของเขา ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ จึงต้องมีสติระวังไว้ ฝรั่งเขากำลังจะไปเอียงสุดอีกข้างหนึ่งที่ตรงข้ามกับสภาพเดิมของเขา

เมื่อตะวันตกค้นหาทางออกใหม่ ตะวันออกจะไปช่วยได้จริงหรือ

ในสมัยโบราณก็มีมาแล้ว มนุษย์เป็นอย่างนี้มาเรื่อย สมัยหนึ่งมีความโน้มเอียงสุดโต่งทางวัตถุ แล้วอีกสมัยหนึ่งก็มาสุดโต่งทางจิต สังคมอเมริกันก็มีปรากฏการณ์แสดงสภาพอย่างนี้นานมาแล้วเหมือนกัน ตั้งแต่เกิดพวกฮิปปี้ (hippies) ในช่วงทศวรรษ 1960s (พ.ศ. ๒๕๐๐ เศษ) ฮิปปี้ี้เกิดจากสังคมอเมริกันที่หลงเพลินพัฒนาวัตถุอย่างมาก เหมือนอย่างสังคมไทยเราขณะนี้ คนอเมริกันก็ไผ่ผ่นในวิทยาศาสตร์และการพัฒนาวัตถุว่า ความเจริญพร้อมทางวัตถุจะทำให้เขามีชีวิตที่สุขสมบูรณ์ แต่พอมาถึงอีกยุคหนึ่งเมื่อมีความเจริญพร้อมพอสมควร ในระยะ ค.ศ. 1960s ฝรั่งมาถึงยุคดปุ่นแล้ว เขาเริ่มเห็นว่า ถึงจะพัฒนาไปอีกเท่าไร ดีกว่านี้เท่าไร ก็เห็นชัดว่ามนุษย์จะไม่มีความสุขที่แท้จริง จิตใจก็ไม่ดี สังคมก็เสื่อมโทรม ปัญหาหลักๆ ของมนุษย์ก็แก้ไม่ได้ มนุษย์เริ่มผิดหวัง ก็ทำให้เกิดสภาพที่เป็นปฏิกิริยาของคนรุ่นใหม่ ต่อสังคมอเมริกัน เกิดมีคนเรียกว่า บุปผาชน คือพวกฮิปปี้ขึ้นมา

พวกฮิปปี้เห็นว่า พ่อแม่ของเรานี้ไม่ได้เรื่อง ต้องขยันหมั่นเพียรทำงานกันไม่ลืมหูลืมตาเพียงเพื่อจะสร้างวัตถุสิ่งของมาเสพให้มีความสุข มีโทรทัศน์ วิทยุ ตู้เย็น พัดลม ฯลฯ แต่ก็ไม่เห็นมีความสุขจริงเลย แล้วยังต้องอยู่ในกรอบของสังคม มีวัฒนธรรมที่บีบบังคับตัวเอง ไม่เห็นจะมีความสุขเลย การที่เราต้องแต่งชุดสากล แต่งตัวอย่างเป็นระเบียบ ต้องรีดเสื้อผ้าอย่างดี มานั่งในห้องแอร์ทำงานทำการหรือวางท่ากันเคร่งเครียดนี้ จะดีอะไร เราไม่ต้องแต่งตัวเลย ไม่ต้องอาบน้ำ ไม่ต้องหวีผม ไม่ต้องรีดเสื้อผ้า นุ่งห่มอะไรก็ได้ ปลอยตัวตามสบาย นอนกลางดิน กินกลางทราย อยากทำอะไรก็ทำ ไม่อยากทำอะไรก็ไม่ทำ จะแก้ผ้าก็ได้ จะมีความสุขมากกว่า พวกนี้ก็เลยปฏิเสธสังคม ออกไปเป็นฮิปปี้ คราวนี้ไม่เอาเรื่องอะไรทั้งนั้น ปฏิเสธทุกอย่าง มองเห็นว่า คนรุ่นพ่อแม่ เป็นพวกหัวเก่า คนรุ่นใหม่เจริญทันสมัยต้องทิ้งสังคมไปเลย ไปหาความสุขตามสบาย ไม่ต้องมีกฎเกณฑ์ของสังคมบีบบังคับ อยากจะสืบพันธุ์ก็สืบพันธุ์ อยากจะนอนที่ไหนก็นอน เสื้อผ้า แต่งก็ได้ ไม่แต่งก็ได้ แล้วก็ท่องเที่ยวเร่ร่อนไป มั่วสุมกันเป็นแห่งๆ พาลัทธิของตัวเผยแพร่มายังถึงทางตะวันออก มาในอินเดีย มาในเนปาล มาสร้างนิคมฮิปปี้กันขึ้น เป็นที่น่าเกลียดสำหรับคนตะวันออก

ต่อมาอีกระยะหนึ่งสังคมฝรั่งก็ค่อยๆ ปรับตัวดีขึ้น แต่ก็ยังมีความโน้มเอียงทางด้านจิตใจมาก มีความสนใจในการแก้ปัญหาทางจิตใจ ชอบเรื่องสมาธิ เช่น นิกายเซ็นที่สอนเน้นในเรื่องสมาธิ ฝรั่งก็ชอบมาก เซ็นขึ้นมากจนกลายเป็นแฟชั่น แล้วต่อมาโยคะเข้าไปโยคะก็เฟื่องเหมือนกัน ต่อมาทิเบตแตก พวกลามะเข้าไปเป็น

อาจารย์สอนธรรมะ เรียกว่ารินโปเซ ก็สอนเน้นเรื่องสมาธิ พุทธศาสนาแบบทิเบตก็เฟื่องขึ้นไปแข่งกับเซ็น ตอนนี ทางอเมริกา การฝึกปฏิบัติแบบทิเบตขึ้นมาก เขาเคยอ้างว่า ศูนย์และสำนักของเขาได้มีจำนวนเพิ่มมาจนกระทั่ง บัดนี้ กลายเป็นคู่แข่งกับเซ็น ฝรั่งเศสก็มาสนใจ จนกระทั่งมีการตั้งเป็นสถาบันการศึกษา เช่นตัวอย่างหนึ่งคือ สถาบันนาโรปา (Naropa Institute) ที่เมืองโบลเดอร์ (Boulder) รัฐโคโลราโด (Colorado)

สถาบัน Naropa นี่สอนเรื่องของสมาธิ จิตวิทยา แนวความคิดแบบองค์รวม (holism) ตลอดจนเรื่องของการรักษาโรคตามแนวความคิดแบบองค์รวม มีฝรั่งไปศึกษาพอสมควร เขาเปิดเป็นหลักสูตร แต่ก่อนให้ปริญญาตรี ต่อมา มีปริญญาโท (เวลานี้ ทั้งผู้บริหารและอาจารย์ในสถาบันนาโรปา เป็นฝรั่งแทบทั้งหมดแล้ว) กรณีนี้ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าตะวันตกได้หันมาสนใจการศึกษาความคิดและวิชาการของตะวันออก พวกทิเบตนี้ก็เก่ง มีการตั้งสำนักพิมพ์ เช่นสำนักพิมพ์ Shambhala ซึ่งมีกิจการเจริญก้าวหน้าจนต่อมาตั้งงานส่วนหนึ่งเป็นสำนักพิมพ์ New Science Library ผลิตหนังสือดีๆ ออกมาขาย เขาต้องประสบความสำเร็จพอสมควรจึงไปได้ หนังสือของเขาทำอย่างดี อีกสำนักพิมพ์หนึ่งซึ่งก็ประสบความสำเร็จมากเหมือนกัน คือ Wisdom Publications อันนี้ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่เราคควรจะติดตาม

ส่วนทางฝ่ายเถรวาทนั้นนับว่าล่าหลังมาก ตามไม่ติดเลย เมื่อเทียบกับฝ่ายมหายาน ตั้งแต่เซ็นเฟื่อง เราก็อ้าหลัง ตามไม่ทัน เมื่อทิเบตมาอีก เรายิ่งไม่ทันเขาเลย ทีนี้ มีข้อสังเกตว่า ทางฝ่าย

มหายานนั้น คนมหายานจากตะวันออก ที่เป็นชาวเอเชียเอง เป็นผู้นำเข้าไปตะวันตก เช่นอย่างของเซ็น ซูซูกิ (D.T. Suzuki) ซึ่งเป็นอาจารย์เซ็นผู้มีชื่อเสียงมาก ได้ไปสอนข้อปฏิบัติสมาธิ (meditation) แบบเซ็นในอเมริกา แต่เถรวาทนี้ ฝรั่งเศสเอาไป ขอให้สังเกตดู ฝรั่งเศสเข้ามาศึกษาในประเทศศรีลังกาบ้าง มาประเทศพม่าบ้าง มาประเทศไทยบ้าง แล้วเขาเอากลับไปสอน พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่เข้าไปในตะวันตก โดยเฉพาะอเมริกา จึงแทบไม่เป็นผลงานของคนเอเชียเลย

จริงอยู่ พระลังกาก็มีไปบ้าง แต่ไม่มาก ฝรั่งเศสเข้ามาและมีบทบาทด้านนี้มากกว่า ฝรั่งเศสบางคนมาเป็นพระผู้ใหญ่ในศรีลังกาก็มี หลายท่านคงได้ยินชื่อ ท่านญาณติโลกะ (Nyanatiloka) ในหลักสูตรพุทธศาสน์บัณฑิต เคยใช้หนังสือ The Word of the Buddha ในชั้นปีที่ ๒ (ได้ทราบว่าเป็นปัจจุบันก็ยังใช้อยู่) หนังสือเล่มนี้ก็เป็นผลงานของท่านญาณติโลกะ ซึ่งเป็นชาวเยอรมัน ต่อมาก็มีท่านญาณโปนิกะ (Nyanaponika) ซึ่งเป็นลูกศิษย์ใหญ่ที่สำคัญของท่านญาณติโลกะ แต่งตำราเยอะ ก็เป็นชาวเยอรมัน แล้วก็มีพระญาณโมลี (Nyanamoli) มาอยู่ในศรีลังกา ก็เป็นพระอังกฤษ ได้แปลหนังสือ คัมภีร์ ทั้งพระไตรปิฎก และอรรถกถาเป็นต้นมากมาย เช่นแปลวิสุทธิมรรคเป็นภาษาอังกฤษ ทำให้มีตำราพระพุทธศาสนาออกมา มาก แม้แต่สำนักพิมพ์หนังสือพระพุทธศาสนาที่สำคัญของศรีลังกา คือ Wheel Publications เวลานี้ก็มีพระฝรั่งเป็นผู้ดำเนินงาน ในพม่าก็มีฝรั่งที่ไปศึกษาในสำนักกรรมฐาน ฝึกปฏิบัติวิปัสสนาแล้วนำไปสอน

แม้แต่ที่เมืองไทยเราก็มีชาวตะวันตกเข้ามาเรียนแล้วเอาไปสอนในประเทศของเขาเอง เช่น นายโจเซฟ โกลด์สไตน์ (Joseph Goldstein) และ นายแจ๊ค คอร์นฟีลด์ (Jack Kornfield) เป็นต้น สองท่านนี้เคยมาเมืองไทยแล้วบวชในสำนักหลวงพ่อบุชา หลังจากศึกษาปฏิบัติแล้วก็กลับไปอเมริกา แล้วก็ไปสีก ไปตั้งสำนักกรรมฐาน มีสำนักวิปัสสนาที่เมืองบาร์รี (Barre) ในรัฐแมสซาชูเซตส์ (Massachusetts) เรียกว่า Insight Meditation Society (สมาคมวิปัสสนา) ผมเคยไปเยี่ยม เมื่อปี ๒๕๒๔ มีการรับคนเข้าปฏิบัติเป็นช่วงฝึก (course) ช่วงหนึ่งประมาณ ๑๕ วัน ตอนที่ผมไปนั้น มีสัก ๗๕-๘๐ คน เป็นคนหนุ่มๆ สาวๆ ชาวอเมริกันทั้งนั้น แสดงว่า เขาก้าวหน้าไปพอสมควร ไม่ทราบว่าเป็นแจ๊ค คอร์นฟีลด์ ตอนที่มาอยู่ที่แคลิฟอร์เนียหรือเปล่า ผมไม่ได้ติดตาม แต่เขาเคยไปสอนที่สถาบันนาโรปา (Naropa Institute) ที่โคโลราโด ด้วย นั่นก็เป็นเรื่องของฝรั่งแต่มีข้อสังเกตว่าท่านเหล่านี้มาบวชเป็นพระกลับไปแล้วก็สึก เป็นอาจารย์สอนในเทศกฤหสัท

ครั้นต่อมาตอนหลังนี้ ที่สำนักอาจารย์ชา ท่านส่งไปเป็นพระเลย เริ่มที่อังกฤษ ท่านสุเมโธไปตั้งวัดจิตตวิเวก (Cittaviveka) ที่ 'ชิตเธอร์สท์ (Chithurst) ต่อมาก็ได้ขยายไปในแผ่นดินใหญ่ของยุโรป ที่อังกฤษมี ๔ สาขา หรือจะเพิ่มเป็น ๕ แล้วก็ไม่ทราบ แล้วก็ขยายไปที่สวิตเซอร์แลนด์ก็มี ที่อิตาลีก็มี ส่วนที่อเมริกา กำลังเข้าไป มีที่ดินแล้วเห็นเมืองซานฟรานซิสโก (San Francisco) ขึ้นไป จะสร้างในไม่ช้านี้ อย่างนี้ก็พอจะเรียกได้ว่าเป็นพระสงฆ์จากเมืองไทยเข้าไป แต่ก็เป็นพระฝรั่งนั่นแหละไป

ขอย้อนกลับมาเรื่องที่ว่า ฝรั่งเศสที่สุด ก็อย่างที่พูดแล้วว่า เขาสนใจเรื่องจิตใจ ชอบสมาธิ ที่นี้บางพวกก็ไปไกล จนกระทั่งไปสนใจเรื่องลึกลับ เรื่องไสยศาสตร์ เรื่องของโหราศาสตร์ เวลานี้ถ้าไปอเมริกาจะเห็นหนังสือโหราศาสตร์เยอะ แต่เขาก็เถียงกันเองคือ มีทั้งพวกเชื่อและพวกไม่เชื่อ ทำให้เราเห็นถึงความสับสนหรืออะไรระส่ายของสังคมของเขาได้ในแง่หนึ่ง และเพราะความเอียงสุดทางจิตก็ไปสนใจเรื่องลึกลับ จนกระทั่งถึงเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และการสนองความต้องการทางจิตใจที่เราอาจจะแปลกใจว่า พวกนี้เป็นปกติดีหรือเปล่า มีลัทธิอะไรต่ออะไรแปลกๆ ใหม่ๆ เกิดขึ้นในอเมริกามากในระยะเวลาที่ผ่านมา จนถึงขณะนี้ ซึ่งเขาเรียกว่าเป็น New Age

ในยุคสมัยใหม่นี้ มีศาสนาใหม่ๆ เกิดขึ้น เป็น new religions เยอะ ศาสนาใหม่ที่เกิดในอเมริกาเหล่านี้ มีทั้งศาสนาที่แตกแยกจากศาสนาของตนเอง มีทั้งการพัฒนาตัวเองขึ้นเป็นศาสนาตะวันตก ในรูปแบบใหม่ๆ ของศาสนาตะวันออกที่เข้าไป มีทั้งพวกตะวันออกที่เข้าไปเองแล้วตั้งสำนักเป็นศาสนาใหม่ มีการปะปนผสมผสาน เช่น อย่างพวกสำนักของคาทอลิก ก็นำเอาวิธีปฏิบัติกรรมฐานของพระพุทธศาสนาไปใช้ บางสำนักมีกิจวัตรประจำวัน ที่รวมเอาการเจริญสมาธิ (meditation) ใส่ไว้ด้วย

มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นในระดับปริญญาสูงๆ ถึงปริญญาเอก แม้ในระดับปริญญาตรีก็มีมากขึ้น โดยจัดเป็นวิชาเลือกเดี๋ยวนี้อัดกันทั่วไป แล้วก็ฝรั่งเข้ามาศึกษาหลายแบบ บางพวกมาศึกษาเพื่อรู้ความจริง ด้วยความสนใจจริงๆ เพราะเห็นประโยชน์แล้ว

อยากจะศึกษายังๆ ขึ้นไป บางพวกก็ศึกษาอย่างเป็นแพะชั้น คือเห็น ว่า ผู้คนเขาสนใจ ก็สนใจบ้าง บางพวกก็ศึกษาเพื่อให้รู้ว่า สังคม ของเขาเป็นอะไร ทำไมจึงมาสนใจสิ่งเหล่านี้ และสิ่งที่กำลังสนใจ ใหม่เป็นอย่างไร บางพวกก็มาศึกษาเพื่อจะเอาไปใช้ในพวกของเขา เช่น ชาวคริสต์ ที่เข้ามาศึกษา เพื่อจะได้เอาแบบแผนวิธีการของเรา ไปใช้ ฉะนั้น เราจึงควรจะรู้ว่าเขาศึกษาไปทำไม

เป็นอันว่า เวลานี้ฝรั่งมาศึกษาเรื่องพุทธศาสนามากขึ้น แต่ จุดที่ต้องการซึ่งเป็นข้อสังเกตก็คือ การมีแนวโน้มที่จะเป็นลัทธิเอียงสุด ซึ่งต้องระวังให้มาก คนจะไปเพลินสนองความต้องการทางด้านจิตใจแล้วลุ่มหลงหมกมุ่นจนเกินไป กลายเป็นลัทธิลึกลับ และศาสนา ใหม่ๆ แปลกๆ บางพวกเดินไปถึงกับมีการฆ่าตัวตายหมู่ ซึ่ง ไม่น่าจะเป็นไปได้ ก็ได้มีขึ้นแล้ว อย่างลัทธิแปลกประหลาดของนาย จิม โจนส์ (Jim Jones ผู้นำสำนัก People's Temple Church) ใน อเมริกาตอนหนึ่งพากันไปที่สำนักในป่าที่โจนสทาวน์ ประเทศไกอานา (Guyana) อเมริกาใต้ แล้วจิมโจนส์ก็ให้พวกศิษย์ดื่มยาพิษ กลายเป็นการฆ่าตัวตายครั้งใหญ่เกือบพันคน (๙๑๓ คน)

เรื่องที่ว่านั้น แม้จะนานมาแล้ว ตั้งแต่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ (๑๙๗๘) แต่ก็เป็นตัวอย่างแสดงแนวโน้มของจิตใจและสังคม ดังที่ ต่อมาก็มีเกิดขึ้นอีกเป็นระยะๆ อย่างที่เท็กซัส ปีที่แล้วนี้เอง ไกล์ เมืองเวโก (Waco) ก็เกิดปัญหาที่สำนักลัทธิบรานซ์เดวิดียน (Branch Davidian cult) ของเดวิด โกรเช (David Koresh) ซึ่งเรียกตัวเอง ว่าพระเยซูคริสต์ และอ้างว่าตนแปลคัมภีร์ตอนหนึ่งว่าด้วยคำเตือน เกี่ยวกับวันสิ้นโลก ตำรวจจะเข้าค้นอาวุธจึงล้อมอยู่ ๕๑ วัน ใน

ที่สุดตำรวจสวบแก๊สน้ำตาเข้าไปในอาคาร โกรเชสั่งเผาสำนักของตน และทำการฆ่าตัวตายหมู่อย่างน้อย ๗๔ คน เมื่อวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๓๖ (๑๙๙๓)

เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๓๗ (๑๙๙๔) ที่สวีตเซอร์แลนด์ ลัทธิหนึ่ง เจ้าสำนักชื่อ Luc Jouret ก็มีการฆ่าตัวตายและฆ่ากันตาย หมู่ เจ้าสำนักที่พบศพครั้งแรก ๔๘ ศพ ต่อมาพบว่าตายในคานาดา อีก ๒ ศพ รวม เป็น ๕๐ ศพ ส่วนที่ญี่ปุ่นตอนนี้ก็มีลัทธิศาสนาใหม่ ซึ่งเป็นที่สงสัยว่า ได้เอาแก๊สพิษไปปล่อยตามสถานีรถไฟ เป็นต้น ฆ่าคนโดยมีความคิดว่าจะถึงวันสิ้นโลกแล้ว รีบตายกันเสียก่อน เดียวไปถึงวันสิ้นโลกแล้วจะลำบาก อะไรต่างๆ เหล่านี้ แสดงถึงความวิปริตผันผวนทางจิตใจที่มีมาก

สภาพจิตของฝรั่งเวลานี้เราจะต้องเข้าใจเท่าทันว่า ตกอยู่ใน สภาพที่ไม่มั่นคง เนื่องจากเขาขาดความมั่นใจในสังคมของตนเอง นอกจากผิดหวังจากความจริงที่สร้างสรรค์มาแล้ว สังคมของเขา ก็มีความเสื่อมลงไปในหลายๆ ด้าน รวมทั้งการสูญเสียความเป็นผู้นำและความยิ่งใหญ่ในเวทีโลก อารยธรรมก็เสื่อมลง ชักจะหมด ความหวัง พร้อมกันนั้นสภาพจิตใจก็เคັวงคว้าง ขาดสิ่งยึดเหนี่ยว ในท่ามกลางสภาพเช่นนี้ ตัวเราเองจะต้องมั่นใจในหลักการของตน และจะต้องมีความชัดเจน มิฉะนั้น จะไปพลอยสนองตอบตามเขา ไปด้วยแล้วก็อาจจะผิดพลาดไปได้ เช่นอาจจะชักนำเขาไปในทางที่ เหลวไหลก็ได้ หรือบางทีกลับไปหาผลประโยชน์จากฝรั่งที่เขากำลัง คลั่งไคล้ ก็ผิดเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ปัจจุบันนี้จึงเป็นยุคที่จะต้อง นำเอาหลักปฏิบัติมาปฏิบัติ มาแสดงให้เห็นชัดเจน เราเองจะต้องมีความมั่นใจ

ใจและชัดเจนในมัชฌิมาปฏิปทาของตน

เมื่อไปแล้ว เราทำงานเป็นพระธรรมทูต มีบทบาทอย่างทีกล่าวมาทั้งสามประการ ในด้านหนึ่ง เราอาจจะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยถือโอกาสวิจยสังคัมและศาสนาตะวันตกเสียเลย เพราะเราได้ไปอยู่ใกล้ ได้เห็น ได้ยินอะไรๆ ตลอดเวลา ถ้าเราไม่ตั้งจุด และไม่ตั้งใจไว้ก่อน เราอาจจะปล่อยสิ่งที่ควรจะได้ให้สูญเสียไปเปล่า ทั้งๆ ที่ไปอยู่ที่นั่น แต่เวลาก็ผ่านไปอย่างนั้นเอง โดยไม่ได้สังเกตว่า มีอะไรเกิดขึ้นในสังคัมของเขา

ถ้าเราตั้งข้อสังเกต และศึกษาด้วยปัญญาที่วิเคราะห์วิจย จะได้อะไรมากมาย เราจะเห็นภาพที่โยงกันได้ จากเหตุการณ์หนึ่งในสังคัมของเขาจะมีปัจจัยที่ไปโยงกับเรื่องอื่น จนทำให้เราจับได้ว่า อ้อ! สังคัมของเขามีภาพรวมเป็นอย่างนี้ จับจุดได้แล้วเราก็นำภาพรวมสังคัมตะวันตกขึ้นมา แล้วก็โยงเข้ามาหาสภาพอารยธรรมทั้งหมดของโลก แล้วเราก็น่าจะเห็นทางชัดเจนว่า จะนำหลักพระพุทธศาสนาไปช่วยแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษยชาติได้อย่างไร แล้วโยงอีกทีหนึ่งมาที่สังคัมไทยของเราเอง ว่าเป็นไปอย่างไร ภายใต้กระแสของโลก

- ๔ -

แนวทางวางฐานเพื่อสร้างสรรค์อารยธรรมที่แท้

อะไรทำให้ฝรั่งเจริญก้าวหน้า

ทำไมคนไทยนับถือพุทธศาสนาไม่เจริญ

พระผู้เข้าอบรม - มีคนพูดว่า คนไทยนับถือพุทธศาสนาทำไมเมืองไทยจึงไม่พัฒนา อยู่ในสภาพอย่างนี้ แต่ฝรั่งนับถืออย่างอื่นกลับเจริญไปไกล*

พระธรรมปิฎก - เรื่องนี้มีแง่พิจารณาหลายอย่าง แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเข้ามาในสังคัมไทยแล้ว แต่ในด้านหลักการและลักษณะของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก พระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับศรัทธา การนับถือเป็นไปโดยเสรี ให้ใช้ปัญญาพิจารณา และไม่ถูกผูกมัดด้วยข้อกำหนดตายตัวทั้งในด้านความเชื่อและการปฏิบัติ (อย่างที่ฝรั่งว่าพุทธศาสนาไม่มี dogma) คนจะเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้เพียงใดก็อยู่ที่การศึกษา หลักการและลักษณะนี้ทำให้คนที่เรียกว่านับถือพระพุทธศาสนายังอาจจะอยู่ห่างไกลจากตัวจริงของพระพุทธศาสนามาก ระดับของคนที่นับถือก็ห่างกันไต่มา และชาวพุทธก็อาจจะนับถืออะไรอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลมากกว่าตัวพระพุทธศาสนาเอง เพราะฉะนั้น

* เสียงที่บันทึกฟังไม่ชัด เดว่าคำถามทำนองนี้

ประการแรก ไม่ใช่คนไทยเราจะเข้าถึงแนวทางของพระพุทธศาสนาทั้งหมดและทุกสมัย เราอาจจะพยายามเข้าถึงพุทธศาสนา และในบรรดาชาวไทยทั้งหมดนั้น บางส่วนอาจจะเข้าถึงบ้าง แต่คนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าถึง ในบางยุคสมัยคนอาจเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาเล็กน้อย แต่บางยุคสมัยก็อาจจะเห็นห่างมาก โดยเฉพาะ

ประการที่สอง เพราะไม่บังคับความเชื่อนี้แหละ คนไทยจึงไม่ได้นับถือเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่อาจจะนับถือลัทธิศาสนาอย่างอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กันด้วย เช่น ศาสนาพราหมณ์ ไสยศาสตร์ และลัทธิผีสางเทวดา ลัทธิความเชื่อเหล่านั้น จึงเข้ามาอิทธิพลด้วย บางอย่างก็ถึงกับก้าวล่วงล้ำเข้ามาปะปนในพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำ และก็อาจเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้คนทั่วไปอยู่ได้ อิทธิพล จึงไม่ได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยหลักที่ชักนำชะตากรรมของสังคมไทยอย่างแท้จริง เรียกว่าคนไทยยังอยู่ได้ อิทธิพลของแนวความคิดและความเชื่ออย่างอื่นอีกมาก มองในทางกลับกัน อาจจะพูดใหม่อีกอย่างหนึ่งว่า พระพุทธศาสนาช่วยมาได้แค่นี้ หรืออาจจะตั้งคำถามใหม่ว่า ทำไมพระพุทธศาสนาจึงช่วยมาได้เพียงแค่นี้ และ

ประการที่สาม ยังมีองค์ประกอบและปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทางลัทธิศาสนาหรือความเชื่ออีกเช่นปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมเป็นต้น สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ดีมีสุขท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติแวดล้อม ก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับปุถุชน หมายความว่า มนุษย์ปุถุชนจะดิ้นรนชวนขวายต่อ

เมื่อมีทุกข์บีบคั้นหรือภัยคุกคาม ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ในอารยธรรมตะวันตกนั้น ปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ความเจริญ ก็คือการถูกทุกข์บีบคั้นและภัยคุกคาม กล่าวคือ ความขาดแคลน ปัจจัยสี่และความบีบคั้นของภัยธรรมชาติ เช่นความหนาวเย็น ที่รุนแรงถึงขนาดที่ว่าถ้าไม่ได้แก้ไขป้องกันแล้ว ชีวิตจะอยู่ไม่ได้

สำหรับเมืองไทยเรานี้เราอาจจะผิดผ่อนได้ เช่นว่า เอ้อ..บ้านเราฝนตก แต่เรายังไม่มีเวลา ยังไม่ซ่อมมะ เอาไว้เดือนหน้า พอถึงเดือนหน้าเราก็กัดต่อไปอีก เอาไว้อีกเดือนหนึ่ง เดือนหน้าจึงจะซ่อม แล้วก็เดือนหน้าๆๆ จนกระทั่งครบปีก็ยังไม่ได้ซ่อม แต่ในประเทศฝรั่ง จะผิดเพี้ยนไม่ได้เลย อีกสองเดือนฤดูหนาวจะมาเดือนหน้าถ้าไม่ซ่อมจะหนาวตาย ภัยธรรมชาติที่รุนแรงและความขาดแคลนเนื่องจากธรรมชาติที่ไม่อุดมสมบูรณ์นี้เป็นอันตรายที่บีบคั้นทำให้เขาไม่ประมาท หรือมัวประมาทอยู่ไม่ได้ คือจำเป็นต้องไม่ประมาท ต่างจากของเราที่สุขสบายอุดมสมบูรณ์ ถ้าเป็นมนุษย์ปุถุชนที่ไม่พัฒนาพอปัจจัยตัวเอื้อต่าง ๆ จะนำไปสู่ความประมาทเช่นทำให้นอนเสพเสวยความสุข และชอบผิดเพี้ยนเรื่อยไป เดียวก็ได้เมื่อโน้นก็ได้ เมื่อนี้ก็ได้ นี่ก็คือลัทธิแห่งความประมาทนั่นเอง ตรงนี้แหละที่อาจจะตั้งคำถามว่า ทำไมผู้ที่ทำหน้าที่สอนพระพุทธศาสนา จึงไม่ช่วยพัฒนาคนไทยให้พ้นจากลัทธิแห่งความประมาทนี้ไปได้

นอกจากนั้น ยังมีความบีบคั้นทางอื่นอีก โดยเฉพาะทางจิตใจ และทางปัญญา สังคมตะวันตกนั้นเป็นสังคมที่ผ่านประวัติแห่งการบีบคั้นทางปัญญามากมาย พวกเขาเรียนรู้ประวัติศาสตร์กันมาอย่างในสมัยกลางของยุโรป ศาสนาคริสต์มีอำนาจครอบงำยุโรปทั้ง

ทวีป โดยมีวาติกันเป็นศูนย์กลาง โป๊ป (Pope) ที่แปลว่าสันตะปาปา เป็นผู้สวมมงกุฎให้กษัตริย์ของประเทศทั้งหลายทั่วไปหมด ฉะนั้น ถ้ามีกษัตริย์องค์ไหนเกิดเรื่องขัดแย้งไม่เชื่อฟัง โป๊ปสามารถส่งลงโทษ เช่น เมื่อปี ๑๖๑๙ (ค.ศ. ๑๐๗๖) โป๊ป เกรกอรี ที่ ๗ (Pope Gregory VII) ส่งลงโทษคว่ำบาตรพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ (Henry IV) กษัตริย์เยอรมันและเป็นจักรพรรดิโรมันด้วย พระเจ้าเฮนรีที่ ๔ ต้องเดินทางข้ามเทือกเขาแอลป์ส (Alps) มาขอขมาโทษโป๊ป และต้องยืนพระบาทเปล่าหนาวสั่นและอดอาหารอยู่กลางหิมะ ๓ วัน โป๊ปจึงยกโทษให้

ในยุคนั้น คำสอนในศาสนาคริสต์ ใครจะเถียงไม่ได้ สงสัยไม่ได้ สงสัยพระเจ้าไม่ได้ ถ้าพูดขึ้นมาทำนองนี้นิดหน่อยก็ถูกจับขึ้นศาล ซึ่งทางองค์กรศาสนาคริสต์และบ้านเมืองได้ร่วมกันตั้งขึ้น เรียกว่า Inquisition แปลว่า ศาลไต่สวนศรัทธา ไม่ว่าจะสงสัยในองค์พระเจ้าหรือสงสัยคำสอนในพระคัมภีร์ไบเบิล (Bible) ก็จับขึ้นศาลได้เลย และถ้าไม่ละความเชื่อหรือความสงสัยนั้น ก็ถูกเผาทั้งเป็น ในประเทศสเปนคนถูกเผาตายเป็นหมื่น

กาลิเลโอนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญในประวัติศาสตร์ก็โดนด้วย เพราะเขาไปสอนเรื่องว่าโลกไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาล แต่พระอาทิตย์เป็นศูนย์กลางเท่านั้นแหละถือว่าขัดแย้งกับคำสอนในพระคัมภีร์ ถูกจับขึ้นศาลเลย แล้วก็ถูกตัดสินจะให้ดื่มยาพิษ แต่กาลิเลโอยอมบอกว่า ตัวเองหลงผิดไป ก็เลยรอด แสดงว่ากาลิเลโอนี้ไม่มันจริง ในแนวความคิด กรณีของกาลิเลโอก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการที่ศาสนาคริสต์บีบคั้นปิดกั้นทำให้คนไม่สามารถใช้ความคิดเหตุผล

สงสัยถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับความจริงของโลกและชีวิต แต่ธรรมชาติของมนุษย์นั้นยิ่งบีบก็ยิ่งดัน เพราะฉะนั้น มนุษย์พวกหนึ่งอย่างพวกกาลิเลโอนี้ ก็ยิ่งรวมตัวกันแสวงปัญญา ถกเถียงหาความรู้ ทำให้เกิดการพัฒนาทางปัญญา

รวมความว่า ในตะวันตกยุคก่อนโน้น การดิ้นรนเพื่อจะให้พ้นจากการบีบคั้นทางความคิดความเชื่อทำให้เกิดการเฝ้ามองปัญญา ต่างจากในสังคมของเราที่ไม่มีการบีบคั้นทางปัญญา เลยเกิดภาวะเรื่อยเปื่อย ใครจะคิดอย่างไร ใครจะสงสัยอะไร ก็ไม่ว่า ก็ปล่อยเลยชี้แจงคิดชี้แจงจพูด พูดไปก็ไม่เห็นใครสนใจ มีคนมาฟังไม่กี่คน แต่ฝรั่งเขาไม่อย่างนั้น พอพูดแสดงความสงสัย เขาจับเลย กลายเป็นการกระตุ้นเร้าให้พวกที่อยากรู้อยากมาฟัง ยิ่งลักลอบทำเป็นการลับก็ยิ่งเอาจริงเอาจัง ฝรั่งก็แสวงปัญญากันจริงจังยาวนาน จนกระทั่งเกิดเป็นนิสัยใฝ่รู้ขึ้น จากการดิ้นรนให้พ้นจากการบีบคั้นทางปัญญานี้แหละ ในที่สุดก็มาผุดโผล่ ออก เกิดเป็นยุคคีนซีฟ (Renaissance) และตามมาด้วยยุคปฏิรูป (Reformation) การฟื้นฟูทางปัญญาจึงเกิดขึ้นในยุโรป เพราะการดิ้นรน จึงทำให้ฝรั่งมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมายอย่างรุนแรง ต่างจากของเราที่ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงอะไร ก็อยู่กันมาเรื่อยๆ สบายๆ จนจะมีนิสัยผัดเพี้ยน ปล่อยปละละเลย เรื่อยเปื่อย เฉื่อยชา ตกอยู่ในความประมาท

พูดได้ว่า ถ้าเราไม่พัฒนาคนให้ดีพอ คือไม่สามารถทำให้คนอยู่ด้วยความไม่ประมาทที่แท้ ตามหลักของพระพุทธเจ้า สังคมไทยจะเจริญในทางสร้างสรรค์ได้ยาก

ความไม่ประมาทที่แท้ ก็คือ การเร่งรัดแก้ไข ป้องกันความเสี่ยง และสร้างสรรค์ความเจริญด้วยสติปัญญา ถ้าเราไม่สามารถพัฒนา คนให้อยู่ด้วยความไม่ประมาทที่แท้ คนก็จะตกไปอยู่ใต้อำนาจ กิเลสของปฤชณ คือ ต้องมีทุกข์บีบคั้นหรือภัยคุกคามจึงจะตื่นรน ขวนขวาย เมื่อไรสุขสบายประสบความสำเร็จก็จะนอนหรือนิ่งเฉยเฉื่อยชา และมัวเมาหลงเพลิดเพลินในความสุข แล้วก็ผัดผ่อนอะไรต่างๆ ไปเรื่อยๆ ยิ่งเรามาใช้สันโดษในความหมายว่า พอใจในสิ่งที่มีอยู่ จะได้สบายมีความสุข ก็ไปกันได้ดีเลย นี่ก็คือลัทธิแห่งความประมาทนั่นเอง

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าผู้ใดสันโดษในกุศลธรรม ผู้นั้นก็เป็นผู้ประมาท พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนให้สันโดษในกุศลธรรม คือการสร้างสรรค์บำเพ็ญกิจการณียสิ่งที่ดีงาม พระองค์สอนให้สันโดษในวัตถุสิ่งเสพเท่านั้น เพราะถ้าคนไม่สันโดษในวัตถุสิ่งเสพ มัวแต่ขวนขวายหาความสุขมาบำรุงบำเรอตัวเอง เขาจะเอาเวลา แรงงาน และความคิดที่โหมมาใส่ใจทำหน้าที่กิจการงานและสร้างสรรค์ความดีงาม แต่ถ้าเราสันโดษในวัตถุสิ่งเสพ เราก็มีเวลาแรงงานและความคิดเหลือเพื่อที่จะเอาไปทุ่มอุทิศให้แก่การทำหน้าที่การงานและการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ถ้าเราสันโดษในวัตถุสิ่งเสพ พร้อมกับไม่สันโดษในกุศลธรรมตามที่พระพุทธเจ้าสอน ก็จะเกิดความเจริญในทางสร้างสรรค์อย่างแน่นอน แต่นี่คนไทยอยู่สุขสบายแล้วยังแถมสันโดษในกุศลธรรมอีกด้วย ก็ไม่ตื่นรนขวนขวาย ไม่เร่งรัดตัวเอง กลายเป็นคนปล่อยปละละเลย เฉื่อยชา

เป็นอันว่า สังคมตะวันตกนี้ดีอย่าง ที่เขามีตัวเร่งทำให้คนไม่

ประมาท ทั้งโดยธรรมชาติแวดล้อมที่ทารุณ และโดยการบีบคั้นกันเองในหมู่มนุษย์ เข้าหลักที่ว่าคนถูกทุกข์บีบคั้นและภัยคุกคาม จึงลุกขึ้นตื่นรนขวนขวาย

แรงบีบคั้นที่ทำให้ไม่ประมาทเร่งสร้างสรรค์

แต่ความไม่ประมาทนั้น ยังต้องถามว่าเป็นอย่างแท้หรือเทียม

ยิ่งกว่านั้น ฝรั่งยังมีทุกข์บีบคั้นและภัยคุกคามที่มนุษย์สร้างขึ้นเองซ้อนเข้าไปอีก จึงยิ่งทำให้เขาตื่นรนขวนขวายสร้างสรรค์พัฒนาในความหมายแบบของเขามากยิ่งขึ้น อาจจะมีพูดได้ว่า ฝรั่งค้นเคยหรือชินมากับระบบทุกข์บีบคั้นภัยคุกคามนี้กระทั่งเขาพัฒนามันขึ้นมาเป็นวิถีชีวิตในสังคมของเขา หรือเป็นวัฒนธรรมของเขาเลยทีเดียว ดังจะเห็นได้ว่า ในยุคเศรษฐกิจรุ่งเรืองที่ผ่านมาเขาใช้ระบบแข่งขัน โดยเฉพาะคนอเมริกันนั้นถือการแข่งขัน (competition) เป็นหัวใจของการสร้างความเจริญ โดยที่เขาเชิดชูลัทธิปัจเจกนิยม (individualism) ซึ่งแสดงออกมาเด่นทางด้านการแข่งขัน รวมทั้งวิถีชีวิตแบบตัวใครตัวมัน

การแข่งขันนี้ อเมริกันถือว่าขาดไม่ได้ในการสร้างความเจริญ แต่การแข่งขันนั้น มองในแง่ของธรรม ก็คือการที่คนมาบีบคั้นกันเองให้หนึ่งเฉื่อยชื่อยังอยู่ไม่ได้ เพราะระบบแข่งขันนั้น คือลัทธิตัวใครตัวมัน ใครดีใครได้ ใครแข็งก็อยู่ ใครอ่อนก็ไป ถ้าใครไม่ตื่นรนไม่ขวนขวาย คนนั้นก็ตาย ไม่มีใครช่วย ฉะนั้น ต้องพึ่งตัว ต้องตื่นรนขวนขวายเอาเอง จึงเท่ากับมีภัยคุกคามทำให้ต้องตื่นอยู่ตลอดเวลา เขาจึงสร้างสรรค์ความเจริญมาได้ ระบบแข่งขันก็ดีตรงนี้

คือดีสำหรับมนุษย์ที่ยังมีกิเลส ซึ่งไม่สามารถที่จะไม่ประมาทด้วยสติปัญญา จึงเรียกระบบแข่งขันนี้ว่าระบบทุกข์ภัยประดิษฐ์

อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าต้องการให้เราพัฒนาคนให้ไม่ประมาทด้วยสติปัญญา คือ โดยที่มีสติตามระลึกเท่าทัน ตื่นตัวต่อเหตุการณ์ มีอะไรเกิดขึ้นเป็นไปที่จะมีผลกระทบต่ชีวิต ต่อสังคม ต่อพระศาสนา ก็ไม่นิ่งเฉยเฉื่อยชา ไม่ปล่อยปละละเลย แต่จับเอา มาตรวจมาดูว่า เรื่องนี้เกิดขึ้นแล้ว จะมีผลดี หรือผลร้าย ถ้าจะเป็นผลเสีย จะก่อให้เกิดความเสื่อม ก็รีบแก้ไขป้องกัน อันไหนจะทำให้เกิดความเจริญก็รีบจัดริบทำ สติทำหน้าที่คอยระลึก คอยนึก คอยจับเอามาดูอยู่เรื่อย ปัญญา ก็พิจารณาวิเคราะห์เรื่องราวและสืบสาวหาเหตุปัจจัย หาเหตุหาผล แล้วก็ทำไปตามเหตุปัจจัยนั้น โดยไม่ต้องรอให้ทุกข์มาบีบคั้นหรือภัยมาคุกคาม ถ้าเราอยู่ได้อย่างนี้ เรียกว่าอยู่ด้วยความไม่ประมาท คือไม่ต้องรอให้ทุกข์บีบคั้นภัยคุกคาม จึงมาเร่ง แต่ที่นี้มนุษย์เราทั่วๆ ไป ทำได้ไหมถึงขนาดนี้ เท่าที่เห็นกันอยู่ โดยมากก็จะอยู่ในวงจรของปุถุชนที่ว่า พอมีสุข สำเร็จ ได้ดีแล้ว ก็นอนเสวยผล ลุ่มหลงเพลิดเพลิน มัวเมา เฉื่อยชา ผัดผ่อน พอถูกทุกข์บีบคั้นภัยคุกคาม ก็ลุกขึ้นมาดิ้นรนชวนขวายทันที ฉะนั้นมนุษย์ก็เลยหนีไม่พ้นจากวงจรของความเสื่อมและความเจริญ

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักความไม่ประมาทไว้โดยทรงเน้นว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่สุด ทั้งเปรียบกับรอยเท้าช้าง และเป็นปัจฉิมวาจา จึงเป็นตัวคุมทั้งหมด ปฏิบัติธรรมไปอย่างไรๆ ในที่สุดก็มาจนที่ตรงนี้ คือ หลักธรรมต่างๆ นั้นมีไว้มากมาย เพื่อช่วยคนให้พ้นความชั่ว มาสู่ความดี ท่านอุทิศส่ำหสอนธรรมมามากมายให้คน

ปฏิบัติจนพ้นจากความชั่วมาสู่ความดี แต่พอคนนั้นมาสู่ความดีแล้ว เจริญแล้ว สำเร็จแล้ว หรือมีความสุขแล้ว ก็มาตกหลุมแห่งความประมาทเสีย คือ ยินดี พอใจ เพลิดเพลิน เลยหยุดเพียร พักผ่อนนอนเสวยผล กลายเป็นนิ่งเฉยเฉื่อยชา หรือนอนใจ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนความไม่ประมาทควบไว้อีกที เพื่อให้คนที่มีปฏิบัติธรรม เมื่อประสบความสำเร็จแล้ว ดีแล้ว สุขแล้ว จะได้ไม่ตกหลุม จะได้ไม่เสื่อมลงอีก ท่านเอาความไม่ประมาทมารั้งท้ายคุมไว้อีกที ฉะนั้น ความไม่ประมาทจึงเป็นธรรมสำคัญอย่างยิ่ง แต่มีปัญหาวว่า มนุษย์จะไปถึงจุดนี้ได้หรือไม่

นี่คือบทพิสูจน์มนุษยชาติ ว่ามนุษย์เรานี้โดยส่วนรวมที่เรียกว่าสังคม จะสามารถพัฒนาไปถึงขั้นนี้ได้ไหม คือขั้นที่อยู่ได้ด้วย ความไม่ประมาท สามารถสร้างสรรค์ความเจริญขึ้นมา แล้วรักษาความเจริญนั้นไว้ได้ และทำให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไปโดยไม่เสื่อม ด้วยความไม่ประมาท หรือจะต้องตกอยู่ใต้วงจรของการที่ว่า ต้องถูกทุกข์บีบคั้น ภัยคุกคาม จึงดิ้นรนชวนขวาย แล้วเมื่อประสบความ สำเร็จ สุขแล้ว ดีแล้ว ก็หลงมัวเมาเพลิดเพลินผัดเพี้ยนมัวเสวยผลนอนใจ แล้วก็เสื่อมอีก เลยต้องใช้ระบบแข่งขันที่เป็นระบบกิเลสมาบีบคั้นแทน

เป็นอันว่า ฝรั่งใช้กิเลสของมนุษย์มาเป็นอุปกรณ์สร้างระบบทุกข์ภัยประดิษฐ์ คือการแข่งขันขึ้นมา แล้วการแข่งขันนั้นก็เป็นตัวเร่งตัวบีบคั้นให้ทุกคนดิ้นรนชวนขวายช่วยตัวเอง พร้อมกันนั้นก็ให้มีปัจจัยตัวอื่นในสังคมมนุษย์มาหนุนอีก เช่น การไม่ช่วยเหลือกัน การอยู่แบบตัวใครตัวมัน และเอาหลักการของสังคมตลอดจน

กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ มาบีบมากำกับ ถ้าใครไม่ทำ กฎหมาย กฎเกณฑ์กติกาจะบีบให้แยะเอง ทุกคนต้องช่วยเหลือตัวเอง ก็เลยต้องดิ้นรนชวนขายตลอดเวลา

ฉะนั้น ในแง่นี้ ถ้าเราไม่สามารถสร้างความไม่ประมาทที่แท้จริงขึ้นมา คือ ไม่สามารถพัฒนาคนให้มีความไม่ประมาทที่แท้ได้ การใช้ระบบแข่งขันก็อาจจะดีกว่าที่จะปล่อยคนไทยไว้อย่างนี้ เพราะมันจะบีบเค้นให้คนไม่ประมาท แม้ว่าจะเป็นความไม่ประมาทอย่างเทียมด้วยแรงบีบก็ตาม ขอให้พิจารณาว่าระหว่างการบีบให้ดิ้น กับปล่อยให้ประมาท อย่างไหนจะดีกว่ากัน ขอให้เลือกว่าจะเอาอย่างไหน

ไทยสบายๆ แต่ตกอยู่ในความประมาท ฝรั่งไม่ประมาทแต่ไม่แท้ ก็ไปสู่ความพินาศ

อย่างไรก็ตาม จะต้องรู้ตระหนักไว้ว่า ระบบแข่งขัน ที่อาศัยกิเลสมนุษย์ เป็นระบบทุกขบีบคั้นภัยคุกคาม ไม่ใช่ความไม่ประมาทที่แท้จริงนี้ มีผลเสียมาก เพราะมันเป็นระบบที่เอากิเลสของมนุษย์มาปลุกเร้า และเป็นไปเพื่อสนองกิเลส คือ ทุกคนดิ้นรนเพื่อตัวเอง ไม่ใช่เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ดิ้นรนเร่งทำเพื่อให้ตัวรอด เพื่อให้ตัวอยู่ดี เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น จึงพยายามกอบโกยเอาเปรียบให้ได้มากที่สุด จึงต้องตั้งกติกากันขึ้นเพื่อจะมากีดกันป้องกันไม่ให้รุกร้าสิทธิ์กัน สังคมตะวันตกเป็นอย่างนี้คือ ในแง่หนึ่งเขาสนับสนุนความเห็นแก่ตัว และพร้อมกันนั้นเขาก็สร้างกติกากฎหมายและหลักการต่างๆ ของสังคมขึ้นมาเพื่อป้องกันการรุกร้าสิทธิ์กัน การพัฒนาในทิศทางนี้จึงได้ทำให้เกิดสิ่ง

ที่เรียกว่าสิทธิมนุษยชน (human rights) ที่ตะวันตกเขาภูมิไฉนนักหนา สิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นเพราะสังคมตะวันตกเป็นมาอย่างนี้ ทั้งนี้รวมทั้งกฎเกณฑ์กติกา และกฎหมายต่างๆ ซึ่งตะวันตกชำนานูมาก

แม้ว่าสังคมตะวันตกจะใช้ระบบแข่งขัน ซึ่งเป็นระบบทุกขบีบคั้นภัยคุกคามแบบประติฐ์ ของมนุษย์เอง มาเร่งรัดคนให้กระตือรือร้นชวนขาย มีความไม่ประมาทชนิดเทียมแล้วสร้างความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาได้ แต่มันก็มีผลร้ายในเบื้องปลาย คือ ทำให้คนมุ่งที่จะเอาแต่ตัวเองรอด เพื่อความอยู่ดีมีความสุขสมบูรณ์ของตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น และไม่คำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อม ในที่สุด เมื่อแต่ละคนมุ่งหาประโยชน์ส่วนตน สังคมก็มากไปด้วยการเบียดเบียนกัน และธรรมชาติแวดล้อมก็เสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติก็ร่อยหรอ ฉะนั้น ระบบแข่งขันจึงไม่ปลอดภัยและโดยนัยนี้ ระบบที่ดีที่สุด จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องเป็นระบบแห่งความไม่ประมาทที่แท้ ซึ่งเป็นไปด้วยสติปัญญา

เมื่อเราใช้สติปัญญาแล้ว มันก็คลุมหมด ปิดช่องเสียไม่ให้มีแต่ส่วนที่ดี แต่ปัญหายุ่งยากที่เราทำอย่างไรจะพัฒนาคนให้อยู่ด้วยธรรม คือความไม่ประมาทนี้ได้ และการพัฒนาคนให้ถึงขั้นที่อยู่ด้วยความไม่ประมาทแท้ด้วยสติปัญญานี้ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้หรือไม่ (อย่างน้อยที่เห็นอยู่ คือ ในสังคมไทยนี้เอง ที่มีพระพุทธศาสนาซึ่งสอนหลักความไม่ประมาทแต่คนดูเหมือนจะเต็มไปด้วยความประมาทและยิ่งกว่านั้น น่าสังเกตว่า เราไม่ค่อยสอนกันด้วยในเรื่องความไม่ประมาทนี้)

ตามหลักความไม่ประมาท สิ่งที่เราจะต้องทำให้ได้ก็คือ หนึ่ง

ทำให้คนเจริญงอกงามอยู่ในความดีงาม มีความร่มเย็นเป็นสุข สอง เมื่อดีงาม ร่มเย็นเป็นสุขแล้วให้ไม่ประมาท เร่งสร้างสรรค์เพื่อให้เจริญก้าวหน้าต่อไป โดยไม่ผัดเพี้ยน ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่เพเลิดเพลินมัวเมาตกหลุมความประมาท

เมื่อสำรวจตรวจสอบสภาพสังคม จุดอ่อนของสังคมไทยน่าจะ ได้แก่ความประมาท คนไทยเราประสบความสำเร็จพอสมควรในการดำรงอยู่ด้วยดี สังคมของเรามีความร่มเย็นเป็นสุข แต่แล้วก็เฉื่อยชาเพราะว่าไม่เอาหลักความไม่ประมาทมาใช้ คนไทยไม่ค่อยเห็นความสำคัญของหลักความไม่ประมาทเลย ทั้งๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้นักหนา ไม่รู้ก็แหง

ความไม่ประมาทเป็นเหมือนกับรอยเท้าช้าง ธรรมทุกอย่างรวมลงได้ในความไม่ประมาททั้งหมด เหมือนรอยเท้าสัตว์บกทุกชนิดรวมลงได้ในรอยเท้าช้าง ธรรมทั้งหลายมากมายจะก็อย่างก็ตาม ไม่ว่าเราจะเรียนจะรู้จะจำมาเท่าไร ถ้าประมาทเสียอย่างเดียว ธรรมเหล่านั้นก็ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่ได้รับการปฏิบัติ แต่ในทางตรงข้าม ธรรมก็อย่างก็ตาม แม้เรียนเพียงน้อยข้อ แต่ถ้าไม่ประมาทเสียอย่างเดียว มีก็ข้อก็ได้รับการปฏิบัติทั้งหมด เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงเน้นความสำคัญของความไม่ประมาท และรวมความว่า ความไม่ประมาทเป็นบทพิสูจน์การพัฒนามนุษยชาติว่ามนุษย์จะปรอดใหม่โดยสังคมส่วนรวม

เป็นอันว่า ตอนนี ถ้าเทียบกันในเรื่องนี้ สังคมตะวันตกอยู่ด้วยความไม่ประมาทเทียมตามระบบแข่งขัน ที่ทำให้สร้างความเจริญทางวัตถุได้สำเร็จผลอย่างดี ส่วนสังคมไทยของเรา ได้ประสบความสำเร็จ

สำเร็จในความดีงามอยู่สุขสบายพอสมควร แต่ตกหลุมความประมาท อาจจะเป็นอย่างนี้ ขอดึงสมมุติฐานหรือข้อสังเกตไปพิจารณากัน

สรุปจุดเน้นตอนนี้ว่า เกณฑ์วัดการพัฒนามนุษย์คือ สำหรับมนุษย์ที่ยังไม่พัฒนา ต้องบีบเค้นจุดโพลนจึงจะไม่ประมาท (ไม่ประมาทเทียม) สำหรับมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว ใช้สติปัญญาเร่งรัดตัวเองได้ จึงไม่ประมาท (ไม่ประมาทแท้)

เวลานี้ฝรั่ง โดยเฉพาะอเมริกัน ก็ยังหาทางออกไม่ได้ เขายังไม่เห็นต้นตอของปัญหา หรือยังไม่เห็นโทษภัยแห่งฐานความคิดความเชื่อของตนด้วยซ้ำ เขายังคิดว่า ระบบแข่งขัน (competition) เท่านั้นที่จะทำให้เกิดความเจริญ ตอนนี้สังคมอเมริกันเสื่อมลง เขาก็บอกว่า เป็นเพราะอเมริกันสูญเสียความพร้อมและความสามารถในการแข่งขัน แสดงว่าอเมริกันนี้ยังคิดอยู่ในแง่ของตัวเองอย่างเดียวเท่านั้น เพราะถือว่าตนประสบความสำเร็จมาด้วยการแข่งขันเวลานี้ พอตัวเองเสื่อมลง ก็มองได้แค่ว่าเป็นเพราะคนของตนสูญเสีย competitiveness คือความพร้อมที่จะแข่งขัน หรือคุณสมบัติในการแข่งขัน หมายความว่า คนอเมริกันในยุคปัจจุบัน ไม่มีคุณสมบัติในการแข่งขัน เช่น ขาดจริยธรรมการทำงาน (work ethic) ขาดสันโดษ ไม่ขยันหมั่นเพียร เป็นคนล้าวยหิบบโหยง เป็นต้น เพราะฉะนั้นก็เลยบอกว่าเราจะต้องแก้ไขฐานะความเป็นผู้นำและความยิ่งใหญ่กลับมา ด้วยการที่จะต้องทำให้คนอเมริกันกลับมามีความพร้อมที่จะแข่งขัน (competitiveness) ก็ได้แค่นี้แหละ วนเวียนอยู่แค่การถือว่าตนจะพินตัวได้ก็ต้องให้แข่งขัน (competition) เก่ง

ในเวทีโลกเวลานี้จะเห็นได้ชัดว่า มีคำว่าแข่งขันนี้ใช้ทั่วไปหมด

โดยเฉพาะการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เวลานี้ถือกันว่าโลกเป็นเวทีของการแข่งขัน ประเทศชาติต่างๆ ก็คิดถึงแต่การที่จะแข่งขันกัน เมืองไทยเราก็พลอยรับเอาลัทธินี้เข้ามาด้วย และพูดกันเกร่อถึงการพยายามแข่งขันให้สู้เขาได้ เมื่อมองในแง่นี้ก็เป็นการเอาแต่ตัวของแต่ละประเทศ แต่ในการแก้ปัญหาของโลก ระบบการแข่งขันแบบนี้ไม่มีทางแก้ปัญหาได้สำเร็จ มีแต่จะทำให้โลกพินาศ เพราะในที่สุด มันจะกลับมาซ้ำเติมปัญหาที่ว่ามาทั้งหมด เช่นทำให้ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมแก้ไม่ได้ เพราะว่าเมื่อต่างคนต่างแข่งขันหาผลประโยชน์ หรือว่าต่างคนต่างคิดแบ่งแยกกัน มันก็แก้ไม่ได้ มนุษย์จึงมาถึงจุดติดตัน

ทั้งๆที่คนเหล่านี้มองเห็นปัญหาโทษภัยของแนวความคิดบางอย่าง แต่เขาก็หนีไม่พ้นจากแนวความคิดนั้นเองอีกด้านหนึ่งที่มองไม่เห็น เหมือนอย่างอเมริกันที่มองเห็นว่า ความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติผิด แต่ก็มองไม่ออกว่าจะหาทางออกอื่นได้อย่างไร ก็ต้องมาใช้วิธีการสร้างความเจริญด้วยการแข่งขัน (competition) อีก ซึ่งก็อยู่ในลัทธิเดียวกัน คือการหาผลประโยชน์ด้วยการทำลายธรรมชาติ ก๊วนไปวนมา เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าติดตัน

พระพุทธศาสนานี้ ในความคิดของผม ท่านอื่นจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม ผมมั่นใจว่า เป็นคำตอบ เรามีคำตอบให้แน่นอน ยกตัวอย่างจริยธรรมก็เช่นเดียวกัน จริยธรรมตะวันตกที่พูดเมื่อมาก็มาติดตันที่จริยธรรมแห่งการจำใจ อย่างที่บอกเมื่อกี้ว่า ถ้ามนุษย์จะสุขที่สุด ธรรมชาติต้องพินาศ และมนุษย์ก็พินาศด้วย แต่ถ้ายอมให้ธรรมชาติอยู่ มนุษย์ก็ไม่สามารถสุขที่สุด แต่ก็จำเป็นต้อง

ประนีประนอมด้วยการยอมให้ธรรมชาติอยู่ได้โดยมนุษย์ยอมอดยอมขาดความสุขบ้าง ซึ่งก็คือจะต้องอยู่ด้วยความจำใจ เพราะฉะนั้น เวลานี้แม้เขาจะให้ความสำคัญแก่จริยธรรม แต่ก็ได้แค่จริยธรรมแห่งความจำใจด้วยการประนีประนอม

ขัดแย้ง จำใจ ไม่ยั่งยืน

คือความติดตันของความเจริญยุคปัจจุบัน

เมื่อกันี้ได้พูดไปแล้วว่า จริยธรรมตะวันตกเป็นจริยธรรมแบบเทวบัญชา แล้วต่อมาก็เป็นจริยธรรมที่ถือว่ามนุษย์ปรุงแต่งสมมุติกันขึ้นเอง ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ครั้นถึงปัจจุบันนี้เมื่อมาประสบปัญหาทางจิตใจและทางสังคม ก็เริ่มเห็นความสำคัญของจริยธรรมขึ้นมาอีก แต่ก็ยังไม่มากนัก จนกระทั่งมาประสบปัญหาธรรมชาติแวดล้อมเข้า ฝรั่งเศสได้หวนกลับไปให้ความสำคัญแก่จริยธรรมอย่างเต็มที่ เวลานี้จริยธรรม คือ ethics จึงได้กลับมามีความสำคัญมากในสังคมตะวันตก เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งทำให้เกิดมีจริยธรรมสิ่งแวดล้อม (environmental ethics) ซึ่งก็เป็นจริยธรรมแห่งความจำใจอยู่นั่นเอง เช่นบอกว่า มนุษย์ต้องมี restraint (ตรงกับ สังวร หรือ สัณญมะ) คือ ต้องมีการควบคุมยับยั้งตนเอง ในการที่จะปฏิบัติต่อธรรมชาติ โดยไม่เอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ตามใจชอบ เป็นต้น

ในเวลาเดียวกัน จริยธรรมก็ฟื้นฟู เพิ่มขึ้น ในด้านอื่นๆ ทางฝ่ายสังคมด้วย อย่างในมหาวิทยาลัยต่างๆ เวลานี้ก็มีการกลับมาศึกษาจริยธรรม เช่นมี จริยธรรมธุรกิจ (business ethics) ซึ่งมี

เป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ทำอย่างไรจะดำเนินธุรกิจโดยไม่ส่งผลให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อม เพราะการแข่งขันกันมากในทางธุรกิจ จะทำให้ทุกคนต่างก็หาผลประโยชน์ แล้วก็ลงท้ายด้วยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ฉะนั้น จริยธรรมสิ่งแวดล้อม (environmental ethics) จึงมีอิทธิพลออกไปจนถึงวงการทางสังคม ทำให้การศึกษาในมหาวิทยาลัยเกิดมีจริยธรรมธุรกิจ (business ethics) ขึ้นด้วย จริยธรรมก็กลับฟื้นฟูมีความสำคัญขึ้นมา

อย่างไรก็ตาม ในเมื่อจริยธรรมของตะวันตกเป็นจริยธรรมแบบจำใจ ผืนใจ มันก็ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย ไม่มีหลักประกัน เพราะเมื่อมนุษย์ผืนใจก็ทุกซ์ จึงคอยหาทางเลี่ยงจริยธรรมแบบที่ว่าตลอดเวลา ฉะนั้น จึงบอกว่าติดตันไม่มีทางออก ส่วนจริยธรรมของพระพุทธศาสนานั้น ไม่เป็นจริยธรรมแห่งการประนีประนอม ไม่ใช่จริยธรรมแบบที่ว่าทั้งสองฝ่ายต่างต้องยอมเสียบ้าง เพื่อต่างก็ได้บ้างด้วยกัน แต่เป็นจริยธรรมที่ต่างก็ประสานประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งในที่สุดจะทำให้องค์ประกอบทั้ง ๓ ส่วนในอารยธรรมของมนุษยชาติอยู่ร่วมกันและเจริญงอกงามไปด้วยกันได้ ด้วยดี คือ

๑. ชีวิตมนุษย์
๒. สังคม และ
๓. สิ่งแวดล้อม

ขณะนี้ องค์ประกอบทั้งสาม ตกอยู่ในกระบวนการพัฒนาของมนุษย์ ที่เรียกว่า unsustainable คือเป็นวิธีการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ของทั้งสามอย่างขัดแย้งกันไปหมด คือ

ถ้าบุคคลได้สังคมก็สูญเสีย ถ้าจะให้สังคมได้บุคคลต้องยอมสละ ดังนั้น เพื่อบุคคล สังคมต้องยอมเสีย หรือเพื่อสังคม บุคคลต้องยอมเสีย ต่อมาระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ถ้ามนุษย์ได้ธรรมชาติดีก็สูญเสีย ถ้าธรรมชาติได้มนุษย์ก็สูญเสีย ขัดกันหมด ระบบนี้จึงนำมาซึ่งจริยธรรมแบบจำใจ

ที่นี้ในทางพุทธศาสนานั้น เรบอกว่า คนนี้พัฒนาได้ เมื่อพัฒนาคนแล้ว ทุกอย่างเกี่ยวกับคนจะเปลี่ยนไป พอคนเปลี่ยนไปแล้ว เราจะทำให้สามอย่างนี้มาประสานประโยชน์กัน จนกระทั่งกลายเป็นว่า บุคคลได้ก็ดีแก่สังคมด้วย สังคมได้ก็ดีแก่บุคคลด้วย มนุษย์ได้ก็ดีแก่ธรรมชาติด้วย ธรรมชาติได้ก็ดีแก่มนุษย์ด้วย การพัฒนาจะต้องมาถึงจุดนี้ จึงจะเป็น sustainable ที่แปลกันว่ายั่งยืน แต่ปัญหายุ่งยากที่มนุษย์จะทำได้ไหม

ถ้ามองในแง่ของปรัชญาตะวันตกตอนนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) นั้นเห็นว่าไม่มีทาง ดันหมด เพราะแนวคิดของเขาแฝงความขัดแย้งไว้ตลอดหมดทั้งสาย และมาลงที่จริยธรรมแห่งความจำใจ ซึ่งเป็นไปตามแนวความคิดที่เริ่มตั้งแต่มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ และให้มนุษย์พิชิตธรรมชาติ แล้วจัดการกับธรรมชาติตามชอบใจ เพื่อเอามาสนองความต้องการของตนที่จะเสพให้มากที่สุด เพื่อจะได้สุขมากที่สุด ต่างจากแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ว่า ให้สิ่งที่ดีแก่บุคคลก็ดีแก่สังคมด้วย ให้สิ่งที่ดีแก่สังคมก็ดีแก่บุคคลด้วย ให้สิ่งที่ดีแก่มนุษย์ก็ดีแก่ธรรมชาติด้วย ให้สิ่งที่ดีแก่ธรรมชาติก็ดีแก่มนุษย์ด้วย ถ้าถึงจุดนี้ได้ องค์ประกอบทั้งสามก็ประสานประโยชน์กันได้ และกลายเป็น

เป็นเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก็แก้ปัญหามนุษย์ได้ นี่คือความสำเร็จของอารยธรรม อันนี้แหละ เป็นบทสุดท้ายที่จะพิสูจน์ว่าการพัฒนามนุษย์จะทำได้แค่ไหน เป็นจุดสุดยอดเราไม่ไปยุ่งกับเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ด้วยซ้ำ

เอาเป็นว่าจุดศูนย์รวมทั้งหมดในการแก้ปัญหาของมนุษยชาตินี้ เราบอกว่าพระพุทธศาสนามีคำตอบให้

ความเจริญที่แท้ เริ่มจากคนตั้งต้นพัฒนาอย่างถูกต้อง

พระผู้เข้าอบรม - ที่ได้กราบเรียนถามไปเมื่อกันะครับ ก็พอสรุปได้ด้วยตัวเองว่า เป็นสุข แล้วก็อย่าเฉื่อยชา นี่ก็คงพอเข้าใจนะครับ

พระธรรมปิฎก - อันนั้นแหละ คือความไม่ประมาทละ

พระผู้เข้าอบรม - ครับผม

พระธรรมปิฎก - พอสุขแล้ว เฉื่อยชา คือประมาท

พระผู้เข้าอบรม - ครับ ที่นี้ มีอยู่อีกคำหนึ่งที่เกล้ากระผมมีความสนใจ แล้วก็อยากจะให้ชัดเจนมากๆ อาจจะเป็นส่วนตัวนะครับ ทุกท่านอาจจะชัดเจนหมดแล้วก็ได้นะครับ คำนี้เป็นคำที่ค้ำใจ หรือว่ายังไม่ค่อยชัดเจนใจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปนะครับ คือ คำว่า สันโดษ เพราะว่าตัวนี้ ถ้าไม่เข้าใจความหมายอย่างชัดเจน ก็อาจจะนำมาซึ่งความเสื่อมหรือความไม่พัฒนาสำหรับตัวเองและสังคมได้

ที่นี้ เกล้ากระผมก็อยากจะขอความคิดเห็นจากพระเดชพระคุณนะครับว่า เกล้ากระผมจะขอสรุปคำนิยามของคำว่าสันโดษนะครับ คือ สันโดษนี้มีส่วนส่งเสริมให้มีสภาพคล่องและไม่คล่องได้ในการพัฒนาร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับการนำมาใช้ สรุปเป็นคำนิยามในลักษณะอย่างนี้ ไม่ทราบว่าจะถูกต้อง

หรือไม่ครับ

พระธรรมปิฎก - อันนี้เป็นนิยามเชิงความมุ่งหมาย คือพูดถึงการนำไปใช้ประโยชน์ ส่วนนิยามในตัวความหมายของมันเองจะต้องให้ใกล้เคียงกับที่อีกหน่อย จึงขอถือโอกาสพูดเรื่องนี้ต่อจากเมื่อก็เมื่อกี้ยังไม่จบ เพราะเพิ่งตอบไปแฉะเดียวว่า พุทธศาสนาจะเป็นเหตุให้สังคมไทยไม่เจริญ หรือทำให้คนไทยซึ่งเกียจจะไร่นานองนี้ แต่ยังไม่จบเท่านั้น

ข้อต่อไปก็คือว่า คนไทยเรานี้ อาจจะมีการใช้ธรรมบางข้อไม่ถูกหรือไม่เป็นธัมมมานุธัมมปฏิบัติ เมื่อใช้ไม่ถูกต้อง เอาธรรมมาใช้ผิด มันก็เกิดโทษ แม้แต่กุศลธรรมเมื่อใช้ผิดก็เกิดโทษ และอีกอย่างหนึ่งตามหลักอภิธรรมบอกไว้แล้วว่า กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศลก็ได้ บางทีชาวพุทธเราก็ใช้กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศลกันเสียมาก ไม่ว่าจะเป็นใช้ผิดหรือใช้ไม่ครบ ก็เสียหายทั้งนั้น ใช้ผิดกับใช้ไม่ครบนั้น เป็นคนละอย่างกัน ที่ว่าใช้ไม่ครบ เช่น ใช้ไม่ครบชุดของมัน ไม่ครบถ้วนตามระบบองค์รวม ใช้เว้าๆ แหว่งๆ มีตัวอย่างเยอะ จะพูดกันเรื่องนี้ก็ยิ่งว่ากันได้อีกมาก ตอนนี่ ก็เลยต้องขอยกเอาเรื่องสันโดษที่พูดแล้วข้างต้นมาพูดเสริมอีก

เรื่องสันโดษนี้ ก็เป็นตัวอย่างของการใช้ธรรมที่ไม่ครบถ้วน กระบวนการ สันโดษนั้นไม่ใช่จบแค่ความหมาย ความหมายว่าตามศัพท์ ก็แปลว่า ความพอใจ อันนี้แปลโดยพยัญชนะ แต่มันไม่ใช่คำจำกัดความทางวิชาการ ที่นี้เราแปลให้กว้างออก ความสันโดษก็คือความพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ จากนั้นก็ขยายความออกไปอีกในเชิงวัตถุว่า สันโดษ คือความพอใจในสิ่งที่ได้มาเป็นของตน ด้วยความ

เพียรพยายามอันชอบธรรม นี่เป็นคำจำกัดความที่กว้างขึ้นไปอีก เพราะบอกกำกับไว้ว่า ในการที่จะสันโดษนั้นจะต้องขยันหมั่นเพียรด้วย และได้มาโดยชอบธรรมด้วย เพราะสันโดษนี้มุ่งกำจัดทุจริตด้วย กล่าวคือ ถ้าไม่สันโดษในของตนก็ไปยินดีในของคนอื่น แล้วก็ไปลักขโมยของเขา แต่ทั้งหมดนี้ก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคำจำกัดความหรือความหมาย

สันโดษไม่จบเท่านั้น เพราะธรรมนั้น เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ ธรรมทั้งหลายมีความสัมพันธ์ส่งผลต่อกันในระบบองค์รวม เพื่อนำไปสู่จุดหมายรวมอันเดียวกัน คือการบรรลุพระนิพพาน คือเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ในเมื่อธรรมทุกข้อส่งผลไปรวมกัน ธรรมทุกข้อก็ต้องสัมพันธ์ส่งผลต่อกัน ธรรมข้อย่อยก็ต้องสอดคล้องกับหลักการข้อใหญ่ จึงเรียกว่า *ธัมมานุธัมมปฏิบัติ* ที่แปลกันมาว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ซึ่งอรรถกถาท่านอธิบายว่า ธรรมน้อยต้องคล้ายแก่ธรรมใหญ่ ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเจริญก้าวหน้าสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนา

ถ้าปฏิบัติสันโดษแล้วนอนสบายเป็นสุข มันก็ไม่สอดคล้องกับธรรมที่เป็นหลักการใหญ่ หลักการใหญ่คือการทำก้าวไปให้ถึงจุดหมาย ถ้าสันโดษแล้วนอนสบาย มันก็ไม่ก้าว สันโดษจะต้องสัมพันธ์กับธรรมอื่นๆ เพื่อให้ก้าวไปสู่จุดหมายใหญ่ ในระบบองค์รวมทั้งหมด เพราะฉะนั้น ธรรมย่อยๆ จึงสัมพันธ์กัน เมื่อก็จึงพูดถึงความหมายหลายแง่

ในแง่ความหมาย เราอาจจะพูดสั้นหรือพูดยาวก็ได้ อย่างที่พูดเมื่อคำว่า สันโดษคือความพอใจ สันโดษคือความพอใจในสิ่งที่

ตนมีตนได้ สันโดษคือความพอใจตามมีตามได้ในสิ่งที่ตนมีของตนตลอดจนว่าสันโดษคือความพอใจในสิ่งที่ได้มาเป็นของตนด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรม

ที่ให้ความหมายมาทั้งหมดก็อย่างนี้ แต่ยังไม่จบเท่านั้น ในระบบความสัมพันธ์ต้องมีต่อ สันโดษต้องมีค่าตามด้วยว่า *สันโดษในอะไร* นี่แหละ ตอนนี้ที่สำคัญมาก ในพระสูตรมีไหมที่พระพุทธเจ้าตรัสทิ้งไว้ลอยๆ นอกจากในคาถาเท่านั้นที่ตรัสลอยๆ เช่น *สนฺตุฏฐีปริมา* ธนฺ แต่ถ้าตรัสในร้อยแก้วเป็นพระสูตร เป็นคำสอน ต้องตามมาด้วยคำต่อตามว่า สันโดษในจิตร...ในภินทรา...ในเสนาสนะตามมีตามได้ และท้ายสุดจะมีธรรมอื่นมารับอีก เช่น ในอริยวงศ์ ๔ ข้อที่ ๔ ว่า ยินดีในการเจริญกุศลธรรม และพอใจในการละอกุศลธรรม แสดงว่ายังต้องตามมาอีกว่า *สันโดษแล้วต่อด้วยอะไร* ซึ่งก็จะเห็นว่าสันโดษ ๓ ข้อต้นมาสอดคล้องกับข้อที่ ๔ นี้ โดยส่งผลมาสู่เป้าหมายที่ต้องการในข้อที่ ๔ ซึ่งมาปิดท้าย

เพียงแค่หลักอริยวงศ์ ๔ นี้ ก็ให้ความชัดเจนแล้วในเรื่องขอบเขตและความมุ่งหมายของสันโดษ ในระบบความสัมพันธ์ขององค์ธรรมต่างๆ ต้องขอย้ำว่า สองอย่างนี้สำคัญมาก คือ *สันโดษในอะไร* และ *สันโดษแล้วต่อด้วยอะไร* (=สันโดษแล้วจะต้องทำอะไรต่อไป) แต่ตอนนี้เอาแค่นี้ก่อนว่า สันโดษในอะไร

สันโดษท่านบอกคำตอบตามไว้เสร็จแล้วว่า สันโดษด้วยวัตถุปัจจัยบำรุงชีวิต ถ้าเป็นคฤหัสถ์เราก็ขยายความหมายว่าพอใจในวัตถุบำรุงบำเรอปรนเปรอความสุข มีความสุขได้ง่ายด้วยวัตถุสิ่งเสพตามมีตามได้ ไม่ต้องวุ่นวายทะเยอทะยานมากนักในสิ่งเสพ

เหล่านั้น

เมื่อเราสันโดษในสิ่งเสพลิงบริโภคนี้อย่างนี้แล้ว พระพุทธเจ้าก็ตรัสธรรมไว้อีกคู่กันกับความสันโดษในวัตถุบำรุงบำเรอ คือตรัส *ความไม่สันโดษ* ไว้เป็นหลักธรรมเหมือนกัน แต่ก็มีคำต่อตามว่า *ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย* ไม่ใช่ทั้งล่อยๆ ถ้าพูดว่าไม่สันโดษเฉยๆก็ผิดอีก *ความไม่สันโดษในกุศลธรรม* ขอให้ไปดูเถอะ ตรัสไว้มากมาย แต่เราไม่เอามาสอนกัน

ความไม่สันโดษในกุศลธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสถึงขนาดว่า ที่เราได้บรรลุปุริชญาณนี้ ได้เห็นคุณของธรรมสองประการ คือ *ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย* และ *ความไม่ระย่อในการบำเพ็ญเพียร* อย่างที่ได้พูดมาข้างต้นแล้ว พระพุทธเจ้าจึงเป็นตัวอย่างของการไม่สันโดษในกุศลธรรม

เป็นอันว่า ประสานสอดคล้องกันเลย คือสันโดษในวัตถุสิ่งเสพลิงกับไม่สันโดษในกุศลธรรม ฉะนั้น เราจะหยุดแค่ความสันโดษไม่ได้ ต้องต่อไปที่ความไม่สันโดษด้วย แล้วที่นี้ความสันโดษมาเอื้อต่อความไม่สันโดษและความเพียรอย่างไร

เมื่อเราสันโดษในวัตถุบำรุงบำเรอ เราก็ไม่เสียเวลาไปกับการชวนชวหาสิ่งเหล่านี้ คนที่ไม่สันโดษ อยากจะหาวัตถุบำรุงบำเรอตัว หาอาหารดีๆ กินเอร็ดอร่อย คิดจะหาความสุขจากการเสพการบริโภค แก่ก็เสียเวลาไปในการร่นวายหาสิ่งเหล่านี้ แล้วแก่ก็เสียแรงงานด้วย แรงงานของแก่ก็หมดไปกับการหาสิ่งเหล่านี้ ความคิดอีกสละก็มัวแต่หมกมุ่นครุ่นคิดว่า เอ...พรุ่งนี้เราจะไปกินที่ไหนให้อร่อยให้โก้ จะไปกินอะไรให้เลิศรส คิดแต่เรื่องเหล่านี้ เวลา แรงงาน

และความคิดหมดไปกับเรื่องเหล่านี้ ไม่เป็นอันทำการทำงานหรือสร้างสรรค์อะไร ถ้าหมกมุ่นร่นวายเรื่องนี้นี่มากนัก ก็เสียงานไปเลย หรือถ้าหนักนักก็ต้องทุจจริต

ในทางตรงข้าม พอเราสันโดษในวัตถุสิ่งเสพลิง เราก็สงวนเวลา แรงงาน และความคิด ไว้ได้ทั้งหมด แล้วเราก็เอา เวลา แรงงาน และความคิดนั้นมาทุ่มให้กับความเพียรพยายามในการปฏิบัติกิจหน้าที่การงานและการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม คือ *ความไม่สันโดษในกุศลธรรม* ก็ทำหน้าที่และสิ่งดีงามได้เต็มที่ สอดคล้องกันหมด

ขอสรุปจุดเน้นว่า สันโดษในวัตถุสิ่งเสพลิง และสันโดษแล้วต่อด้วยความเพียร หมายความว่า สันโดษ ทำให้สุขง่ายด้วยปัจจัยน้อย จะได้ไม่กระวนกระวาย จิตใจจะได้พร้อม แล้วสงวนเวลา แรงงาน และความคิดไว้ เพื่อเอาไปทุ่มเทอุทิศให้กับการเพียรพยายามพัฒนากุศลธรรม ทำกิจหน้าที่ สร้างสรรค์สิ่งดีงามและประโยชน์สุขให้ยิ่งขึ้นไป

นี่แหละคือหลักในการพิจารณาธรรม เป็นหลักการครอบคลุมที่ใช้ได้ทั่วไป งานสำคัญต้องเริ่มตั้งแต่เรื่องของปัญญา คือด้านความรู้ เราต้องให้ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาที่สูงขึ้นไปแก่นมนุษย์ยุคปัจจุบัน ยิ่งไปในสังคมตะวันตก เราต้องมีอะไรที่จะให้แก่เขาในสิ่งที่ลึกซึ้งได้ ไม่ใช่อยู่แค่สิ่งเล็กๆ น้อยๆ แม้จะสอนสิ่งเล็กน้อย ก็ต้องมาจากฐานความมั่นใจในหลักการใหญ่ด้วย คือต้องมีหลักการใหญ่ที่เรามั่นใจอยู่ เป็นที่รองรับ เมื่อพูดถึงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก็เป็นขั้นเอาไปประยุกต์ และเราจะต้องไปประยุกต์ให้เข้ากับสังคมนั้น ซึ่งจะเป็นเรื่องที่ไม่ใช่สูตรสำเร็จ เพราะในสังคมเวลานี้ ก็ไม่มีสูตรสำเร็จอะไรทั้งสิ้น

ที่จริง เพราะติดในสูตรสำเร็จนี้แหละ มันจึงยุ่ง ฝรั่งเศสมีสูตรสำเร็จที่มาจากฐานความคิดที่ผิด ปัญหาของยุคปัจจุบันจึงเกิดขึ้น และสูตรสำเร็จเหล่านั้น ก็กำลังถูกยกเลิกไปตามๆ กัน ตอนนี้นานอย่างหนึ่งของเราก็คือจะต้องไปสร้างสูตรใหม่ให้แก่เขา โดยนำเอาหลักการของธรรมไปประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมและปัญหาของเขา ตลอดจนเหตุปัจจัยของเขา ฉะนั้น ในชั้นประยุกต์ การแก้ปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ก็ว่ากันไป เช่น ในเรื่องเศรษฐกิจว่าจะเอาอย่างไร เศรษฐกิจปัจจุบันมีจุดอ่อน บกพร่องอย่างไร ลัทธิทุนนิยมจะแก้ปัญหาลงโลกได้หรือไม่ มันก่อให้เกิดปัญหาอย่างไร เพราะอะไร ในเรื่องรัฐศาสตร์จะเอาอย่างไร ต้องไปชี้ให้เขาได้

แสงสว่างช่วยส่องทางไปข้างหน้า

แต่แสงสีอาจพาให้หลงวน

ส่วนเรื่องเฉพาะตัวในทางจิตใจของเขาก็ต้องโยงมาประสานบรรจบว่า คุณต้องมีจิตใจดีด้วยนะ คุณยังไม่มีสมาธิ เฮ้ ! ฉันสอนสมาธิให้ แต่ไม่ใช่หยุดแค่นี้ สมาธิถ้าสอนไม่ดีก็เป็นตัวกล่อมอีก

ถ้าพระพุทธเจ้าต้องการแค่สมาธิ พระองค์ก็ไม่ต้องออกมาจากสำนักอาฬารดาบส กาลามโคตร และอุททกดาบส รามบุตร ถ้าเอาแค่สมาธิแล้วแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ ก็ไม่ต้องมีพระพุทธเจ้า เพราะโยคี ฤๅษี ดาบสก่อนพุทธกาลเขาได้ฌานสมาบัติกันเยอะแยะ เรื่องสมาธินี้เขามีกันมาก่อนพุทธกาลแล้ว เราบอกว่าธรรมไม่ได้จบแค่ปัญหาจิตใจนะ คุณจะมาเอาแค่ทำจิตใจสบายเท่านั้นไม่ได้ ดีไม่ดีจะหลอกตัวเอง เพราะพวกที่สบายใจแล้วนี้อาจจะได้แค่วิธีหนี

ปัญหาอย่างหนึ่ง พอหลบเข้ามาอยู่ข้างในทำใจได้ก็เพลินเฉื่อยชา ไม่จัดการแก้ไข ทั้งๆ ที่ปัญหามันในโลกวนวายมากมายไม่ได้หายไปไหน

ปัญหานั้นมีข้อดีอย่างหนึ่ง คือมันบีบคนให้ตื่น และถ้าเราปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง ก็เป็นเวทีพัฒนาคนพัฒนาปัญญา แต่พอเราทำใจได้ สบายเสียแล้ว ที่นี้ก็เฉื่อย เท่ากับหลบปัญหา ปัญหาข้างนอกเลยปล่อยทิ้ง ไม่แก้ นี่คือประมาทแล้ว ฉะนั้น สมาธินั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนไว้เป็นหลักการส่วนหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา อย่างในวิสุทธิมรรคก็บอกไว้แล้วว่า สมาธิ มีอัสสาทะอย่างไร มีอาทีนวะอย่างไร อาทีนวะคือโทษของสมาธิได้แก่ทำให้เกิดความซึ้งเกียจ พอได้สมาธิแล้ว สุข สงบ ใจสบายแล้ว หรือทำใจได้แล้ว ฉันทสบายแล้ว ปัญหาอย่างอื่นข้างนอก ช่างมัน ไม่แก้ ฉะนั้น สมาธิก็เป็นตัวกล่อมได้ จึงบอกว่าระวังนะ ฝรั่งเศสหลง เอียงสุดไปอีก และเราก็อยาบไปทำให้ฝรั่งเศสหลง แต่ต้องไปปลุกให้ความรู้ที่ถูกต้อง

สมาธินั้น เป็นส่วนหนึ่งของระบบการฝึกฝนพัฒนาคน ที่เรียกว่าไตรสิกขา ต้องใช้เพื่อทำคนให้ก้าวต่อไป เป็นเครื่องเสริมกำลังคนที่จะก้าวไปข้างหน้า ถ้าใช้เพียงเป็นเครื่องกล่อมใจ ทำให้สุขใจหลบปัญหาไปได้คราวหนึ่งๆ ก็กลายเป็นทำให้ประมาท ดิ่งรั้งไว้ไม่ให้ก้าวต่อไปในกุศลธรรม ผิดหลักการของพระพุทธศาสนา

แม้ในด้านปัญญาก็เช่นกัน วิปัสสนาต้องทำให้คนปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง เข้าถึงความจริงของสิ่งต่างๆ จนกระทั่งมีจิตหลุดพ้นจริง วิปัสสนาเป็นหลักการใหญ่ของเรา แต่ต้องให้เป็น

วิปัสสนาที่ถูก ซึ่งทำให้มนุษย์อยู่กับความเป็นจริง ไม่ใช่ไปอยู่กับสภาพที่กล่อมตัวเอง ถ้าสุขด้วยวิปัสสนา หรือแม้แต่ปลงอนิจจัง แล้วสบายใจ หายทุกข์ แต่หยุดแก้ปัญหาแก้ทุกข์ต่อไป ก็กลายเป็นประมาทอีก

ตัวกล่อมหรือเครื่องกล่อมนั้น มิใช่ว่าจะไม่มีประโยชน์และใช้ไม่ได้เสียเลย แต่ต้องรู้จักใช้ และมีขอบเขตที่ถูกต้อง เหมือนอย่างคนเป็นโรคนอนไม่หลับหรือมีอาการไม่ปกติทางประสาท เราก็อาจจะต้องใช้ยานอนหลับหรือยากล่อมประสาทช่วย แต่เป็นการใช้เพื่อแก้ไขภาวะผิดปกติ เฉพาะกรณีๆ และชั่วคราว เมื่อผ่านภาวะผิดปกตินั้นไปแล้วก็ไม่ควรใช้ ถ้าขึ้นใช้ในภาวะปกติทั่วไป ก็กลายเป็นโทษอย่างน้อย การที่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อมัน จึงจะอยู่ดีได้ ก็ไม่ถูกต้องแล้ว เครื่องกล่อมทางด้านจิตใจและปัญญาก็เช่นเดียวกัน จะต้องรู้จักใช้ภายในขอบเขตของการแก้ปัญหาเฉพาะชั่วคราว พอให้ได้พักหรือช่วยให้พ้นออกมาจากสิ่งร้ายอย่างอื่น เมื่อตั้งตัวได้แล้วจะได้เดินหน้าต่อไป ข้อตัดสินใจสำคัญคือ อย่าให้เป็นเหตุนำไปสู่ความประมาท เช่น นอนใจ เพลิน ผัดเพี้ยน เป็นต้น

เครื่องกล่อมและระบบกล่อมมนุษย์มีอยู่เยอะ มนุษย์มากมาย นับถือลัทธิผีสางเทวดา เอาการดลบันดาลของเทพเจ้ามาเป็นเครื่องกล่อมใจคิดว่าหรือบอกตัวเองว่ามีเทพเจ้าคอยช่วยแล้วก็สบาย ไม่ต้องเดือดร้อนหายทุกข์ไปที ก็อุ่นใจ แล้วก็นอนใจ พอพ้นจากลัทธิดลบันดาล มาได้สมาธิ ก็กล่อมใจตัวเองอีก สบายไปที ไม่ต้องทำอะไร มนุษย์นี้ติดการกล่อมได้เยอะ แม้แต่ความดีและผลสำเร็จก็กลายเป็นเครื่องกล่อมอีก พอสบายใจแล้วก็นอนใจ ตกลง

ก็หนีความประมาทไม่พ้น ไปติดที่ความประมาทนั้นแหละ

จะอย่างไรก็ไม่ประมาท ก็เอาหลักใหญ่นี้แหละ ไปประยุกต์ได้หมด คืออยู่ด้วยสติไม่ประมาท หมั่นใช้สติปัญญาพิจารณาชีวิตสังคมาว่า อะไรเกิดขึ้น มันเป็นอย่างไร เป็นไปอย่างไร มีผลอย่างไร เกิดปัญหาอะไร เอาสติไปจับมาตรวจดู แล้วใช้ปัญญาสืบสาว ก็ได้เรื่องได้ราว ช้อย่อยเราไม่ต้องพูดกันนะ เอาแต่หลักการใหญ่ไป ไม่ว่าจะปฏิบัติอะไร ถ้าทำให้ประมาทก็ไปไม่รอด

เวลานี้สังคมไทยประมาทหรือเปล่า มีบางท่านออกเสียงดังมาชัดเจนว่า “ประมาท” ผมก็เห็นด้วยว่า สังคมไทยประมาท และยิ่งไปติดในสิ่งกลมๆเยอะหมด ยิ่งกลมก็ยิ่งประมาท ก็เลยติดพันอยู่นั่นแหละ ไม่คิดแก้ปัญหา และไม่คิดศึกษาด้วย สบายใจแล้วฉันอยู่ได้ เอาสิ่งเสเพลสิ่งบำรุงบำเรอมากล่อมบ้าง เอาสุราและการพนันมากล่อมบ้าง เอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาปลอบใจบ้าง เอาสมาธิมากล่อมใจบ้าง อะไรก็ตาม ทำให้เกิดความประมาท ต้องรีบตื่นทันทีว่า ผิดแล้ว อะไรก็ตามที่ทำให้เกิดความประมาท ต้องถือว่าผิดหลักพระพุทธศาสนา แม้มันจะดี

เมื่อก็พูดถึงเรื่องสันโดษ พอพูดไป ก็เลยออกไปเรื่องอื่น เอาเรื่องความสันโดษก็พอแล้ว เป็นอันว่า ธรรมแต่ละข้อต้องสัมพันธ์กับองค์ธรรมอื่นด้วย

เครื่องกล่อมและปลอบใจ ต้องรู้จักใช้ เอาพอได้พักตั้งตัว เพื่อเดินทางหน้ากันต่อไป

พระผู้เข้าอบรม - การมีวัดไทย ช่วยทำให้เกิดประโยชน์อย่างไร*

พระธรรมปิฎก: บางอย่างคิดว่าตอบไปในเรื่องที่พูดมาแล้ว แต่เมื่อพูดถึงการทำประโยชน์อะไรนี้ ก็ทำมาก ต้องยอมรับสิ่งที่ท่านทำมา เช่นการเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ซึ่งทำให้คนไทยรวมกันได้ในระดับหนึ่ง แม้ว่าคนไทยจะมีลักษณะที่บอกเมื่อก็ว่าไม่ค่อยรวมตัวกัน แต่ก็ยังรวมได้ดีขึ้นเยอะ นอกจากนั้นก็เป็นศูนย์กลางกิจกรรม และเป็นศูนย์กลางรักษาวินัยธรรมไทย รวมทั้งการสอนภาษาไทย ซึ่งทำให้เด็กไทยรุ่นใหม่ในอเมริกาได้รู้จักภาษาไทย ได้รู้จักเมืองไทย ได้รู้จักวัฒนธรรมไทย รู้จักกราบไหว้ เข้ามาใกล้ชิดพระศาสนา อันนี้นับว่าเป็นประโยชน์ที่ช่วยได้มาก แต่ก็อยู่ที่พระเรานี่แหละ ว่าจะมีความขยันหมั่นเพียรและตั้งใจแค่ไหน แต่เราต้องยอมรับว่าหลายวัดท่านทำได้ดี ก็ต้องให้กำลังใจกัน ส่วนที่เสียก็มีบ้าง

ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งก็คือทางจิตใจ เมื่อวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนแล้ว ก็ช่วยคนไทยได้หลายอย่าง โดยเฉพาะคนไทยไปอยู่ในสังคมฝรั่ง ก็มีปัญหาเยอะ โดยมากจะไม่ค่อยมีความสุขเท่าไรนัก อาจจะพูดว่า แม้จะสุขกายก็ไม่ค่อยสุขใจ การอยู่ในประเทศอย่างอเมริกานั้น ทั้งๆ ที่เป็นประเทศที่ฟุ่มเฟือย มั่งคั่งพร้อม แล่นสุขสบายและสะดวกทุกอย่าง แต่ใจไม่ค่อยเป็นสุขเท่าไร

ตอนแรกไปใหม่ๆ ก็วุ่นกับการหาเงินหาทอง มีความขยัน

หมั่นเพียรจนกระทั่งตั้งตัวได้ แต่พอมีเงินมีทองใช้พอสมควร ก็เริ่มได้คิดว่า เราต้องการอะไรแน่ อยู่ในสังคมฝรั่งไม่อบอุ่น จิตใจเริ่มว่าเหว คิดถึงบ้าน เพราะฉะนั้น คนไทยส่วนมาก พอเป็นผู้ใหญ่หน่อย จะบอกว่า อยากจะกลับมาตายในประเทศไทย คือสุดท้ายก็อยากกลับประเทศไทย

ทั้งๆ ที่อยู่ที่โน่นก็มีฐานะดีแล้ว แต่มีปัญหาทางจิตใจที่ว่า ไม่อบอุ่น อยู่ที่นั่นเหมือนกับตัวอยู่โดดเดี่ยว เพราะ หนึ่ง...สังคมของเขาเป็นสังคมตัวใครตัวมัน มีแต่การดิ้นรนแข่งขัน ความมีน้ำใจต่อกันหาได้ยาก สอง...ตัวนี้ไปจากสังคมที่มีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์แบบมีน้ำใจต่อกันดี เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือ เมื่อไปอยู่ในสังคมแบบตัวใครตัวมัน ยิ่งทำให้เกิดความรู้สึกที่ขัดและตัดกันอย่างแรง ความรู้สึกเหงา ว่าเหว ขาดความอบอุ่นก็ยิ่งเด่น สาม...สังคมอเมริกันถึงอย่างไรก็ยังมีความรู้สึกเหยียดผิวยังมีความรู้สึกเข้ากันไม่ได้ เป็นความรู้สึกในทางที่ไม่ดี และเมื่อทำงานไป ถึงเราจะเก่งอย่างไร ถ้าไม่เปลี่ยนสัญชาติ เขาก็ไม่ยอมให้พวกเราต่างชาติขึ้นไปสู่ตำแหน่งสูงๆ เช่น เป็นหัวหน้าในบางหน่วยงาน คนไทยเราไปอยู่เมืองนอกเก่งกันเยอะ แต่เราก็ไม่สามารถจะก้าวหน้าถึงที่สุดได้ และในแง่ของความสัมพันธ์ที่ว่าเมื่อไปไหนคนฝรั่งเขาจะมองดูด้วยสายตาที่ยังไม่กลมกลืนกัน เพราะฉะนั้น ความรู้สึกไม่สบายใจ จึงยังมีอยู่

เมื่อมีวัดไทยขึ้นมา ก็ช่วยทางจิตใจของคนไทยที่นั่นได้หลายทาง บางท่านเพียงได้มาวัดไทย พบสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรมไทยก็สบายใจ บางท่านก็มาพบพระสนทนา หรืออาจปรึกษาไถ่ถาม บางท่านสบายเมื่อได้พบปะสังสรรค์กับคนไทยด้วยกัน วัดก็สนอง

* คำถามที่บันทึกเสียงไว้ ฟังไม่ชัด เดาเอาว่าเป็นท่านอนี้

ความต้องการทางจิตใจ ช่วยให้สบายใจ ความรู้สึกอย่างนี้อาจจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้บางท่านมาสนใจเข้ากรรมฐาน แต่อันนี้คือจุดที่จะต้องเตือนพวกเราว่า ระวังอย่าจุ่งเขาเลยเถิด หรือพาเขวออกนอกทาง เพราะพระบางองค์ไปแล้วก็มุ่งจะแสวงหาผลประโยชน์

ขอเล่าสักนิดหนึ่ง ตอนที่ลาวแตก หลายปีมาแล้ว ก็มีพระและชาวบ้านหนีภัยไปอเมริกาและประเทศต่างๆ เยอะ สำหรับที่อเมริกาก็มีพระลาวไปอยู่ในเมืองต่างๆ หลายแห่ง ท่านหนึ่งไปอยู่ที่เมือง New York ปรากฏว่าเป็นเจ้าคณะแขวงเก่า เจ้าคณะแขวงในลาวก็คือ เจ้าคณะจังหวัด ท่านมีบุคลิกลักษณะดี และเป็นผู้ใหญ่ด้วย พอได้เราไปอยู่ที่นั่น ก็ได้เห็นพฤติกรรมและความเป็นอยู่ของท่าน ซึ่งเราคิดว่าคงจะเป็นสภาพชีวิตท่านเองเดียวกับตอนอยู่เมืองของท่าน เช่น ที่วัดไทยที่นั่น เราเห็นของต่างๆ ที่อยู่ตามบ้าน ฝากท่านองค์นี้มาอยู่ที่วัดเยอะหมด มีทั้งของเล็กของใหญ่ หลายประเภท แล้วก็ได้ทราบว่า ที่มาอย่างนี้ ก็เพราะว่า เวลาท่านไปตามบ้านญาติโยม ซึ่งอาจจะไปในกิจนิมนต์ เช่นไปในงานทำบุญของเหล่านั้นก็ตามมากับท่าน

เรื่องจะเป็นท่านองนี้ว่า เมื่อสนทนากับเจ้าของบ้านก็มีการทักทายกัน โดยที่ทางเจ้าของบ้านอาจจะเริ่มว่า ทำไมผม/ดิฉันตอนนี้โชคไม่ดี มีแต่เรื่องไม่สบายใจ หรือท่านอาจจะเริ่มขึ้นเองอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ แต่ผลปลายออกมาอย่างเดียวกัน คือ ท่านจะถามว่า เอ้อ บ้านนี้มีวัตถุลักษณะอย่างนี้ไหม สีดำๆ รูปรางกลมๆ อะไรนี่นะ แล้วเขาก็จะถามว่า เอ๊ะ เป็นอย่างไรล่ะครับ ท่านก็จะบอกว่ามันไม่ถูกชะตากับเจ้าของบ้าน ที่นี้เขาก็เดือดร้อนสินะ หากันใหญ่เลยว้า

วัตถุลูปร่างอย่างนั้น สีอย่างนั้น คืออะไร? ความหาในบ้านเอามาให้ดู อันนี้ใช่ไหมครับ ก็บอกไม่ใช่ ไปหาอีก อันโน้นใช่ไหม...ไม่ใช่ อันนี้ใช่ไหม...ไม่ใช่ จนกระทั่งถึงอันหนึ่งท่านก็บอกว่าอันนี้แหละ แล้วผมจะอย่างไรล่ะครับ ก็บอกว่า ไม่ได้ ต้องเอาออกไปนอกบ้าน

ของเหล่านั้น ถ้าเป็นของที่ทิ้งได้ก็ทิ้งไป แต่บางทีบางอย่างก็ฝากท่านไป ท่านก็เอาไปเก็บไว้ที่วัด เพราะไม่รู้จักไว้ที่ไหน แต่สิ่งที่สำคัญก็คือ มันเป็นทางหาลาภหาผล บางทีไปตรงกับของมีค่าที่บรรพบุรุษเขาให้มา บางทีเป็นเหรียญพระก็มี เป็นสายสร้อยทองก็มี บางรายเขาเสียชีวิตเต็มที แต่ตอนนั้นเขายอมให้มาเพราะเขากำลังกลัวเคราะห์ร้ายแม้จะสองจิตสองใจ ต่อมาตัดสินใจใหม่ ตามมาที่วัดขอคืนไปก็มี และของบางอย่างที่มีค่าทางวัดก็ให้ญาติโยมมาประมูลกันไป อีกอย่างหนึ่ง เวลาอยู่วัดก็โทรศัพท์เรื่อย เช่นมีการศึกษาว่าสามีหนี จะทำเสน่ห์อย่างไรเขาจึงจะกลับมาอยู่ด้วย อะไรทำนองนี้

อีกองค์หนึ่ง ไปอยู่ทางด้านรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) ก็มีกิตติศัพท์เล่าลือกันว่า เวลาไปไหน เดี่ยวก็ซื้อมากว่า โห้ ! คุณนี่ แต่ก่อนเป็นลูกสาวฉฉในชาติโน้น พอไปเจออีกคนหนึ่งก็บอกว่าในชาติก่อนเคยเป็นนั่นเป็นนี่กัน และอ้างตัวว่าเป็นพระระดับลูกแก้วหรือแถวๆนั้น ไม่รู้เป็นจริงหรือเปล่า

นี่แหละทำให้เรามานึกกันว่า เอ อย่างนี้กรรมังที่เป็นเหตุให้คอมมูนิสต์เขาไม่เอาไว้ เพราะว่าพระลาวไปกันขนาดนี้จึงทำให้พวกคนรุ่นใหมเปื้อนหายเต็มที สภาพพุทธศาสนาในลาวก่อนแตกคงจะเป็นอย่างนี้กรรมัง เคยได้ยินข่าวว่า ตอนที่ลาวแดงรบชนะเข้าเมืองครองเมืองแล้ว ได้อาพระที่มีชื่อว่าขลังๆ มา ให้ขึ้นนั่งบนตอมไ้

แล้วก็ทดสอบความหลังโดยเอาปืนอาท้าว (AK = Avtomat Kalashnikov)) ยิงรัวเลย นี่ก็เรื่องหนึ่งที่ต้องระวังและเป็นเครื่องเตือนสติ

หลังจากลาวแดงยึดเมืองลาวได้แล้ว ลาวกับไทยขาดการติดต่อกันไปนาน แต่เวลานี้มีสัมพันธกันอีกแล้ว พระจากเมืองลาวเข้ามาเรียนต่อในเมืองไทยอีก เมื่อสองสามเดือนก่อนผมไปพูดที่แห่งหนึ่ง พบพระที่ไปฟัง ๒ รูป นึกว่าพระไทย พอถามดูปรากฏว่าเป็นพระลาว ก็เลยถือโอกาสถามสภาพการพระศาสนาในลาว พระนี้มาเรียนชั้นปริญญาตรี ท่านเล่าว่า ในลาวเวลานี้พระต้องเอาแต่ด้านธรรม จะทำไสยศาสตร์และหมอดูเป็นต้นไม่ได้เลย องค์ไหนทำจะถูกจับสึกแม้แต่เพียงเขาเห็นทำทำเยี่ยงมือมาจะดูลายมือกันก็จับเลย เรื่องนี้ใครมีเวลาและโอกาส น่าจะสอบถามหาความรู้ประกอบการศึกษาไว้ด้วย

คนไทยที่ไปอยู่อเมริกาในสภาพสังคมแบบนั้น และมีสภาพจิตว่าเหวอย่างนี้ หลายคนจะถูกจูงง่าย ดังที่ปรากฏว่าคนไทยที่ไปอยู่เมืองนอกหลายคนจะติดเรื่องโหร เรื่องการทำนายทายทัก เรื่องไสยศาสตร์ได้ง่าย และติดกันเยอะด้วย เพราะชีวิตเสี่ยงโชคเสี่ยงภัย และมีปัญหาทางจิตใจ เช่นว่าเหว ฉะนั้น พระเราจะต้องตั้งจิตเป็นกุศลไว้ให้มั่นว่าจะไม่ไปหาผลประโยชน์จากญาติโยม เป็นแต่เพียงไปช่วย แต่ไม่ใช่หมายความว่าความจะไม่ให้ใช้สิ่งเหล่านี้เสียเลย วัดอุ้มงคลใช้เป็นก็มีประโยชน์ แต่ใช้อย่างไร ต้องใช้เพื่อตั้งคนขึ้น ไม่ใช่ใช้เพื่อหาผลประโยชน์จากเขา และไม่ใช่เพื่อตั้งเขาให้หมกมุ่นอยู่แต่ใช้เพื่อเป็นสื่อ นำเขาขึ้นมา ถ้าใช้อย่างนี้ก็จะไม่มีปัญหา เพราะ

เรื่องอย่างนี้ เป็นเครื่องปลอบประโลมใจ บำรุงขวัญ ก็ต้องมีอยู่ แต่เอาแค่เป็นจุดพบและเป็นจุดผ่าน อย่าใช้เป็นเครื่องมือของโลภะโทสะโมหะ

พระผู้เข้าอบรม - ถ้าเราใช้เพื่อจะดึงเขาขึ้นมาด้วย แล้วก็เพื่อหาผลประโยชน์ด้วยเนี่ย ผิดไหมครับ

พระธรรมปิฎก - อย่างนั้นเจตนาก็ไม่ค่อยดี มีโลภะผสม เป็นโลกสัมปยุตต์

พระผู้เข้าอบรม - คือ ดึงเขาขึ้นมาด้วย ช่วยเขาด้วยในด้านจิตใจ เราก็ทำในทางที่ถูก แต่ถ้าเขาให้ ก็รับไว้

พระธรรมปิฎก - อันนั้น เราอย่าไปนึกในแง่หาผลประโยชน์ ให้เป็นเรื่องของศรัทธาเขาสืบทอดหมายความว่าพระช่วยแก้ปัญหาให้ญาติโยม เขาจะบำรุงพระศาสนาก็เป็นเรื่องศรัทธาของเขา เราอย่าไปนึกในแง่ผลประโยชน์ส่วนตัว ข้อสำคัญ คือ หนึ่ง... เราไม่มุ่ง เราไม่เพ่ง ไม่จ้องจะหาประโยชน์จากเขา สอง... เรามุ่งในแง่ประโยชน์ส่วนรวม ถ้าเขามาศรัทธาบำรุง ก็ว่าไปตามศรัทธา แต่เราพยายามมุ่งให้เป็นประโยชน์ของวัดหรือของพระศาสนาเป็นหลัก คือเน้นในแง่ประโยชน์ส่วนรวม เพื่อมาบำรุงการพระศาสนา เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของศรัทธา ถ้าตราบไต่ที่ยังบำรุงพระศาสนาด้วยศรัทธาก็มีทางพัฒนาจิตใจในทางคุณธรรมขึ้นมา เป็นทางเจริญงอกงามคืออย่าให้หมก ให้ติด ให้จมอยู่ อย่าดึงเขาให้จมเท่านั้นเอง เห็นจะพอไหมนะ

เมื่อมองธรรมแยกกระจาย ไม่อยู่ในระบบความสัมพันธ์ ความเข้าใจก็ผิด การปฏิบัติก็พลาด ผลคือความเสียหาย

ที่จริง ยังมีอีกอย่างหนึ่ง คือ การใช้ธรรมไม่ครบองค์รวม อันนี้ก็สำคัญที่จะทำให้เห็นว่า ทำไมจึงใช้ธรรมกันผิด จะพูดอีกสักเรื่องหนึ่งได้ไหม จะทอนผมไหวหรือเปล่า

พระผู้เข้าอบรม - ไหวครับ

พระธรรมปัญญ - ขอพูดอีกสักตัวอย่างหนึ่งให้เห็นว่า ธรรมนั้นถ้าใช้ไม่ครบองค์รวมก็จะมีปัญหา แม้แต่ธรรมที่เป็นกุศลก็เกิดโทษได้ เพราะอาจจะเป็นปัจจัยแก่อกุศล

ในประเทศไทยเรา นี้ ในการสอนศีลธรรมเมื่อระยะ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว ได้มีแนวโน้มของกระทรวงศึกษาธิการ โดยนักวิชาการ ที่จบมาจากตะวันตก คิดกันใหญ่ ว่าเราจะต้องสอนจริยธรรมสากล หลักศีลธรรมที่สอนกันอยู่นั้นอิงพระพุทธศาสนา จะเอาหลักพุทธศาสนามาสอนไม่ได้ เพราะประเทศไทยมีหลายศาสนา เราต้องเป็นกลาง ต้องใช้จริยธรรมสากล จากแนวโน้มนี้ต่อมาก็ปรากฏว่า วิชาศีลธรรมได้หมดไปจากหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ วิชาพุทธศาสนาก็หมดไป แล้วมีวิชาจริยธรรมเข้ามา ซึ่งพยายามจะให้ เป็นจริยธรรมสากล

มีการประชุมกันในเรื่องนี้ ผมเคยเข้าประชุมด้วย เขาคิดกันถึงขนาดที่ว่า ข้อธรรมต่างๆ ที่เป็นบาลีไม่ควรใช้ เพราะมาจากพุทธศาสนา ไม่เป็นกลาง ไม่เป็นสากล ในที่ประชุมพิจารณากันว่า จะใช้ศัพท์จริยธรรมเป็นภาษาไทยให้หมด เช่น สตินี้เป็นคำบาลี ไม่

ควรใช้ ต้องหาคำไทยมาแทน จะเอาอะไรดี สัจจะก็ได้ เป็นคำบาลี ต้องเอาคำไทยว่าความจริง เมตตา ไม่ได้ เป็นคำบาลี ต้องใช้ความรัก จริยธรรมสากลคิดกันขนาดนี้ ในที่ประชุมฉันขอชี้แจงว่า ไม่ได้แล้ว จะไปกันใหญ่ หนึ่ง... คำเหล่านี้มาจากพุทธศาสนาก็จริง แต่มันกลายเป็นคำไทยแล้ว มันเป็นคำสามัญ เป็นคำไทยธรรมดา สอง... คำเหล่านี้เป็นบัญญัติ (concept) ที่มีความหมายกว้างขวางมาก เราไม่สามารถหาคำไทยมาแทนเท่ากันได้ อย่างคำว่า “สติ” คำเดียว ถ้าแปลเป็นไทยแม้แต่สองบรรทัดก็ยังไม่ได้ความหมายเท่าสติคำเดียว เนื่องจากคำเหล่านี้มีความหมายลึกซึ้ง ครอบคลุม กินความกว้าง เราจะไปเที่ยวเปลี่ยนตามใจชอบไม่ได้ ตอนนั้นไปกันถึงขนาดนั้น

ที่หย่อนกว่านั้นก็คือ เลือกข้อธรรมมาใช้ เริ่มด้วยไปทำบัญชี หัวข้อธรรมมาว่ามีอะไรบ้าง แล้วก็มาเลือกกันดูว่า ข้อไหนเป็นจริยธรรมที่เป็นสากล คือชาติไหนๆ ก็ยอมรับทั้งนั้น เช่นว่า เมตตา เอาไหม เมตตานี้ใช้ได้ ก็เอาเมตตาามาใส่ลงไป กรุณาเอาไหม เอ้า ! ใช้ได้ อุเบกขา เอ้ย! อย่าเพิ่ง เอาไว้ก่อน ความรับผิดชอบ นี่สำคัญ เอาไว้ เมื่อเลือกธรรมแบบนี้มาแล้ว ก็จัดเป็นหลักสูตร นี่คือการเลือกธรรมเป็นข้อๆ มา ที่เห็นว่าจะใช้ในหลักสูตร แล้วก็สอนกันแบบนี้ นี่คือการจริยธรรมในระยะที่ผ่านมาซึ่งทำให้หลักธรรมกระจัดกระจายหมด ไม่เป็นหมวดหมู่

ที่จริงในสังคมไทยก็มีแนวโน้มนี้อยู่แล้ว คือปฏิบัติธรรมกันไม่ครบชุด เช่น เมตตา กรุณา เราพูดกันบ่อย ส่วนมุทิตา ชักจะเลือนไปไม่ค่อยพูดถึง แต่อุเบกขา ไม่เอาเลย ข้างหลังเข้าใจผิดด้วย

เพราะไม่เข้าใจว่าอุเบกขาคืออะไร หลักธรรมพลัดกันแตกกระจาย กระจายหลุดออกไปจากชุดของมันหมด

เราไม่สังเกตหรือว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนธรรมเป็นหมวดๆ เป็นชุดๆ การที่สอนเป็นชุดนั้นมีความหมาย นั่นคือระบบองค์รวม ที่ฝรั่งกำลังตื่นตัวกัน เพราะว่าหัวข้อธรรมเหล่านั้น เป็นองค์ประกอบของส่วนรวมที่สมบูรณ์ ถ้าขาดอันใดอันหนึ่งไปแล้วระบบ ก็ไม่สมบูรณ์ หมายความว่า ธรรม แต่ละหมวดๆ นั้นเป็นระบบดุลยภาพ เมื่อปฏิบัติครบแล้ว มันจะดุลซึ่งกันและกันให้พอดี เกิดความพอดีขึ้นมาในชุดของมันที่เป็นระบบนั้น นี่คือระบบองค์รวม เพราะฉะนั้น ธรรมต้องปฏิบัติครบชุด ถ้าแยกออกมาเป็นข้อๆ กระจายหลุดจากกันแล้วจะเกิดปัญหา ยกตัวอย่างง่ายๆ

หลักธรรมที่เราคุ้นกันนักหนา คือ พรหมวิหาร ๔ นี้ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนมากของการปฏิบัติธรรมไม่ครบชุด ทำให้ไม่เกิดดุลยภาพในองค์รวม เรามี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไว้ใช้ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ โดยเป็นท่าทีของจิตใจต่อเพื่อนมนุษย์ ที่ครบถ้วนบริบูรณ์

มนุษย์นั้นจะตกอยู่ในสถานการณ์ ๔ อย่าง ซึ่งเราจะต้องปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามสถานการณ์นั้นๆ ถ้าปฏิบัติผิดสถานการณ์ ธรรมนั้นแม้จะเป็นกุศล ก็อาจจะพลาด ทำให้เกิดผลเสียได้

สถานการณ์ที่ ๑ เพื่อนมนุษย์ของเรา เป็นอยู่ปกติไม่ได้เดือดร้อน ไม่มีภัยอันตราย ไม่มีปัญหาอะไร เราก็มีท่าทีของธรรมข้อที่หนึ่ง คือเมตตา ซึ่งได้แก่ความรัก ความอยากให้เขาเป็นสุข ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร เมตตาก็มาจากรากศัพท์เดียวกับมิตรนั่นเอง

ต่อมา สถานการณ์ที่ ๒ เขาตกต่ำลง เดือดร้อน เป็นทุกข์ มีปัญหา เราก็ต้องย้ายจากเมตตา ไปกรุณา คือพลอยห่วงใจ ห่วงไหวในความทุกข์ของเขา คิดจะหาทางปลดปล่อยเขาให้พ้นจากทุกข์

ต่อมาสถานการณ์ที่ ๓ เขาขึ้นสูง ได้ดี มีความสุข ประสบความสำเร็จ ทำอะไรๆ ถูกทางแล้ว เราก็ย้ายมาสู่คุณธรรมข้อที่สาม คือมุทิตา หมายความว่าพลอยยินดีด้วย ส่งเสริมสนับสนุน

นี่ผ่านมา ๓ สถานการณ์แล้ว ในหมู่มนุษย์เรา ปรากฏว่าหลายคนแยกไม่ออกแม้แต่เมตตากับกรุณา ว่าต่างกันอย่างไร ธรรมหมวดนี้เป็นธรรมที่แสดงออกต่อคนอื่น คือ ต่อเพื่อนมนุษย์ จึงกำหนดความแตกต่างได้ด้วยการปฏิบัติในความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนั้นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับเขา ฉะนั้นวิธีแยกความหมาย ก็ดูที่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับเขา คือ สถานการณ์ที่เขาเป็นปกติเราก็มีเมตตา สถานการณ์ที่เขาตกต่ำเป็นทุกข์เราก็มีกรุณา สถานการณ์ที่เขาขึ้นสูงประสบความสำเร็จเราก็มีมุทิตา มนุษย์ทั่วไปจะตกอยู่ใน ๓ สถานการณ์นี้ เราก็มีครบแล้ว ปฏิบัติให้ถูกสถานการณ์ สามอย่างนี้ แล้วมีสถานการณ์อะไรอีก สามอย่างก็น่าจะครบแล้ว คนถ้าไม่ปกติก็ต้องเดือดร้อน เป็นทุกข์ หรือมีฉะนั้น ก็ได้ดีมีสุข แล้วจะมีสถานการณ์อะไรอีก ทำไมพระพุทธเจ้ายังตรัสข้อที่ ๔ อีก สถานการณ์อะไร

พระผู้เข้าอบรม - เป็นกลาง..อุเบกขานะครับ

พระธรรมปิฎก - เป็นกลางนะ มันเป็นท่าทีแล้ว เอาสถานการณ์ของเขาสี

พระผู้เข้าอบรม - ...วางเฉย...!

พระธรรมปิฎก - วางเฉยนี้เราวางเฉย แต่เขาเป็นอย่างไร เราจึงวางเฉย คือ มีอุเบกขา

พระผู้เข้าอบรม - อุเบกขา เมื่อเขาได้รับความทุกข์...

พระธรรมปิฎก - ได้ทุกข์เราก็กุณาสี สถานการณ์ที่ ๔ อะไร

พระผู้เข้าอบรม - เขาไม่สุขไม่ทุกข์...เขาได้ทุกข์จากผลกระทบที่เขาทำของเขาเอง ในข้อที่เราไม่สามารถจะช่วยให้...

พระธรรมปิฎก - โกล้เข้าไปแล้ว...

พระผู้เข้าอบรม - ตกต่ำสุดจนไม่สามารถที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องได้...

พระธรรมปิฎก - โกล้เข้าไปแล้ว...

พระผู้เข้าอบรม - แล้วแต่ยถากรรม...

พระธรรมปิฎก - นี่แหละ...อาจารย์ผู้ใหญ่มีชื่อเสียงมากของไทยท่านหนึ่งเอาอันนี้ไปพูดในการปาฐกถา ท่านบอกว่า พระพุทธศาสนาสอนให้คนวางอุเบกขา กรรมของใครกรรมของมัน เห็นคนตกต่ำยากจน ก็บอกว่า โอ้! เป็นกรรมของเขาเอง เขาก็รับผลของกรรมของเขาไป ก็เลยไม่มีใครช่วยเหลือกัน สังคมไทยก็เลยแย่นี่แหละที่ท่านมหาพุดอย่างนี้ อุเบกขาก็โดนตีด้วย

ฝรั่งคนหนึ่งเขียนหนังสือ *Buddhism and Society* เป็นหนังสือหนาใช้ศึกษาในมหาวิทยาลัยของฝรั่งบางแห่งด้วย เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในพม่าฝรั่งคนนี้เป็นเอกาณัติศึกษา (case study) มาด้วย เขายกตัวอย่างในเมืองพมามาเรื่องหนึ่ง จริงหรือไม่จริงผมก็ยังไม่สงสัย...แต่ฝรั่งคนนี้นัยกตัวอย่างมาเล่าว่า เขาไปที่ชนบทแห่งหนึ่ง มีคนตกน้ำแล้วไม่มีใครช่วย เพราะคนพม่าบอกว่าเป็นกรรมของเขา แล้วก็ให้วางอุเบกขา ได้สองหลักคือ หนึ่ง หลักกรรม

ว่าเป็นกรรมของเขา สอง อุเบกขา วางเฉย ไม่ช่วย ฝรั่งคนนี้ก็เลยบอกว่า นี่เห็นไหม พุทธศาสนาทำให้คนเป็นอย่างนี้ เขาตี หนึ่ง... หลักกรรม สอง...หลักอุเบกขา โยงกันว่า คนพุทธอุเบกขาเพราะเห็นว่าเป็นกรรมของเขา เลยไม่ช่วยกัน เพราะฉะนั้นสังคมก็เลยตกต่ำเดือดร้อนอย่างนี้ เขาได้ทีก็ตีแพะไล่เลย เป็นการบอกไปด้วยว่า ในสังคมของเขา ไม่อย่างนี้หรือก ของเขาที่ต้องช่วยกันสุดฤทธิ์เลย ฉะนั้น สังคมฝรั่งจึงได้เจริญขึ้นมา เขาว่าอย่างนั้น เอาละสิ อย่างนี้จะแก้อย่างไรละ

พระผู้เข้าอบรม - ปกติ...คนที่จะช่วย ถ้าช่วยน้ำไม่เป็น ถ้าลงไปบางทีก็ตาย...

พระธรรมปิฎก - ก็ไม่รู้ละ ในที่นี้เขาว่า ที่ไม่ช่วย เพราะอ้างหลักกรรมกับอุเบกขา ไม่ใช่อ้างเรื่องว่าน้ำเป็นหรือไม่เป็น เขาตีหลักกรรมกับอุเบกขาแล้ว ก็กลายเป็นว่า เห็นคนจนก็ว่านี่เป็นกรรมของเขา ไปเห็นคนพิการ ก็ว่ากรรมของเขา เพราะฉะนั้นก็ให้เขารับกรรมไป เราก็อุเบกขา ไซ้ไหม

พระผู้เข้าอบรม - อุเบกขาคะใช้...ก็หมายความว่า สดวิสัยก่อน...(หัวเราะ)

พระธรรมปิฎก - นี่แหละ...สดวิสัยคือแค่ไหนเอาอย่างนี้ก็แล้วกัน สถานการณ์ที่ ๔ ตกลงแล้วยังไม่ชัด ที่นี้ ขอให้พิจารณาเรื่องนี้ดู คือ

พระพุทธเจ้าทรงวางหลักจริยธรรมบนฐานแห่งสังัจจธรรมนะ จริยธรรมในพระพุทธศาสนาจึงไม่เป็นของบัญญัติตามชอบใจของศาสนาหรือของคนที่ใดกลุ่มใด พระพุทธเจ้าไม่ได้วางหลักธรรมเอาเองว่า อย่างนี้ดี อย่างนั้นไม่ดี เธอทำผิด ฉันไม่ชอบใจ ต้องลงโทษ เธอทำดี ฉันโปรดปราน ให้รางวัล อย่างนี้ไม่มี

พระพุทธศาสนาสอนว่า ธรรมเป็นธรรมดาของธรรมชาติ สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงสอนจริยธรรมไปตามกฎธรรมชาติ คือตามความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้ จริยธรรมที่พระองค์สอน ตั้งอยู่บนฐานแห่งสัจธรรมคือความจริงตามธรรมชาติ ฉะนั้น จริยธรรมจึงเป็นความจริงด้วย ไม่ใช่เป็นของบัญญัติเอาตามชอบใจ ของสังคมนี้ว่าดี สังคมโน้นว่าไม่ดี อย่างที่ฝรั่งว่า ของเราไม่ใช่อย่างนั้น

เป็นอันว่า หลักพรหมวิหารก็ต้องตั้งอยู่บนฐานของสัจธรรม เราจะมองพรหมวิหารได้ครบทุกสถานการณ์ เมื่อเรามองครบระบบของธรรมชาติทั้งหมด คือมองให้ตรงตามธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้นจะต้องมองไปถึงถึงตัวธรรม

ในระบบสัมพันธ์ที่พอดีเพื่อให้สังคมนี้ยั่งยืน ต้องให้มนุษย์อยู่กันดี โดยที่ธรรมก็ดำรงอยู่ได้

เริ่มแรก พรหมวิหารเป็นธรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เราชัดเจนแล้วว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มนุษย์จะอยู่ร่วมกันด้วยดี ก็ต้องมี เมตตา กรุณา มุทิตา ถ้ามนุษย์อยู่ด้วยกัน โดยมีน้ำใจเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันตามสถานการณ์ทั้งสาม ด้วยคุณธรรมทั้งสามข้อนี้แล้ว โลกมนุษย์ก็อยู่ด้วยดี แต่แค่นี้พอที่จะให้อยู่ด้วยดีจริงหรือ? ขอให้ดูต่อไป

โลกมนุษย์นี้ ไม่ได้อยู่ตามลำพัง ภายใต้อาณัติของมนุษย์นี้ มีสิ่งที่เป็นฐานรองรับอยู่ คือความจริงของสัจธรรม หรือธรรมที่เป็นหลักการของธรรมชาติ ได้แก่ความเป็นจริงแห่งความเป็นไปตาม

เหตุปัจจัย หรือหลักการแห่งความจริง ความถูกต้องดีงาม ธรรมคือความเป็นจริงของกฎธรรมชาตินี้ ครอบคลุมและควบคุมธรรมชาติทั้งหลาย รวมทั้งโลกมนุษย์ไว้ทั้งหมด โลกมนุษย์ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริงของธรรมนั้นซึ่งใหญ่กว่า ฉะนั้นความสัมพันธ์ในหมู่มนุษย์นี้ จะต้องไม่ไปกระทบกระเทือนหรือทำลายธรรม แต่จะต้องให้สอดคล้องกับธรรม โลกมนุษย์จึงจะเป็นไปได้ด้วยดี ฉะนั้นเราจึงมิใช่มีหน้าที่แต่เพียงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่มนุษย์เท่านั้น แต่เราจะต้องรักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับตัวธรรมที่เป็นกฎธรรมชาตินี้ด้วย

ที่นี้หมู่มนุษย์จะปฏิบัติต่อกันด้วยดี จะเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันอย่างไรก็ตาม แต่ถ้าไปทำผิดต่อธรรม ทำให้เสียธรรมเข้าเมื่อไร โลกมนุษย์นั้นก็ตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อใดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในข้อหนึ่งก็ตาม ข้อสองก็ตาม ข้อสามก็ตาม ไปส่งผลกระทบทำความเสียหายต่อตัวธรรมเข้า นี่คือการสถานการณ์ที่ ๔ ซึ่งจะต้องอุเบกขา ได้แก่สถานการณ์ที่ว่าถ้าชนชวายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ก็จะไปกระทบต่อตัวธรรม จะทำให้ระบบของธรรมคลาดเคลื่อนเสียหาย จึงต้องหยุดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไว้ก่อน เพื่อรักษาธรรมไว้ เพราะฉะนั้น ในกรณีเช่นนั้น เมตตา กรุณา มุทิตา จะออกโรงไม่ได้ และจะต้องมาถึงอุเบกขา

ขอยกตัวอย่าง เด็กคนหนึ่งไปลักขโมยของเขา ประสบความสำเร็จได้เงินมา ๕,๐๐๐ บาท ถ้าเราถือว่าเป็นสถานการณ์ที่ ๓ เราก็มุทิตา ดีใจด้วย ส่งเสริมเลย แต่ถ้าทำอย่างนั้นก็กระทบต่อธรรม ทำให้ธรรมเสียหาย หรือผู้พิพากษาพิจารณาคดี รู้ว่าจำเลยนี้ทำ

ความผิดจริง ไปฆ่าเขาตาย แต่เมื่อคิดว่าจำเลยจะต้องตกทุกข้อได้ ยากไปติดคุก ก็ส่งสาร อยากจะปลดเปลื้องทุกข์ของเขา นี่ก็ว่าเป็น สถานการณ์ที่ ๒ ก็เลยกรุณา แต่กรุณาในที่นี้ แสดงออกไปก็เข้า สถานการณ์ที่ ๔ ผิดธรรมทันที ทำให้เสียความเป็นธรรม ทำให้เสียหลักการแห่งความถูกต้องดีงาม จึงต้องเปลี่ยนเป็นอุเบกขา

เป็นอันว่า ถ้าการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ จะเป็นสถานการณ์ ที่หนึ่งก็ตาม สองก็ตาม สามก็ตาม ไปกระทบต่อธรรมเข้าเมื่อไร ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต้องหยุด แล้วเข้าเป็นสถานการณ์ที่สี่ เราก็มองอุเบกขาต่อคนนั้น คือ เจยต่อเขา ไม่เอาแล้ว ฉันไม่ตั้งใจต่อ เธอ ไม่สนับสนุนเธอ ฉันไม่ช่วยเธอแล้ว เธอทำอย่างนี้ฉันไม่เอา ด้วยกับเธอละ เราเจย วางใจเป็นกลางต่อเขา เพื่อให้ธรรมมาจัดการ

เราวางอุเบกขาต่อคน คือ เจย หยุดชวนชวน ไม่ช่วยเหลือเขา เพื่อจะได้ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงธรรม การปฏิบัติตามธรรมจะ ได้ดำเนินไป กฎต้องเป็นกฎ ธรรมต้องเป็นธรรม ใครมีหน้าที่ ปฏิบัติตามธรรมก็มาจัดการไปตามธรรมนั้น พุทธสันๆ ว่า เพื่อ ปฏิบัติตามธรรม จึงต้องยกเว้นสถานการณ์ที่ ๑, ๒, ๓ เสีย ข้อหนึ่ง สอง สาม ออกแสดงไม่ได้ เพื่อให้ข้อ ๔ มา ฉะนั้น อุเบกขา ตัวมัน จึงแปลว่า เข้าไปมองดู หรือคอยมองดูอยู่ใกล้ๆ ให้เขาได้รับผลถูกต้องตามธรรม และแสดงถึงปัญญาด้วย เพราะว่า ๓ ข้อแรกความ เด่นอยู่ที่ความรู้สึก พอสถานการณ์มาก็แสดงได้ทันที แทบไม่ต้อง ใช้ปัญญาเลย แต่ข้อที่ ๔ จะแสดงได้ ต้องมีปัญญา ต้องรู้ว่าอะไร ถูกต้อง อะไรผิด อะไรเป็นธรรม อะไรไม่เป็นธรรม อะไรเป็นบาป เป็นบุญ เหตุผลเป็นอย่างไร

นี่แหละ สถานการณ์ที่ ๔ ที่เรามาอธิบายกันว่า ให้เป็นไปตามกรรม เป็นอย่างนี้ คือเป็นสถานการณ์ที่ความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ หรือระหว่างบุคคลจะไปกระทบต่อธรรมเข้า หมายความว่า กรรมของเขจะต้องถูกตัดสินด้วยธรรมหรือต้องบังเกิดผลตามธรรม เพราะถ้ากระทบต่อธรรมแล้วเรายังเข้าไปวุ่นวายแทรกแซง ฐาน ของสังคมมนุษย์ก็เสีย ธรรมที่รองรับโลกมนุษย์อยู่ที่วิปัสสนา และ โลกมนุษย์เองก็จะอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น จึงต้องหยุดความสัมพันธ์กับคน เพื่อรักษาธรรม

พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้ครบว่าจะอยู่แค่ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์เท่านั้นไม่พอ ต้องรักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับตัวธรรมด้วย โลกมนุษย์จึงจะอยู่ได้ ถ้าเราปฏิบัติธรรมไม่ครบชุด ก็ยุ่งและเกิดโทษเมตตากรุณากลับทำให้เกิดปัญหาเสียความยุติธรรม เสียความชอบธรรม ทำให้หลักการของสังคมตั้งอยู่ไม่ได้ สังคมก็ วุ่นวายปั่นป่วน พระพุทธเจ้าจึงทรงเรียกธรรมหมวดนี้ว่าพรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพระพรหม คือ ธรรมประจำใจของผู้ สร้างสรรค์อภิปาลโลก

ในศาสนาพราหมณ์นั้นเขาถือว่า พรหมเป็นผู้สร้างโลก พอ สิ้นกัปหนึ่งโลกก็ตาย พระพรหมก็สร้างโลกใหม่อีกทีหนึ่ง แล้ว โลกก็อยู่ไปอีกกัปหนึ่ง ที่นี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนเราให้ไม่ต้องรอ พระพรหมที่เป็นเทวดาที่จะมาสร้างโลก แต่ทรงสอนให้มนุษย์ทุก คนนี่แหละเป็นพรหม คือมาช่วยกันเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้อภิบาลโลก หล่อเลี้ยงบำรุงรักษาให้โลกตั้งอยู่ได้ด้วยดี เมื่อเราปฏิบัติตามธรรม ๔ ข้อนี้เราทุกคนก็เป็นพรหม คือเป็นผู้ที่มีส่วนในการสร้างสรรค์

อภิบาลรักษานำรุงโลก

พระพุทธเจ้าต้องการให้ทุกคนเป็นพรหม เบื้องแรกให้มารดาบิดาเป็นพรหมก่อน ต่อมาให้มนุษย์ทุกคนเป็นพรหม เมื่อเราปฏิบัติตามธรรม ๔ ข้อนี้ครบถ้วนดี โลกมนุษย์คือสังคมก็อยู่ได้ โลกอยู่ได้ เพราะทุกคนร่วมกันสร้างสรรค์อภิบาล ไม่มีปัญหาเลย แต่เวลานี้เกิดความผิดพลาดมีปัญห เพราะสังคมเอียง เสียดุลในการปฏิบัติธรรม ๔ ข้อนี้

พรหมวิหาร ๔ ข้อนี้ ถ้าเราจัดเป็นพวกเป็นฝ่าย จะเหลือ ๒ เท่านั้น คือ ข้อ ๑ ถึง ๓ ได้แก่เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นธรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ หรือคนต่อคน ส่วนข้อที่ ๔ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับธรรม หรือพูดรวบรัดว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรม จึงเป็น ๒ ฝ่าย คือมนุษย์กับมนุษย์ฝ่ายหนึ่ง และมนุษย์กับธรรมอีกฝ่ายหนึ่ง หรือคนกับคน และคนกับธรรม จะเห็นว่าในหมู่มนุษย์การปฏิบัติระหว่าง ๒ ฝ่ายนี้ มีการเอียงสุดได้

ในสังคมบางสังคม มนุษย์มีการเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน มีน้ำใจต่อกันอย่างดี เเด่นในเมตตา กรุณา ตลอดจนมุทิตามาก แต่สังคมนั้นอ่อนในอุเบกขา สังคมประเภทนี้เป็นอย่างไร ในแง่ดี ก็จะมีความรู้สึกอบอุ่น แ่่มชื่นด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ มีการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันดี แต่ในแง่เสีย คนจะช่วยเหลือกันเป็นเรื่องส่วนตัว จนกระทั่งมองข้ามหลักการ มองข้ามกฎเกณฑ์กติกากฎ กติกา มองข้ามความเป็นธรรมและความชอบธรรม พอมีอะไรเกิดขึ้นก็คิดว่าจะไปหาเพื่อนไปหาผู้ใหญ่ให้ช่วย เสร็จแล้ว กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย

ไม่เอาเลย เลี่ยงหมดเลย สังคมนีก็เสียดุล สังคมอย่างนี้ระยะยาวก็จะเสื่อม เพราะว่าอ่อนในอุเบกขา เรียกว่าเอียงสุดไปในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เอาแต่จะช่วยเหลือกันระหว่างบุคคล

ส่วนในบางสังคม ความสัมพันธ์จะเด่นในอุเบกขา คือเอาแต่กฎเกณฑ์ กติกา และหลักการ ตลอดจนกฎหมาย สังคมมีกติกาวางไว้แล้ว หลักการมีอยู่แล้ว ทุกคนต้องปฏิบัติตามนั้น ตัวใครตัวมัน ถ้าแกผิดฉันฟัน แต่ระหว่างนั้น ไม่มีน้ำใจต่อกัน ไม่ช่วยเหลือกัน ทุกคนดิ้นรนชวนขายเอาเอง ทุกคนช่วยตัวเอง และพึ่งตนเอง สังคมแบบนี้ก็แห้งแล้งน้ำใจ ขาดความอบอุ่น มีความเครียดสูง คนเป็นโรคจิตโรคประสาทกันมาก

จากหลักที่พูดมานี้ ก็ลองมาพิจารณาดูว่าเวลานี้สังคมเป็นอย่างไร สังคมไทยของเรานี้เอียงไหม จะเห็นได้ว่า สังคมไทยของเราเอียงมาในทางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในข้อที่ ๑ และ ๒ มาก ข้อที่ ๓ ก็ยังหย่อน แต่ข้อที่ ๑ ที่ ๒ หนัก จนกระทั่งแสดงออกมาทางถ้อยคำที่ใช้ในสังคมของเรา คือ คำว่า เมตตา กรุณา นี่เราพูดกันเรื่อย เป็นศัพท์สามัญ แต่มุทิตาพูดน้อยลง อุเบกขาไม่พูดเลย แสดงว่า ธรรมเสียดุลแล้ว

ที่นี้ หันไปดูสังคมฝรั่งบ้าง เรื่องเมตตา กรุณา มุทิตานี้ เอนน้อย แต่อุเบกขามาแรง ทุกคนต้องอยู่กับหลักการ ทุกคนต้องเคารพกฎหมาย ทุกคนปฏิบัติตามกฎหมายก็แล้วกัน ถ้าทำผิดก็โดน ถ้าทำถูกแกไปได้ กฎเป็นกฎ ไม่เอาใครทั้งนั้น สังคมอย่างนี้ก็ดีเหมือนกัน เพราะรักษาความเที่ยงธรรมไว้ได้ รักษากฎเกณฑ์กติกากฎ กติกาของสังคมได้ แต่แห้งแล้งและเครียดอย่างที่ว่า ก็เสียดุลอีก

สังคมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์สูงนั้น นอกจากเสีย
ความเป็นธรรม รักษากฎเกณฑ์กติกาและหลักการไว้ไม่ค่อยได้แล้ว
ในระยะยาว คนจะหวังพึ่งกันมากเกินไป คนจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีนิสัย
ชอบหวังพึ่งผู้อื่น คอยรับความช่วยเหลือจากคนอื่น โดยคิดว่าไม่
เป็นไรหรอก เดี่ยวจนลงเราก็ไปขอยืมเพื่อนได้ ไม่เป็นไร เดี่ยวแม่เรา
ญาติเรา ผู้ใหญ่ของเราจะช่วยเราได้ เลยไม่ดิ้นรนชวนขาย ก็เลย
เฉื่อยชา เกียจคร้าน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยเมตตา กรุณา
มุกิตา จึงทำให้คนโน้มเอียงไปในทางประมาท เฉื่อยชา สังคมก็จะ
เสื่อมหรืออืดอาด

ส่วนสังคมที่หนักในอุเบกขา เอาแต่กฎเกณฑ์กติกา ไม่เอา
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ก็แห้งแล้งอย่างที่ว่า แต่ก็เป็นเครื่อง
บีบคั้นและเร่งรัดคนให้กระตือรือร้นชวนขายสร้างสรรค์ความเจริญได้
ทุกคนจะดิ้นรนขยันตัวเป็นเกลียว เพราะฉะนั้น จึงทำให้สร้างความ
เจริญก้าวหน้าได้ดี แต่ถ้าแห้งแล้งและเครียดเกินไปก็อาจจะถึงจุดเดือด
คนจะเกิดความโกรธ มีโทสะว่า อะไรกัน มันไม่ช่วยเหลือกันบ้าง
เลยเฉียวหรือ คนจะโกรธแค้น จนกระทั่งว่าหลักการกติกาเหล่านี้
เราไม่เอากับมันแล้ว ทำลายมันเลย หลักการของสังคมก็อยู่ไม่ได้
เช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าเอียงสุดจนเกินไป ในที่สุดก็อยู่ไม่ได้ทั้งคู่ จึง
ต้องปฏิบัติให้พอดี ซึ่งอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจะรักษาดุลยภาพระหว่าง
ธรรม ๔ ข้อนี้ไว้ ซึ่งแยกเป็น ๒ ฝ่าย คือเมตตา กรุณา มุกิตา ใน
ส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และอุเบกขาในแง่ความ
สัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรม เพราะฉะนั้น ธรรมจึงเป็นชุดและต้อง

ปฏิบัติให้ครบ เวลานี้เราปฏิบัติธรรมกัน แม้แต่ในชุดพรหมวิหารนี้
ก็ยังไม่ ธรรมที่มาในสังคมไทย แตกกระจายกระจายเป็นข้อๆ ไปหมด
ยิ่งไปเรียนในโรงเรียน ยิ่งไปเรียนแบบจริยธรรมสากล ก็เลยไปกันใหญ่

ถึงเวลาที่ต้องมองหลักให้ชัดปฏิบัติให้ครบ เพื่อนำมวลมนุษย์หลุดทางตันสู่อารยธรรมที่แท้

เป็นอันว่า เมตตา กรุณา ถึงแม้จะดี แต่ถ้าปฏิบัติผิด ก็เกิดโทษ
นอกจากนั้นฝรั่งยังเอาไปตีเตียนอีกด้วย เช่นในหนังสือของอัลเบิร์ต
ชไวเซอร์ (Albert Schweitzer) ซึ่งเป็นนักปราชญ์สำคัญคนหนึ่ง
ของตะวันตก มีชื่ออยู่ในสารานุกรม (encyclopaedia) ใหญ่ๆ แทบ
ทุกชุด ท่านผู้นี้เป็นหมอสอนศาสนา และมีอิทธิพลมาก คราวหนึ่ง
ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้น ก็มี
การร่วมมือกับมหาวิทยาลัยอินเดียว่า ซึ่งส่งอาจารย์ทางโน้นมาช่วย

ศาสตราจารย์คนหนึ่งชื่อโรเบิร์ต แอล ซัตตัน (Robert L. Sutton)
ได้มาสอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ และได้แต่งหนังสือขึ้นเล่มหนึ่งดู
เหมือนจะชื่อว่า *Public Administration in Thailand* แปลว่า รัฐ
ประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย เขาวิเคราะห์ประเทศไทยและ
สังคมไทยแล้วก็บอกว่า ปัจจัยที่ขัดขวางการพัฒนาของสังคมไทยคือ
หนึ่ง สถาบันกษัตริย์ สอง พุทธศาสนา แล้วเขาก็แจกแจงวิเคราะห์
ว่าพุทธศาสนาเป็นเหตุปัจจัยให้สังคมไทยไม่พัฒนาอย่างไร ตอนนั้น
ชาวพุทธเราส่วนหนึ่งก็ลุกขึ้นมาด่าซัตตันเป็นการใหญ่ (ต่อมาคณะ
รัฐประศาสนศาสตร์ที่ธรรมศาสตร์ได้โอนไปรวมกับส่วนงานการ
ศึกษาอื่นๆ ตั้งขึ้นเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ คือ NIDA

ในปัจจุบัน)

ในข้อความที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น ตอนหนึ่ง โรเบิร์ต แอล ชัตตัน ได้อ้างอัลเบิร์ต ชไวเซอร์ ที่เขียนไว้ว่า พุทธศาสนาสอนให้คนทำความดี แต่การทำความดีของพุทธศาสนาคืออย่างไร? คือเว้นจากความชั่ว เช่น เว้นจากปาณาติบาต เว้นจากอกุศลนาทาน ฯลฯ แค่นี้คือทำความดี พุทธศาสนาสอนให้ทำความดี ก็แค่เว้นจากความชั่ว เว้นความชั่วก็คือทำดีแล้ว และในทำนองเดียวกัน พุทธศาสนาสอนให้คนช่วยเหลือกันโดยแผ่เมตตา คือตั้งความปรารถนาดีให้เพื่อนมนุษย์มีความสุข สรุปว่า พุทธศาสนาสอนความดีแบบ passive ไม่ active คือ สอนความดีแบบอยู่เฉยๆ ไม่ต้องทำอะไร เจริญเมตตา ก็แค่ตั้งใจดีนอนแผ่อยู่ในมุ้ง แค่นี้ก็ทำดีแล้ว เลยไม่ช่วยให้คนออกไปดำเนินการสร้างสรรค์ในสังคม โรเบิร์ต แอล ชัตตัน ก็โจมตีพุทธศาสนาตามอัลเบิร์ต ชไวเซอร์ เข้าไป แล้วหนังสือพวกนี้มีอิทธิพล นักวิชาการไทยเราเชื่อไม่น้อย นี่ผมเอามาเล่าเป็นตัวอย่างเท่านั้น

เรื่องกรรม เรื่องอุเบกขา เรื่องเมตตา และอะไรๆ หลายเรื่อง โดนฝรั่งดี แล้วนักวิชาการไทยก็ดี แม้แต่ดอกเตอร์คนหนึ่งที่เป็นลูกหรือลูกสะใภ้หรือหลานคนหนึ่งของท่านผู้ใหญ่อดีตคนวัดที่มีชื่อเสียงมาก ก็ยังเขียนติเตียนไว้ว่า เพราะคนภาคอีสานถือหลักอนิจจังตามคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงทำให้มีชีวิตแบบอยู่ไปวันๆ แล้วก็เลยไม่เจริญ ไม่สามารถพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้ นี่ขนาดคนที่อยู่ในเชื้อสายยังว่าอย่างนี้ ฉะนั้น เราจะต้องไม่ประมาทให้หนักทีเดียว เพราะคนของเรา แม้แต่พระองค์ ถ้าเข้าใจธรรมไม่

รอบคอบแล้ว อาจจะเป็นปัญหาได้อย่างหนัก ในวงวิชาการนั้น เรายังไม่ได้ไปสัมผัสอีกมาก คนที่เข้าใจกันได้กับเราก็คือเยอะ แต่คนที่ยังไม่เข้าใจอีกมากอยู่ จะต้องตื่นตัวรู้เท่าทัน โดยเฉพาะตัวเราเองจะต้องเข้าใจธรรมให้ชัดเจน ชนิดโยงกันได้ทั้งระบบ

เมื่อวานนี้ นักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นนักธุรกิจใหญ่คนหนึ่ง พูดในการสัมมนาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาลัก ๒ วันแล้ว เขาเอาเทปมาออกวิทยุ ท่านผู้นี้มีชื่อเสียงมาก เคยเป็นรัฐมนตรี ได้ต่อว่าคุณหมอประเวศ วะสี และอาจารย์เสน่ห์ จามริก ที่มีความคิดเห็นเชิงว่า การพัฒนาชนบท อย่าไปเน้นการพัฒนาวัตถุมากเกินไป ให้เห็นความสำคัญของจิตใจ ตลอดจนให้พัฒนาสังคมในแนวคิดที่เรียกว่า เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ อะไรทำนองนี้ ผมจำความทั้งหมดไม่ได้ ต่อมาท่านผู้ใหญ่ทางเศรษฐกิจท่านนี้ ขึ้นมาพูดว่า แนวคิดของคุณหมอประเวศ วะสี และอาจารย์เสน่ห์ จามริก นี่ เหมือนพระเทศน์เซย ! ใช้ไม่ได้ นี่ก็แสดงว่าเขามองว่า หนึ่ง...พระนี่ ความคิดใช้ไม่ได้ เซย สอง...ใครคิดอย่างพระ ก็เซย ใช้ไม่ได้ นี่คือนักเศรษฐกิจของสังคมไทย ยังมีปัญหามากสำหรับคนไทยเรา ต้องแก้กันอีกมาก

ผมมองว่า นักเศรษฐกิจแบบนี้ ตามไม่ทันความคิดตะวันตก ด้วย ความคิดของเขาเป็นความคิดตะวันตกที่ล้าสมัย ตามลัทธิเศรษฐกิจของฝรั่งที่กำลังจะผ่านพ้นไปแล้ว

ต่อจากนั้นมีนักการเมืองอีกคนหนึ่งเป็น ส.ส. ขึ้นมาพูดว่า เขาเห็นด้วยกับท่านอดีตรัฐมนตรีผู้นั้น เห็นมาด้วยตั้ง ๒๐ กว่าปีแล้ว เลยย้าหนักเข้าไปอีก เราก็เลยมองว่า เอ้อ ! นักการเมืองของเราได้แค่นี้หรือ ถ้าอย่างนี้เราจะพัฒนาประเทศกันอย่างไร ความคิดของ

คนในระดับผู้นำของสังคมไทย ที่เป็้นนักการเมือง และนักเศรษฐกิจ ยังอยู่แค่นี้ เขาไม่รู้ว่แนวคิดตะวันตกเวลานี้มาถึงจุดติดตันอย่างไร เราจะต้องร่วมมือกันแก้ปัญหาของโลกอย่างไร ความคิดในระยะสั้น และระยะยาวเป็นอย่างไร เขามองไม่เห็น นี่แหละเป็นเรื่องที่เราจะต้องมีความรู้ตระหนักเท่าทัน

เป็นอันว่า ธรรมนั้นจะต้องปฏิบัติให้ครบชุดองค์รวมอย่างที่ว่าแล้ว เพราะมันมีความประสานสัมพันธ์กันและเติมเต็มแก่กัน ถ้าขาดชุดแล้ว ชีวิตและสังคมมนุษย์ก็จะเอียง เสียหลัก เสียดุล เกิดผลเสีย ธรรมที่เป็นกุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศลได้อย่างไร ธรรมที่เป็นอกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศลได้อย่างไร จะใช้กุศลเป็นปัจจัยแก่กุศล เช่น ใช้ตัณหาเป็นปัจจัยแก่ฉันทะได้อย่างไร ดังนี้ เป็นต้น จะต้องวิเคราะห์กันให้ชัด จะได้ไม่พลาด เป็นการช่วยสังคมของเรา และแก้ความเหินผิด โดยเฉพาะของคนที่เป็นผู้นำทางปัญญา

ถ้าเราไม่สามารถแก้ปัญหาถึงระดับนี้ เราก็จะแก้ปัญหาของสังคมไม่ได้สมบูรณ์ เพราะคนเหล่านั้นเป็นผู้นำอยู่ ถ้าผู้นำหลงผิด ก็จะพาสังคมไปในทางที่ผิดพลาด

เวลานี้สังคมไทยก็ยังตามสังคมฝรั่งอยู่แบบตื้นตื้น ไม่ค่อยรู้เท่าทัน เช่น ตีน Alvin Toffler และ Michael Hammer มากเกินไป เราเพียงแต่รู้ทันและเอามาใช้ประโยชน์ให้ถูกที่ก็พอแล้ว และเราน่าจะมีอะไรให้แก่เขาบ้าง ไม่ใช่จะต้องไปตื้นตื้นอยู่เรื่อยกับการที่เขาทำอะไรต่ออะไรมาแปลกๆ ใหม่ๆ ภายในวังวนแห่งเก่า

เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ใหญ่ อารยธรรมเก่าก็เปลี่ยนไปเป็นอารยธรรมใหม่

ที่พูดมาทั้งหมดวันนี้ ได้โยงไปหาหลักธรรมง่าย ๆ เพียง ๒-๓ อย่างเท่านั้น แต่ที่จริงหลักธรรมเพียงแค่นี้ก็เพียงพอที่จะสร้างอารยธรรมใหม่ได้แล้ว

ที่ว่าสร้างอารยธรรมใหม่นั้น ในที่นี้ ไม่ใช่จะต้องสร้างขึ้นใหม่โดยสิ้นเชิง แต่หมายถึงการเปลี่ยนจากอารยธรรมปัจจุบันที่ไม่ถูกต้อง ให้กลายเป็นอารยธรรมที่แท้ที่ถูกต้อง เพียงแค่นี้ก็กลายเป็นอารยธรรมใหม่

ทำไมจึงว่าอารยธรรมปัจจุบันไม่เป็นอารยธรรมที่แท้ อารยธรรม แปลว่า ธรรมอันประเสริฐ ธรรมที่ทำมนุษย์ให้ประเสริฐ หรือธรรมของมนุษย์ผู้ประเสริฐ หมายถึงเรื่องราวความเป็นไปและสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ที่เป็นการสร้างสรรค์ให้มนุษย์เจริญงอกงามขึ้นเป็นผู้ประเสริฐ แต่อารยธรรมปัจจุบันไม่เป็นไปตามความหมายนี้ ตรงข้าม กลับเป็นอย่างที่ฝรั่งจำนวนมากได้ผิดหวังและพูดว่า เป็นอารยธรรมที่จะนำโลกไปสู่ความพินาศ เมื่อเป็นอย่างนั้นก็เป็้นอารยธรรมจริงแท้ไม่ได้

ที่จริงจะเรียกว่าอารยธรรมก็ไม่ถูกมาตั้งแต่ต้นอยู่แล้ว เพราะเราแปลคำว่าอารยธรรมจากคำฝรั่งที่ว่า civilization ซึ่งมีความหมายว่าเป็นการทำให้เป็นคนเมือง หรือการเจริญขึ้นเป็นชาวเมือง คนแต่ก่อนมองว่าการเปลี่ยนจากคนอยู่ป่ามาเป็นคนอยู่เมือง เป็นความเจริญ แต่ที่จริงคนเมืองอาจไม่ประเสริฐก็ได้ ดังที่เวลานี้ก็

ซักเป็นที่สงสัยมากขึ้น ๆ ว่า ชีวิตเมืองและสังคมเมืองดั่งามจริงแน่หรือ ตามความหมายนี้ civilization ตรงกับคำว่า “นาครธรรม” มากกว่า และคำหลังนี้ก็เคยมีผู้ใช้มาแล้ว

อารยธรรมที่ไม่แท้หรือนาครธรรมปัจจุบันนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะไร้คุณค่าเสียทีเดียว ประโยชน์ก็มีไม่น้อย แต่เพราะมันเจริญมาบนฐานที่ผิดอย่างแห้ววุ่นและเอียงไปข้างเดียว จึงสะสมโทษไว้มากขึ้น ๆ จนในที่สุด ส่วนที่เป็นโทษก็รุนแรงจนท่วมท้นส่วนที่ดี เมื่อโทษเรงหนักก็จะกลายเป็นความพินาศ

ได้พูดเมื่อที่ว่าหลักธรรมง่าย ๆ ไม่ก็อย่างที่น่ามาอธิบายวันนี้ ก็เพียงพอที่จะเปลี่ยนนาครธรรมหรืออารยธรรมเทียมให้กลายเป็นอารยธรรมที่แท้ขึ้นมาใหม่ได้

ทำไมหลักธรรมง่าย ๆ ไม่ก็อย่างจึงเปลี่ยนอารยธรรมได้ตอบว่า เพราะมันทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติแวดล้อม เมื่อความเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้น ย่อมหมายถึงความเปลี่ยนแปลงของอารยธรรม (ในกรณีนี้ คือการเปลี่ยนแปลงจากอารยธรรมเทียมหรือนาครธรรมไปเป็นอารยธรรมที่แท้)

ไม่ต้องพูดถึงสังฆธรรม เช่นหลักการที่ว่าสิ่งทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์อยู่ในระบบความสัมพันธ์อันเดียวกันแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐาน เอาแค่หลักธรรมขั้นปฏิบัติการที่แก้โดยปรับเปลี่ยนให้บูรณาการเข้าสู่ระบบดุลยภาพก็พอ

ในการสร้างสรรค์ความเจริญ ฝรั่งเริ่มต้นทุนนิยมและยุคอุตสาหกรรมด้วยปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งคือ “สันโดษ” แต่สันโดษของ

ฝรั่งเป็นสันโดษเทียม คือไม่ใช่เป็นการอ้อมพ้อในการเสพวัตถุด้วยความพอใจเองอย่างเป็นธรรมชาติ โดยมุ่งให้สามารถสวเวลาแรงงานและความคิดไว้เพื่อนำไปอุทิศให้แก่การสร้างสรรค์สิ่งดั่งาม แต่เป็นการยอมอดยอมงดการเสพวัตถุในบัดนี้ ด้วยอาศัยแรงศรัทธาทางศาสนาภาคข่มหรือชดเชยไว้ (ตามแนวคิดแบบ Protestant ethic) ซึ่งไป ๆ มา ๆ ก็แปรไปเป็นการข่มใจทนรอด้วยความหวังที่จะไปเสพให้มากที่สุดในการข้างหน้า โดยสวเวลาแรงงานและความคิดนั้นไปทุ่มให้กับการแสวงหาและผลิตวัตถุมาไว้เสพต่อไปในอนาคต

ผลเสียของสันโดษเทียมแบบฝรั่ง คือ ในด้านชีวิตจิตใจก็กลายเป็นการจำใจ ฝืนใจ เพราะใจจริงคือต้องการจะเสพให้มากที่สุด แต่อาศัยศรัทธามาช่วยข่มหรือชดเชยไว้ หรือเพราะหวังผลที่อยู่ข้างหน้าจึงต้องรอไปก่อน และในแง่ธรรมชาติแวดล้อม ในเมื่อเป้าหมายในความหวังคือการจะได้เสพบริโภคอย่างเต็มที่ ผลสำเร็จก็คือการล้างผลาญทรัพยากรธรรมชาตินั่นเอง ส่วนในด้านสังคมก็ไม่ช่วยให้ลดปัญหาการเบียดเบียนแย่งชิงกันในระยะยาว

ส่วนสันโดษของคนไทย (พิจารณาจากความเข้าใจในปัจจุบัน ซึ่งจะเกิดจากการถือผิดสืบกันมา หรือคลาดเคลื่อนภายหลังเนื่องจากขาดการศึกษาก็ตาม) ก็เป็นสันโดษเทียมอีกแบบหนึ่ง คือเป็นสันโดษแบบตัวน ๆ ลอย ๆ ไม่มีจุดหมายต่อเนื่องไปว่าจะเอาเวลาแรงงานและความคิดที่สวเอาไว้ได้ ไปใช้ทำอะไรต่อไป ไม่เชื่อมต่อกับความเพียรพยายาม กลายเป็นเพียงความสันโดษที่ทำให้นอนเสวยความสุขอยู่เฉย ๆ เสี่ยงต่อการที่จะทำให้เกียจคร้านเฉื่อยชาตกอยู่ในความประมาท

เมื่อปรับแก้ให้ถูกต้องเป็นสันโดษที่แท้ ก็เกิดดุลยภาพ และการประสานประโยชน์ ทั้งของชีวิตกายใจของบุคคล ความสงบสุขของสังคม และการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม เพราะความอึดพอดั้วดี เป็นความพึงพอใจที่ทำให้ตนเองมีความสุข พร้อมกันนั้นก็มีความหมายที่จะนำเอาเวลา แรงงาน และความคิดที่สงวนไว้ได้ไปใช้สร้างสรรค์ความดีงามและประโยชน์สุขที่เกื้อกูลต่อสังคม กับทั้งในเวลาเดียวกันก็ไม่ต้องมีการเบียดเบียนเอาจากธรรมชาติเพื่อมาสนองความหวังเสพสุขในกาลข้างหน้า มนุษย์จะมีความสุขโดยไม่ต้องผลาญทรัพยากรธรรมชาติ และพร้อมกันนั้นก็มีความพร้อมมากยิ่งขึ้นในการเพียรพยายามสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น

ความไม่ประมาทของตะวันตกก็เช่นเดียวกัน เป็นความไม่ประมาทเทียม ซึ่งเกิดจากแรงบีบคั้นของระบบการแข่งขัน ที่เรียกว่าระบบทุนนิยมประติมากรรม ไม่ใช่เกิดจากสติปัญญาแท้จริง แรงบีบคั้นนั้นยิ่งก่อปฏิกิริยา ให้ความเห็นแก่ตัวหรือความต้องการสนองความต้องการของตนรุนแรงยิ่งขึ้น การหาทางอยู่รอดและแสวงผลประโยชน์ของตนเข้มข้นยิ่งขึ้น โดยที่ชีวิตจิตใจยิ่งเครียด การเบียดเบียนกันในสังคมยิ่งรุนแรง และธรรมชาติแวดล้อมยิ่งถูกทำลายรวดเร็วและรุนแรงยิ่งขึ้นตามอัตราการแข่งขันหาผลประโยชน์กันในสังคม

ส่วนสังคมไทยก็ดังที่กล่าวแล้วว่า ไปในทางตรงข้าม คือตกอยู่ในความประมาท

เมื่อพัฒนาคนด้วยการศึกษาอย่างถูกต้อง ก็จะมีการปรับแก้ให้เป็นความไม่ประมาทแท้ ที่เกิดจากสติปัญญา ซึ่งจะเป็นความไม่

ประมาทที่เป็นไปเพื่อผลในทางสร้างสรรค์อย่างแท้จริง โดยที่สติปัญญาจะนำกิจกรรมของมนุษย์ให้ดำเนินไปเพื่อผลดีที่ต้องการภายในขอบเขตที่ไม่ส่งผลกระทบในทางร้ายต่อชีวิต สังคม และธรรมชาติแวดล้อม

เมื่อธรรมได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องประสานกันครบองค์เป็นระบบอย่างมีดุลยภาพดังตัวอย่างนี้ ผลดีก็เกิดขึ้นแก่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง คือทั้งชีวิต สังคม และธรรมชาติแวดล้อม อย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน โดยสัมพันธ์กับการพัฒนาคน ไม่เกิดภาวะที่ต้องขัดแย้งยอมหรือต้องประนีประนอม

ธรรมปฏิบัติอย่างหนึ่ง ที่เป็นเรื่องพื้นๆ เบื้องต้น แต่มีความสำคัญยิ่งในการสร้างสรรค์อารยธรรมที่แท้ ก็คือ โภชนะมัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณในการบริโภค พูดง่ายๆ ว่ากินพอดี ซึ่งหมายถึงกินหรือบริโภคตลอดจนใช้สอยสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา ธรรมปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตอย่างนี้ เกิดจากการทำงานประสานกันของพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ในระบบการพัฒนาคนหรือการศึกษาแท้ที่เรียกว่าสิกขา ๓ (คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง) แล้วแสดงผลออกมาเป็นการประสานประโยชน์ของชีวิต สังคม และธรรมชาติแวดล้อม ที่จะดำรงอยู่อย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน

แม้ว่าตะวันตกจะมีคำว่า moderation ซึ่งใช้เป็นคำแปลของมัตตัญญูตา แต่ก็หาได้มีความหมายตามระบบองค์รวมที่มีปัจจัยอันเกี่ยวข้องมาบูรณาการกันอย่างมีดุลยภาพดังที่กล่าวนี้ไม่

พูดได้ไม่เกินความจริงว่า ถ้าไม่สามารถพัฒนามนุษย์ให้มีโภชนะมัตตัญญูตา ในความหมายที่กล่าวข้างต้น ก็ไม่สามารถแก้ไข

อารยธรรมปัจจุบันให้เป็นอารยธรรมใหม่ที่แท้ได้ และอารยธรรมปัจจุบันนั้นก็จะนำมนุษยชาติไปสู่ความพินาศอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้

การพัฒนามนุษย์ให้ลดละมัจฉริยะทั้ง ๕ ก็จะทำให้เกิดความเป็นสากลที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้มนุษย์ทั้งโลกอยู่ร่วมกันได้โดยสันติสุข พร้อมกันนั้น มนุษย์ที่พัฒนาตนให้มีพรหมวิหาร ๔ ก็จะสามารถก่อภีบาลโลก ทำให้สังคมดำรงอยู่อย่างมั่นคงสวัสดิ์ บนฐานแห่งความสัมพันธ์อย่างสมดุลทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ

ศักยภาพที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ใช่ว่าการเอาชนะธรรมชาติ แต่เหนือกว่านั้น คือ ความสามารถที่จะทำให้ชีวิต สังคม และธรรมชาติดำเนินไปด้วยดี อย่างเกื้อกูลแก่กันและกันมากยิ่งขึ้นๆ เบียดเบียนกันน้อยลงๆ จนกระทั่งเป็นโลกที่เป็นสุขไร้การเบียดเบียน อารยธรรมที่เป็นเช่นนั้นแหละคืออารยธรรมที่แท้ ซึ่งเกิดจากการแก้ไขปรับปรุงอารยธรรมปัจจุบันที่อยู่ในแนวทางของตะวันตก ไปเป็นอารยธรรมใหม่

สำหรับวันนี้เห็นจะพอสมควรแล้ว ส่วนเรื่องธรรมวินัย คงต้องเอาไว้ก่อน นี่ก็มากมายแล้ว ท่านมหาสมณะก็บอกแล้วว่าควร จะจบเสียที

พระผู้เข้าอบรม - ไม่เป็นไรครับ พวกเกล้าฯ ยินดีที่จะรับฟังครับ

พระธรรมปิฎก - ก็คิดว่าพอสมควรแล้ว ถ้าอย่างนั้น มีโอกาสข้างหน้าค่อยคุยกันใหม่ ขออนุโมทนาทุกท่านอีกครั้งหนึ่ง ขอทุกท่านจงประสบสุขสวัสดิ์ มีความเจริญงอกงามทั่วกัน

กองทุนรักษัธรรม

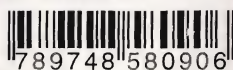
เพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

ศักยภาพที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ใช่ว่าการเอาชนะ
ธรรมชาติ แต่เหนือกว่านั้น คือ ความสามารถที่จะ
ทำให้ชีวิต สังคม และธรรมชาติ ดำเนินไปด้วยดี
อย่างเกื้อกูลแก่กันและกันมากยิ่งขึ้นๆ เบียดเบียนกัน
น้อยลงๆ จนกระทั่งเป็นโลกที่เป็นสุขไร้การเบียดเบียน
อารยธรรมที่เป็นเช่นนั้นนั่นแหละคืออารยธรรมที่แท้
ซึ่งเกิดจากการแก้ไขปรับปรุงอารยธรรมปัจจุบันที่อยู่
ในแนวทางของตะวันตก ไปเป็นอารยธรรมใหม่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่

ISBN : 974-85809-0-3

9 789748 580906